

LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN KOKEMUKSIA
PESÄPUU RY:N
SUKULAISSIJAISVANHEMMUUSKOULUTUKSESTA JA -
TYÖSKENTELYMALLISTA

Milla Sämpi

Opinnäytetyö, syksy 2010

Diakonia-ammattikorkeakoulu,

Diak Pohjoinen, Oulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK) + diakonin ja

lastentarhanopettajan

virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Sämpi, Milla. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kokemuksia Pesäpuu ry:n sukulaissijaisvanhemmuuskoulutuksesta ja -työskentelymallista. Oulu, syksy 2010, 87 s., 5 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Pohjoinen, Oulu. Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK) + diakonin ja lastentarhanopettajan virkakelpoisuus.

Tämän työelämälähtöisen opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvata lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kokemuksia Pesäpuu ry:n sukulaissijaisvanhemmuustyöskentelymallista ja siihen liittyvästä koulutuksesta. Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa tietoa siitä, miten työskentelymallia ja koulutusta voidaan kehittää.

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena ja siinä käytettiin kahdenlaista aineistoa. Opinnäytetyön primaarinen aineisto kerättiin kevään 2010 aikana Pesäpuu ry:n koulutukseen vuosina 2005–2009 osallistuneilta lastensuojelun sosiaalityöntekijöiltä (n=39) avoimia ja strukturoituja kysymyksiä sisältävällä verkkokyselyllä. Sekundaarisena aineistona käytettiin palautetta, jota Pesäpuu ry on systemaattisesti kerännyt koulutukseen osallistuneilta sosiaalityöntekijöiltä (n=160). Aineistot analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Opinnäytetyöhön osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden kokemusten perusteella koulutus antoi sukulaissijoitustyöskentelyyn tietoa ja työkaluja. Sosiaalityöntekijät kokivat sukulaissijaisvanhemmuustyöskentelymallin käyttö- ja sovelluskelpoiseksi, joskin koettiin, että sen käyttämiseen ei ole riittävästi resursseja. Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan koulutusta tulisi pidentää ja mallin käyttämisen tueksi olisi hyvä järjestää työnohjauksellista jatkoseurantaa. Jatkotutkimushaasteena olisi selvittää mallin mukaiseen työskentelyyn osallistuneiden sukulaissijaisperheiden kokemuksia saamastaan valmennuksesta.

Asiasanat: lastensuojelu, sijaishuolto, sukulaissijaisvanhemmuus, työskentelymalli, koulutus, kvalitatiivinen tutkimus, sisällön analyysi

ABSTRACT

Sämpi, Milla. The Experiences of the Child Welfare Social Workers about the Kinship Care Training and Working Model of Pesäpuu ry. Oulu, autumn 2010, 87 p., 5 appendices.

Diaconia University of Applied Sciences, Diak North, Oulu. Degree Programme in Social services, Bachelor of Social Sciences + Deacon and Kindergarten teacher.

The purpose of this working life inspired thesis was to describe the experiences of the child welfare social workers in kinship care working model and the training related to it. The aim of the thesis was to produce information on how to develop the working model and training.

The thesis was carried out as a qualitative study and it is based on two kinds of data. The primary data were collected in the spring of 2010 from the child welfare social workers who had taken part in the training of Pesäpuu ry between years 2005 and 2009 (n=39). In the study a network based questionnaire with open-ended and structured questions was used. The secondary data were the feedback, which Pesäpuu ry has systematically collected from the social workers attending the training (n=160). The data were analysed with data based content analysis.

According to the experiences of the social workers attending the thesis the training has provided the attendants with information and tools for kinship care working. The social workers experienced the kinship care working model to be usable and adaptable, though they stated that there is a lack of resources to use it. According to the experiences of the social workers, the training should be extended and there should be organised some follow-up meetings, which would serve as supervision of work and support the use of the model. The experiences of the kinship care families who have had coaching based on the model could be clarified as a further study.

Keywords: child welfare, foster care, kinship care, working model, training, qualitative research, content analysis

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	2
ABSTRACT	3
2 LASTEN JA LAPSIPERHEIDEN HYVINVOINTI 2000-LUVUN SUOMESSA	8
2.1 Yhteiskunnallisten kehityssuuntien vaikutus lapseen ja lapsiperheisiin	8
2.2 Lastensuojelutarvetta aiheuttavat tekijät yleistymässä	9
2.3 Diakonian lähtökohdat lasten ja lapsiperheiden auttamiseksi	10
3 LASTENSUOJELUN LÄHTÖKOHDAT	12
3.1 Lastensuojelun keskeiset periaatteet	12
3.2 Lastensuojelun ja sen erityispalvelujen perustehtävät	13
3.3 Sijaishuolto osana lastensuojelua	14
3.4 Perhehoito sijaishuollon toteutusmuotona	16
3.5 Diakonian suhde lastensuojeluun ja sijaishuoltoon	18
4 SUKULAISSIJOITUKSET OSANA LASTENSUOJELUA	20
4.1 Sukulaissijoitusten taustaa ja lähtökohtia	20
4.2 Sukulaissijoitusten etuja tutkimusten valossa	21
4.3 Sukulaissijoitusten haasteita	22
4.4 Läheisverkoston kartoittamisvaatimus lisää sukulaissijoitusten painoarvoa	23
5 PESÄPUU RY:N TYÖSKENTELY SUKULAISSIJOITUSTEN KEHITTÄMISEKSI	26
5.1 Pesäpuu ry:n kehittämistoiminta	26
5.2 Sijaisvanhempien valmennus PRIDE-ohjelmalla	27
5.3 Sukulaissijaisvanhemmuus – perhekohtainen työskentelymalli	28
5.4 Sukulaissijaisvanhemmuuskoulutus ja sosiaalityöntekijän käsikirja	31
6 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TUTKIMUSTEHTÄVÄT	33
7 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN	34
7.1 Opinnäytetyön aihe ja perusjoukko	34
7.2 Primaarinen aineisto	35
7.3 Sekundaarinen aineisto	36
7.4 Aineiston käsittely ja sisällönanalyysi	37
8 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET	39
8.1 Primaarisen aineiston vastaajien taustatiedot	39

8.2 Kokemukset sukulaissijaisvanhemmuuskoulutuksesta.....	42
8.2.1 Yleiskokemukset koulutuksesta.....	42
8.2.2 Koulutuksen aiheuttama asennoitumisen muutos.....	43
8.2.3 Koulutuksen sisältö ja toteutus	44
8.2.4 Koulutuksen anti käytännön työhön	47
8.3 Kokemukset työskentelymallista	47
8.3.1 Työskentelymallin soveltaminen	49
8.3.2 Työskentelyssä tärkeäksi koetut asiat	52
8.3.3 Kartoitustapaamisen järjestäminen	54
8.3.4 Työskentelymallin käytössä koetut haasteet.....	56
8.3.5 Valmennettavilta saatu palaute	58
8.3.6 Mallin mukaan tehtyjen valmennusten lopputulokset	59
8.4 Koulutuksen kehittämis ehdotukset	60
8.4.1 Pituuden ja määrän lisääminen	60
8.4.2 Koulutuksen sisällön kehittäminen	61
8.4.3 Vuorovaikutteisuuden lisääminen.....	62
8.4.4 Harjoitusten, tapausesimerkkien ja materiaalien kehittäminen	63
8.5 Työskentelymallin kehittämis ehdotukset.....	64
8.5.1 Eri näkökulmien ja erityistilanteiden käsitteleminen.....	64
8.5.2 Materiaalien kehittäminen	65
9 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUKSESTA JA TULOKSISTA	66
9.1 Eettisyys	66
9.2 Luotettavuus.....	67
9.3 Tulosten vertailu aiempiin tutkimuksiin	69
9.4 Pohdintaa ja johtopäätöksiä	71
9.5 Jatkotutkimushaasteet	73
LÄHTEET.....	75
LIITE 1: Työskentelymallin prosessi.....	80
LIITE 2: Verkkokysely	81
LIITE 3: Verkkokyselyn saatekirje.....	84
LIITE 4: Palautelomake	86
LIITE 5: Esimerkki sisällönanalyysin induktiivisesta etenemisestä.....	87

1 JOHDANTO

Huostaanotettujen lasten sijoittaminen sukulaisperheisiin on puheenaiheena aktivoitunut julkisessa keskustelussa viime vuosina. Lastensuojelulain (417/2007) uudistuksen myötä sukulaissijaisvanhemmuus on ainakin teoriassa tullut ajankohtaiseksi lastensuojelun sijoituskäytännöissä. Vuonna 2008 voimaan astunut laki edellyttää lapsen läheisverkoston kartoittamisen ennen sijoittamista kodin ulkopuolelle. Sijoitusta tehdessä on selvitettävä lapsen vanhemman, jonka luona lapsi ei pääasiallisesti asu, sukulaisten tai muiden läheisten mahdollisuudet ottaa lapsi luokseen asumaan. (Back-Kiianmaa 2009, 3; Koisti-Auer 2008, 16–17.)

Suomalaisen sukulaissijaisvanhemmuuden profiilia tutkimuksellaan kartoittaneen Koisti-Auerin (2008, 15) mukaan suomalaisessa lastensuojelukeskustelussa sukulaissijaisvanhemmuus on ollut ilmiönä suhteellisen näkymätön. Sitä koskevaa tutkimusta on tehty vain vähän. Tilastoitua tietoa ei ole Suomessa riittävästi saatavilla (Back-Kiianmaa 2009, 3). Heino (2001, 31) esittää Stakesin julkaisemassa sukulaissijoituksia koskevassa raportissa, että valtakunnallinen tutkimus aiheesta olisi tarpeen käytäntöjen kehittämiseksi. Myös Valkonen (2008, 119) toteaa artikkelissaan, että tarvitaan tietoa siitä, miten sukulaissijaisperheitä tuettaessa ja koulutettaessa tulisi huomioida sukulaisuuden erityiskysymykset perhehoidossa. Tämä opinnäytetyö pyrkii osaltaan paikkaamaan kyseistä tutkimusvajetta tarjoamalla tuoretta tietoa sukulaissijoituskäytäntöjen nykytilasta.

Ammattikorkeakouluopintoja määrittävän asetuksen (256/1995) mukaan opinnäytetyön yleisenä tavoitteena on osoittaa ja kehittää tekijänsä valmiuksia soveltaa tietojaan ja taitojaan ammattiopintoihin liittyvissä käytännön asiantuntijatehtävissä. Ammattikorkeakouluopintojen lainsäädäntö haastaa opiskelijoita käytäntöä palvelevaan tutkimus- ja kehittämistoimintaan (Pölkki 2004, 270). Opinnäytetyössä pyrittiin näihin tavoitteisiin sukulaissijaisvanhemmuuden teemaan liittyvällä laadullisella tutkimuksella, joka toteutettiin yhteistyössä valtakunnallisen lastensuojelun keskusjärjestö Pesäpuu ry:n kanssa. Pesäpuu ry ilmaisi tiedonkartoitustarpeensa, johon opinnäytetyössä pyritään vastaamaan.

Opinnäytetyössä esitellään aluksi Suomen lasten ja lapsiperheiden hyvinvointia 2000-luvulla. Tällöin näyttäytyy konteksti, jossa lastensuojelupalveluille ja niiden kehittämiselle on tarvetta. Lisäksi tarkastellaan diakonian intressejä tukea lapsia ja perheitä. Seuraavaksi eritellään opinnäytetyön keskeisiä teemoja: lastensuojelua, sijaishuoltoa ja perhehoitoa sekä diakonian roolia niihin liittyen. Tämän jälkeen avataan sukulaissijaisvanhemmuuden teemaa ja siihen liittyvää Pesäpuu ry:n työskentelymallia ja koulutusta. Viitekehyksen jäsentämisen jälkeen esitellään työn tarkoitus ja tutkimustehtävät sekä tutkimusmethodiset seikat. Seuraavaksi käsitellään tuloksia: vastaajien taustatietoja sekä kokemuksia mallista, koulutuksesta ja niiden kehittämisestä. Lopuksi pohditaan opinnäytetyön eettisyyttä ja luotettavuutta sekä tuloksia aiempien tutkimusten valossa. Viimeisenä esitetään opinnäytetyön keskeiset johtopäätökset ja esitetään jatkotutkimushaasteita.

2 LASTEN JA LAPSIPERHEIDEN HYVINVOINTI 2000-LUVUN SUOMESSA

Hyvinvointi on käsitteenä monimerkityksinen. Tutkimuskäytössä termiin sisältyy materiaalistien elinolojen, kuten asuinolojen, työn ja toimeentulon lisäksi muun muassa terveys, oma kokemus hyvinvoinnista, omanarvontunto ja sosiaaliset suhteet (Karvonen, Moisio & Simpura 2009, 20). Bruttokansantuotteen ja varallisuuden perusteella yleinen vauraus on Suomessa viime vuosikymmeninä kasvanut (Karvonen ym. 2009, 23), joten resursseja hyvinvointijärjestelmän ylläpitoon ja palvelujen rahoitukseen on teoriassa olemassa. Yhteiskunnassa lapsilla on keskeinen merkitys: Lasten kasvun ja hyvinvoinnin turvaaminen on sijoitus tulevaisuuteen. Kodit ja vanhemmat ovat tässä asiassa avainasemassa, mutta myös lapsiperheiden palveluihin kohdistuu suuria odotuksia. (Puska 2009, 3-4.)

2.1 Yhteiskunnallisten kehityssuuntien vaikutus lapsiin ja lapsiperheisiin

Yhteiskuntapolitiikka ei kaikilta osin suosi levollista oloa lasten kanssa eikä pitkäkestoisia ihmissuhteita. Markkinavoimien valtaama tehotalous tuottaa lapsuutta uhkaavia tekijöitä. 1990-luvun ylikuumentuneen nousukauden ja rajun laman vaikutukset ulottuvat vielä 2000-luvun perheisiin ja kasvuympäristöön. Markkinalähtöinen ajattelumalli, kiristynyt kilpailu ja yksilökohtaisen suorituksen maksimointi jäivät ilmiöinä elämään. Laman aikana tehtyjä leikkauksia ei ole palautettu ennalleen uudelleen vaurastumisen myötä. Nämä tekijät vaikuttavat perhe-elämään ja lasten päivittäisiin instituutioihin, kuten päivähoitoon ja kouluun. Väestön ikärakenteen muutokset vaikuttavat lasten oloihin, sillä ikääntyvä yhteiskunta ja lapsiväestön määrän väheneminen heikentävät lasten poliittista painoarvoa. (Bardy, Salmi & Heino 2006, 140, 142-143.)

Globalisaatio ja teknologiavälitteinen kommunikaatio vaikuttavat yhteiskuntakulttuuriin. Sukupolvien väliset suhteet ja vastuut ovat kiihtyneessä kiireessä vaarassa hapertua. Sukupolvien välinen etäisyys kasvaa. Lasten ja aikuisten kohtaamispinnat kotona ja esimerkiksi päivähoidossa ovat suhteellisen vähäisiä.

Ihmislapsi ei kuitenkaan kasva pelkästään virtuaalisista todellisuuksista, vaan tarvitsee jokapäiväistä läsnä olevaa suhdetta paikalla oleviin todellisiin ihmisiin, jotka kykenevät jakamaan tunteita ja opastamaan maailman ymmärtämisessä. (Bardy, Salmi & Heino 2006, 140-143.)

Nykyisen työkuulttuurin myötä sitoutuminen vanhemmuuteen on heikkoa (Rättyä 2009, 70). Työn ja perheen yhteensovittaminen on 2000-luvun Suomessa lapsiperheille suuri haaste. Lapsiperheiden vanhemmat käyvät töissä keskivertoväestöä yleisemmin, mutta yhä useammin perheet ovat pienituloisia eivätkä yllä samaan kulutustasoon kuin muut. (Rättyä 2009, 70; Salmi, Sauli & Lammi-Taskula 2009, 38-39, 78.) Lapsiperheiden ongelmiin ja pahoinvointiin liittyy usein vanhempien jaksamattomuutta (Heino 2007; Hiitola 2008, Rättyä 2009, 70). Tavallisten perheiden työssäkäyvät vanhemmat huolestuvat jaksamisestaan vanhempina. Lisäksi lapsiperheiden vanhempien jaksamista kuormittavat muun muassa omaan terveyteen liittyvät pulmat, keskinäinen riiteleminen ja omassa lapsuuden perheessä koettu pelko (Lammi-Taskula & Bardy 2009, 60).

2.2 Lastensuojelutarvetta aiheuttavat tekijät yleistymässä

Suomalaislasten ja -nuorten hyvinvointi on enemmistön osalta parantunut monella tavalla 1990-luvun tilanteeseen nähden. Pahoinvointi on kuitenkin yleistynyt ja kasautunut osalle lapsista ja lapsiperheistä. (Lammi-Taskula, Karvonen & Ahlström 2009, 11.) Lasten pahoinvointia on raportoitu yhä enemmän ja lastensuojelun tarve on selkeästi lisääntynyt. Erityispalvelujen asiakasmäärät ovat kasvaneet jo 2000-luvun vaihteesta lähtien peruspalvelujen samalla ohentuessa. Heinon (2007) paikallistutkimus osoittaa, että lastensuojelun asiakkaaksi tulleet perheet ovat usein myös muiden perus- ja erityispalvelujen piirissä. Avohuollon asiakkaiden kokonaismäärä on kymmenessä vuodessa kaksinkertaistunut.

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrä on lisääntynyt vuosi vuodelta huomattavasti. (Heino 2009, 199-200; Ketola 2008, 11; Saastamoinen 2008, 24). Vuonna 2007 lähes 16000 lasta ja nuorta eli sijaishuollossa. Sijaisperheissä heistä eli 5500. Tämän lisäksi suomalaisissa perheissä elää noin 60000 ennalta ehkäisevää tukea tarvitsevaa lasta ja nuorta. (Ketola 2008, 11., Heino 2009, 199-200.) Päähteet,

perheväkivalta, kasvatusvaikeudet ja erilaiset perheristiriidat, vanhempien psyykkiset vaikeudet ja kasautuva huono-osaisuus aiheuttavat tarvetta lastensuojelulle (Rousu & Holma 2003, 11). Lasten hoidon laiminlyönnin ja vanhempien kyvyttömyyden taustalla on usein päihteiden ongelmakäyttö ja mielenterveysongelmat. Usein näihin ongelmiin liittyy lisäksi lapsiin kohdistuvaa henkistä ja fyysistä väkivaltaa. (Rousu & Holma 2003, 12.)

Lastensuojelupalvelujen asiakkuuteen ja huostaanottoihin johtavat yhä useammin nuorten lisääntyneet mielenterveys- ja päihdeongelmat (Heino 2007; Hiitola 2008). Tätä selittää osaltaan se, että alkoholin kokonaiskulutus on ylipäättään ollut noususuhdanteista viimeisten 25 vuoden aikana. Vanhemmat vaikuttavat merkittäväällä tavalla lastensa päihteiden käyttöön. Perheen molempien vanhempien alkoholin tai huumeiden käyttö on yleistynyt ja on yhä tavallisempaa, että alkoholin ongelmakäyttäjä on perheen äiti. Lasten ohjaus ontuu perheissä, joissa vanhemmat itse käyttävät runsaasti päihteitä. (Homila, Huhtanen, Martikainen, Mäkelä & Virtanen 2009, 104-105.)

2.3 Diakonian lähtökohdat lasten ja lapsiperheiden auttamiseksi

Piispojen puheenvuorossa todetaan, että lapsen oikeuksista ja perheiden hyvinvoinnista huolehtiminen on Suomen evankelis-luterilaiselle kirkolle tärkeä tehtävä, joka nousee kristillisen uskon ytimeksi. Kirkko haluaa perinteensä vuoksi puolustaa lapsen oikeutta hyvään elämään. Kirkko haluaa tukea ihmisen koko elämän kaarta ja aloittaa tukemisen heti elämän alettua. (Paarma, Huotari, Salmi, Peura, Huovinen, Pihkala, Heikka & Björkstrand 2008, 104-105.) Kirkon visiossa vuodelle 2010 nähdään perhe kirkon ja yhteiskunnan tärkeimpänä yhteistyökumppanina (Kirkkohallitus 2007a, 42; Läsnaolon kirkko 2002, 7; Paarma ym. 2008, 106). Perheellä on hoidettavanaan elämän tärkeimmät tehtävät, joita kirkko tai yhteiskunta ei voi hoitaa perheen ohi. Uuden sukupolven kehitys pohjautuu perheen sisäisiin ihmissuhteisiin, vanhemman ja lapsen väliseen varhaiseen vuorovaikutukseen. Arvokasvatuksen perusta on perheessä. Kirkko tukee tätä kasvatustehtävää. (Läsnaolon kirkko 2002, 7.) Kirkon strategia mainitsee, että kristillisellä kasvatuksella on paitsi keskeinen merkitys kirkon tulevaisuudelle, sillä

nähdään myös yhteiskunnallisia vaikutuksia. Se vaikuttaa koko yhteiskunnan arvopohjaan. (Kirkkohallitus 2007a 25.)

Kirkko pyrkii tukemaan perheiden hyvän elämän edellytyksiä, puolustamaan oikeutta lapsuuteen ja nuoruuteen sekä ottamaan huomioon isovanhempien sukupolven. Kirkon tavoitteena on perinteisen avioliiton ja ydinperheen aseman vahvistaminen. Samalla kirkko on entistä avoimempi elämään monenlaisissa perhetilanteissa olevien kanssa. (Läsnäolon kirkko 2002, 7.) Perheiden arkielämää pyritään seurakunnassa tukemaan, myös vaikeuksissa ja ristiriidoissa (Kirkkohallitus 2007a, 42) ja kirkko on erityisesti rinnalla kulkija niille perheille ja lapsille, joiden kannettavaksi kasautuu aivan liian paljon vaikeuksia ja kuormia (Läsnäolon kirkko 2002, 7).

Strategiassa määritellään kirkon toiminnan yhdeksi painopisteeksi huolenpito ja vastuu heikoimmassa asemassa olevista. Henkisissä, sosiaalisissa ja taloudellisissa vaikeuksissa painiskelevia ihmisiä tuetaan ja erityistä huomiota kiinnitetään lasten ja perheiden hyvinvointiin. Kirkon diakonia edistää lähimmäisenrakkautta ja oikeudenmukaisuutta ihmisten elämässä ja suomalaisessa yhteiskunnassa. Diakonia tavoittaa vuosittain satoja tuhansia vaikeuksissa olevia ihmisiä. TILASTO Seurakuntien kriisityötä ja perheneuvontaa arvostetaan laajasti. Ihmisten hätää ja sen taustalla olevia rakenteellisia ongelmia tuodaan esille osallistumalla yhteiskunnalliseen keskusteluun. Yhteiskunnan päättäjien kanssa käydään keskustelua heikoimpien asemasta. (Kirkkohallitus 2007b, 25, 44.)

Työntekijöitä ohjaavat kristillinen ihmiskäsitys ja lähimmäisenrakkaus, millä voidaan perustella työskentelyä lapsen elämän, hyvinvoinnin ja edun puolesta. Seurakuntien tekemälle lastensuojelutyölle on olemassa hyvät edellytykset, sillä seurakunnan puitteissa kohdataan vuosittain satoja tuhansia lapsia, nuoria ja heidän perheitään. Suomen evankelis-luterilainen kirkko käyttää merkittävän osan voimavaroistaan lapsi- ja nuorisotyöhön. (Kirkkohallitus 2007b, 3.) Lapsia ja lapsiperheitä kirkko kohtaa erityisesti kastotoimituksissa, mutta on huomioitava, että viimeisten vuosikymmenten aikana (1990-2010) kastettujen osuus syntyneistä on laskenut. Kirkon kasvatustyö on laajaa ja nuoret ikäluokat tavoitetaan hyvin. Myös osallistuminen lapsi- ja varhaisnuorisotyön toimintoihin on laskussa. (Kirkkohallitus 2007a, 25.)

3 LASTENSUOJELUN LÄHTÖKOHDAT

Lastensuojelu on käsitteenä monitahoinen. Lasten suojelu on aikuisten vastuulla ja lastensuojelu tarkoittaa sosiaalitoimelle osoitettua julkisen vallan tehtävää (Heino 2009, 198). Mikkolan (2004, 61) mukaan lastensuojelu voidaan ymmärtää suppean tai laajan määritelmän kautta. Suppean määritelmän mukaan se on osa perhe- ja yksilökeskeistä sosiaalityötä. Laajemmin ymmärrettynä siihen kuuluvat lisäksi lasten ja perheiden taloudellinen tukeminen ja asumisen tukeminen sekä julkiset palvelut, kuten neuvolat ja koulut. Tässä opinnäytetyössä lastensuojelulla tarkoitetaan pääsääntöisesti perhe- ja yksilökeskeistä sosiaalityötä termin suppeammassa määritelmässä. Opinnäytetyössä käsitellään myös lapsia ja perheitä tukevaa diakonista yksilö- ja perhetyötä.

3.1 Lastensuojelun keskeiset periaatteet

Lapsiin sijoittaminen on yhteiskunnallisesti kannattavaa, mutta lasten asema on nähtävä ihmisoikeuskysymyksenä (Puska 2009, 3). Kansainväliset sopimukset, kuten Suomen 1991 ratifioima YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus, ja valtakunnalliset säännökset velvoittavat valtiota, kuntia, vanhempia ja lasten kanssa toimivia aikuisia. YK:n lapsen oikeuksien sopimus sisältää kolme kantavaa teemaa: lapsella on oikeus erityiseen suojeluun ja hoivaan (protection), riittävään osuuteen yhteiskunnan voimavaroista (provision) ja oikeus osallistua ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti itseään koskevaan päätöksentekoon (participation) (Lammi-Taskula ym. 2009, 11). Sopimukset velvoittavat ottamaan lapsen edun huomioon kaikessa yhteiskunnan toiminnassa. (Puonti, Saarnio & Hujala 2004, 3; Rousu & Holma 2003, 8, Lammi-Taskula 2009, 11-12.)

Suomessa perustuslaki (731/1999) määrittää lasten ja nuorten oikeuksia, kuten ihmisarvon loukkaamattomuuden sekä yksilön vapaudet ja subjektiiviset oikeudet. Lastensuojelulaki sisältää velvoitteita, jotka kehystävät lasten ja lapsiperheiden hyvinvointia. Lastensuojelulain (417/2007, 1§) mukaan lapsella on oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen

suojeluun. Laissa velvoitetaan kunnat huolehtimaan siitä, että lasten huoltajat ja muut kasvatustavastuussa olevat saavat tukea. Lastensuojelulain (417/2007, 2§) mukaan ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista on lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla. Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on kuitenkin tuettava heitä kasvatustehtävässään. Viranomaisten on tarvittaessa tarjottava perheelle apua riittävän varhain sekä ohjattava lastensuojelun piiriin. Lapsen vanhempia, huoltajia sekä muita hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä tuetaan järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia.

Lastensuojelun tulee edistää lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Sen on tuettava kasvatuksesta vastaavia henkilöitä sekä pyrittävä ehkäisemään ongelmia ja puuttumaan havaittuihin ongelmiin riittävän varhain. (Lastensuojelulaki 4§) Lisäksi lapsi nähdään erillisenä subjektina, jota on kuultava häntä itseään koskevissa asioissa. Lastensuojelukeskustelussa korostuu puhe lapsilähtöisestä toiminnasta. (Puonti ym. 2004, 3.)

3.2 Lastensuojelun ja sen erityispalvelujen perustehtävät

Yhteiskunnalla on oikeus puuttua lapsen elämään, kun elinolosuhteet eivät vastaa lapsen tarpeisiin ja lapsen etu ei toteudu toivotulla tavalla (Puonti ym. 2004, 3). Lastensuojelulaissa (417/2007, 3§) täsmennetään kuntien velvoitteena olevat lastensuojelulliset perustehtävät: lapsi- ja perhekohtainen sekä ennaltaehkäisevä lastensuojelu. Näiden laajuus riippuu kunkin kunnan palvelutarpeista. Tehtävät ovat yhteisötasoisia palveluja ja toimintoja, jotka vaikuttavat rakenteellisiin tekijöihin, ennaltaehkäisevät ongelmien syntyä ja niiden vaikeutumista sekä tukevat ja kuntouttavat lasta ja perhettä. (Rousu & Holma 2003, 8-9.)

Lapsi- ja perhetasolla lastensuojelulaki (417/2007, 3§) edellyttää, että kunnat vaikuttavat lasten kasvuoloihin, tukevat lasten huoltajia kasvatuksessa ja järjestävät tarvittavia tukipalveluja. Näitä erityispalveluja ovat lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto. (Rousu & Holma 2003, 9, 11.) Kun lapsen terveys ja kehitys on vaarantunut niin paljon, ettei häntä voida riittävästi auttaa kunnan peruspalvelujen

kautta, lapsi on lastensuojelun avohuollon tukitoimien tarpeessa (Heino 2009, 198). Mikäli avohuollon palvelut ovat riittämättömiä, siirrytään sijaishuoltoon. Jälkihuolto käsittää sosiaalilautakunnan tukitoimet sijaishuollon päättymisen jälkeen, kunnes nuori täyttää 21 vuotta (Laituri-projekti 2004, 12).

3.3 Sijaishuolto osana lastensuojelua

Lastensuojelulain (417/2007, 40§) mukaan lapselle tulee järjestää kodin ulkopuolista sijaishuoltoa, jos kodin kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi itse vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttäytymisellään. Sijaishuoltoon voidaan kuitenkin turvautua vain, mikäli sen arvioidaan olevan lapsen edun mukaista ja avohuollon toimet eivät ole sopivia tai mahdollisia tai ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi. Valtakunnallisten laatukriteerien mukaisesti sijaishuoltopaikan toiminta jäsennetään kolmena prosessina, joita ovat sijoitus, hoito ja kasvatusta sekä jälkihuolto. (Laituri-projekti 2004, 9).

Lapsi voi olla sijoitettuna kotinsa ulkopuolelle usein eri perustein. Lapsi voidaan sijoittaa avohuollon tukitoimena, huostaan otettuna, kiireellisesti sijoitettuna tai hallinto-oikeuden väliaikaisella määräyksellä sekä jälkihuoltana tai yksityisesti. Sosiaalilautakunnan sijoittaessa lapsen avohuollon tukitoimena lasta ei oteta juridisesti huostaan. Hoito on tällöin lyhytaikaista ja koko perhettä kuntouttavaa toimintaa, jota kukaan asianosainen ei vastusta. (Heino 1998, 122., Laituri-projekti 2004, 12). Lapsen yksityisellä sijoituksella tarkoitetaan sijoitusta, johon sosiaalihuollosta vastaava toimielin ei ole vaikuttanut. Tällöin huoltaja hyväksyy sijoituksen ja valitsee itse lapsen sijoituspaikan. (Saastamoinen 2008, 24, 61.)

Lastensuojelulain (417/2007, 49§) mukainen sijaishuollon virallinen määritelmä on kuitenkin edellistä suppeampi: Sillä tarkoitetaan huostaanotetun taikka kiireellisesti tai hallinto-oikeuden väliaikaisen määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Kyseisen pykälän mukaan sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltana taikka muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. Lapsen sijoittava kunta on vastuussa siitä, että lapsi sijoitetaan hänen tarpeitaan parhaiten vastaavaan paikkaan, jossa lapsen tarpeenmukainen hoito ja

huolenpito voidaan järjestää. Lastensuojelulaki ei kuitenkaan määrittele sijaishuoltopaikan muodoille minkäänlaista etusijajärjestystä, vaan kyse on lapsikohtaisesta harkinnasta – lapsen edusta ja yksilöllisistä tarpeista (Saastamoinen 2008, 27).

Sijaishuollon järjestämisestä vastaa se kunta, jossa lapsen sijaishuollon järjestämisen tarve on syntynyt (Laituri-projekti 2004, 12). Heinon (2009, 200–201) määritelmän mukaan huostaanotto tarkoittaa lapsen ja perheen näkökulmasta sitä, että viranomainen päättää lapsen asumisesta ja muista toimista. Kunnan kannalta huostaanotto tarkoittaa järjestämisvastuun lisäksi vastuuta hoidon kustantamisesta. Pösö (2004, 202–203) muistuttaa, että sijaishuolto on muutakin kuin sen juridinen määritelmä ja vaatii siksi laajaa tarkastelua. Sijaishuoltoon kuuluu olennaisesti sijoitettujen lasten arjen ja kasvun ympäristö, rinnakkainen koti tai kotien sarja lastensuojelulapsuudessa, useat samanaikaiset vanhemmuus- ja kasvatussuhteet ja arjen järjestelyt. Siihen liittyvät laajennettu vanhemmuus, ammatillinen työ, julkisen järjestelmän vastuu ja yksityinen yrittäjäyys. Sijaishuolto on siis lasten arjen ympäristö, ammatillisen toiminnan kenttä ja palvelujärjestelmän yksi toimintamuoto.

Kallandin ym. (2001) huostaanotettuja lapsia koskevassa tutkimuksessa lasta suojaaviksi tekijöiksi havaittiin varhainen sijoitus perheeseen ja sijoitusten alhainen lukumäärä. Lapsen edun toteutumisen kannalta paras ratkaisu on varhainen puuttuminen ongelmiin ja mahdollisimman pysyvät olosuhteet sijoituksen jälkeen, mikä mahdollistaa korvaavien ja pysyvien kiintymyssuhteiden luomisen. (Rousu & Holma 2003, 12.) Tässä valossa on mielenkiintoista huomata Pösön (2004, 203–204) esille tuoma seikka Suomessa toteutettavan sijaishuollon tarkoituksellisesta väliaikaisuudesta. Suomessa pysyväluonteisia sijoituksia ei periaatteessa tunnisteta. Lastensuojeluinterventiolla pyritään aina siihen, että lapsi voisi ennen pitkää palata vanhempansa tai vanhempiensa luo. Kotona asumista kokeillaan ja usein epäonnistumista seuraa uusi sijoitus. (Pösö 2004, 203–204.) Myös Tuovila (2008, 29) kritisoi sijoitetun lapsen biologisille vanhemmilleen palauttamisen ensisijaisuutta. Hänen mielestään ensisijaista tulisi olla lapsen kasvun ja kehityksen mahdollistaminen tai korjaaminen, jotta voitaisiin puhua lapsilähtöisestä toiminnasta. Sijoitusura voi sisältää monia muuttoja laitoksesta ja perheestä toiseen. Noin 15 prosenttia sijoitetuista lapsista on ollut sijoitettuna vähintään neljään eri paikkaan (Janhunen 2008, 123; Heino

2009, 201). Epävarmuus tulevaisuudesta ja muutokset vaikeuttavat oleellisesti lasten kiintymyssuhteiden kehittymistä (Tuovila 2008,).

3.4 Perhehoito sijaishuollon toteutusmuotona

Perhehoidolla on Suomessa pitkät perinteet (Ahto & Mikkola 1999, 4.; Ketola 2008, 15). 1800-luvulla oli tapana, että sukulaiset ja kyläläiset huolehtivat toisistaan. Lopuista pitivät huolta kirkko ja hyvät ihmiset. Elätehoidosta, ruotuhoidosta ja vaivaistaloista siirryttiin köyhäinhoitolakiin vuonna 1923, jossa oli useita säännöksiä huollossa olevien lasten perhehoidosta. Perhehoidon edut tunnistettiin, sillä se mainittiin ensisijaisena hoitomuotona lastenkotiin nähden, vaikkakin kunnalla oli myös velvollisuus ylläpitää lastenkotia siltä varalta, ettei yksityiskotia olisi saatavilla. (Ketola 2008, 15–16.)

Sosiaalihuoltolain (710/1982) mukainen perhehoito tarkoittaa lapsen hoidon, kasvatuksen ja muun ympärivuorokautisen huolenpidon järjestämistä sosiaalilautakunnan tehtävään hyväksymässä yksityiskodissa, lapsen kodin ulkopuolella. Perhehoitoa annetaan lapselle, jonka omassa kodissa hoitoa, kasvatusta tai muuta huolenpitoa ei voida järjestää, mutta laitoshuoltoa ei katsota tarpeelliseksi. Perhehoidon alkuperäisenä tavoitteena on antaa lapselle mahdollisuus kodinomaiseen ja perhettä vastaavaan hoitoon sekä pysyviin ja läheisiin ihmissuhteisiin (Saastamoinen 2008, 27; Ahto & Mikkola 1999, 4; Ketola 2008, 20).

Tavoitteena on lisäksi edistää lapsen perusturvallisuutta ja sosiaalista kehitystä (Saastamoinen 2008, 27, Ketola 2008, 20). Perhehoidon valtti suhteessa esimerkiksi laitoshuoltoon on kodinomaisuuden lisäksi kustannustehokkuus. Se on yhteiskunnalle edullisin kodin ulkopuolisista hoitomuodoista. Suomessa käytetään lastensuojelun sijaishuollon menoihin noin 528,3 miljoonaa euroa vuodessa. Näistä noin 82 miljoonaa euroa kului sijaisperheiden tuottamiin palveluihin ja noin 446,30 miljoonaa euroa laitoshuollon ja ammatillisten perhekotien palveluihin. Yhden sijaisperhesijoituksen keskimääräinen vuorokausihinta on noin 50 euroa, kun laitossijoituksen vastaava hinta vaihtelee 150 eurosta 700 euroon. (Ketola 2008b, 22–23.)

Perhehoitoa voidaan toteuttaa juridisesti kahdella eri tavalla. Näitä ovat yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain (603/1996) mukaisen luvan saaneessa perhekodissa annettava sijaishuolto eli ammatilliset perhekodit ja perhehoitajalain (312/1992) mukaisen toimeksiantosuhteen perusteella annettava sijaishuolto eli sijaiskodit. Viime vuosikymmeninä toimeksiantosopimukseen perustuvat sijaisperhesijoitukset ovat vähentyneet ja sijoitukset laitoksiin ja ammatillisiin perhekoteihin ovat lisääntyneet. Tavoitteena on kuitenkin jatkossa siirtää painopistettä laitoshuollosta perhehoitoon lisäämällä sijaisperhesijoituksia. (Saastamoinen 2008, 27–29.) Hallitusohjelmassa 2007–2010 on maininta sijaishuollon painopisteen siirtämisestä perhehoitoon (Ketola 2008, 11).

Ammatillisella perhekodilla tarkoitetaan lääninhallituksen luvalla, ostopalvelusopimuksella kuntaan tapahtuva perhehoitoa. Yleisin yritysmuoto on osakeyhtiö (Ketola 2008, 19). Ammatilliset perhekodit sijoittuvat sijaiskodin ja laitoshuollon välimaastoon. Yksityisesti tuotetussa ammatillisessa perhehoidossa vaatimukset henkilöstön ammatilliselle kelpoisuudelle ovat tiukemmat kuin toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa. Laki ei määritä ammatillisten perhekotien muotoa selkeästi, joten ne vaihtelevat huomattavasti muun muassa kooltaan, tilaratkaisuiltaan ja hoidolliselta erityisosaamiseltaan. Ammatillisella perhekodilla voi olla myös laitoslupa ja perhekoti-nimitystä käytetään usein myös laitoksenomaisista yksiköistä. Ammatilliset perhekodit vastaavat niiden lasten tarpeisiin, joita ei voida vaikeahoitoisuuden takia sijoittaa sijaisperheeseen. (Saastamoinen 2008, 28–30.)

Toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa eli sijaiskodissa lapsi saa normaalin kasvuympäristön, hoidon ja kasvatuksen eli olosuhteet, jotka vastaavat mahdollisimman paljon tavallisen perheen ja kodin oloja. Lapsi ja perhehoitaja asuvat siis yhteisessä kodissa. Sijaisperhe sopii parhaiten pitkäaikaisesti sijoitettaville pienille lapsille, joilla ei ole havaittu suuria kehityksellisiä poikkeamia. (Saastamoinen 2008, 29.) Perheelle ei ole asetettu erityisiä koulutusvaatimuksia, jos perheessä hoidetaan enintään neljää lasta (Ketola 2008, 21). Vastuu perhehoitajien valinnasta on kuntien sosiaaliviranomaisilla. Sijaisvanhempien soveltuvuus ja henkilökohtaiset ominaisuudet, kuten taloudellinen tilanne ja parisuhteen laatu tutkitaan ja arvioidaan tarkoin. (Ahto & Mikkola 1999, 33–34; Ketola 2008, 21.)

Sijoitettujen lasten ja biologisten vanhempien yhteydenpitoa pidetään yleensä ottaen tärkeänä. Valtakunnallisissa sijaishuollon laatukriteereissä mainitaan omana kohtanaan yhteistyö lapselle tärkeiden ihmisten kanssa. Tavoitteena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys siten, että sijaishuoltopaikka toimii aktiivisesti yhteistyössä lapsen läheisten ihmisten kanssa. (Laituri-projekti 2004, 25.) Myös Valonen (2008, 115) toteaa, että yhteydenpito biologisiin vanhempiin ei ole tutkimustiedon perusteella uhka, vaan pikemminkin lapsen kiintymyssuhdetta edistävä tekijä. On kuitenkin olemassa yksittäistapauksia, joissa yhteydenpito ei edistä lapsen hyvinvointia. Tietyissä tilanteissa yhteys sukulaisiin pyritään siis minimoimaan tai katkaisemaan.

3.5 Diakonian suhde lastensuojeluun ja sijaishuoltoon

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon diakoniatyö tukee ja auttaa lapsia monin tavoin. Vuonna 2009 diakoniatyön asiakkaiden perherakenne oli 21,6 %:n osalta lapsiperhe (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2009). Perhetyö ja perheiden tukeminen voidaan nähdä erittäin tärkeänä osana diakoniaa. Diakoniatyöntekijät pitävät tärkeänä perheet huomioivaa ennaltaehkäisevää työtä. Diakonialla on ennaltaehkäisevään työhön edellytyksiä, sillä se on vielä toistaiseksi vapaa markkinalähtöisen ajattelun tehokkuusvaatimuksista ja arvostaa lähtökohtaisesti ihmisen kiireetöntä kohtaamista. (Rättyä 2009, 93, 117, 132.) Lapsia tukevaa yksilö- ja perhetyötä tehdään käytännössä monella tavalla. Viime vuosikymmeninä on kehitetty esimerkiksi ryhmätoimintaa syrjäytyneille lapsille ja nuorille (Thitz 2006, 10). Kirkkohallituksen (2007b, 3) mukaan seurakuntien erityisalaa on ennaltaehkäisevä lastensuojelutyö.

Jotta voidaan tukea lapsia ja perheitä, tarvitaan laaja-alaista yhteistyötä eri instanssien kesken (Kirkkohallitus 2007b, 3; Paarma ym. 2008, 105.; Rättyä 2009, 123). Kansalaisten, viranomaisten, järjestöjen ja yhdistysten sekä seurakuntien tulee herätellä yhteistä rintamaa. Uudistettu lastensuojelulaki (417/2007) tehostaa viranomaisten yhteistyötä perheiden tukemiseksi, mutta seurakuntia laki ei suoranaisesti velvoita. Diakoniastrategia korostaa diakonian liittämistä niihin yhteistyöverkostoihin, jotka tukevat turvallisuutta, osallisuutta ja inhimillistä huolenpitoa lähimmäisestä (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2003). Diakonian yhteisöllisiä merkityksiä tutkineen Thitzin (2006, 8, 80) mukaan yhteistyö sosiaalityön viranomaisten kanssa sujuu

kohtuullisesti ainakin pienissä seurakunnissa. Seurakunta koetaan luontevaksi yhteistyökumppaniksi etenkin vapaaehtoistoiminnan, lähimmäisyyden ja hengellisen tuen saralla. Diakonian roolia yhteistyöverkostoissa pitäisi kuitenkin Thitzin näkemänä selkiyttää.

Kirkkohallitus (2007b, 22) listaa tapoja, jolla seurakunnat voivat tehdä konkreettista yhteistyötä lastensuojelun kanssa. Seurakunta voi osallistua kunnan lastensuojelun suunnitelman (Lastensuojelulaki 417/2007, 12§) laatimiseen. Koska seurakunta on keskeinen lasten ja perheiden kanssa toimiva taho, on luonnollista, että sen asiantuntemusta kuullaan suunnitelmaa laadittaessa. Seurakunnan työntekijä voi osallistua myös lastensuojelun tarpeen selvittämisen tai lastensuojelun järjestämiseksi järjestettävään neuvotteluun (Lastensuojelulaki 417/2007, 31§), mikäli sosiaalityöntekijä katsoo sen tarpeelliseksi. Seurakunnat voivat tiedottaa ja kannustaa jäseniään osallistumaan kunnan lastensuojelun vapaaehtoistoimintaan. Vapaaehtoisiksi tarvitaan esimerkiksi lastensuojelun avohuollossa tukihenkilöitä sekä tuki-, viikonloppu- ja lomaperheitä. Seurakunnat voivat laajasti ajateltuna verkostoitua lastensuojelun kanssa. Moniammatillisessa yhteistyössä luodaan pohjaa ongelmien yhteiselle ratkaisemiselle ja voidaan auttaa lasta ja perhettä kokonaisvaltaisesti.

Piispojen puheenvuorossa (Paarma ym. 2008, 101, 103) tulee lyhykäisesti ja epävirallisesti esille Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kanta sijaisvanhemmuusasiaan. Siinä todetaan, että jokaisella lapsella on oikeus biologisiin vanhempiin, mutta hyvän elämän edellytykset ovat olemassa, vaikka lapsi kasvaisi sijaisvanhempien hoivissa. Tällöin muut aikuiset antavat lapselle miehen ja naisen, isän ja äidin mallit. Puheenvuorossa todetaan, että isä ja äiti ovat lapsen oikeus, mutta hyvä elämä voi toteutua monenlaisissa perheissä.

4 SUKULAISSIJOITUKSET OSANA LASTENSUOJELUA

Sukulaissijoitusta ei käsitteenä varsinaisesti mainita lainsäädännössä (Heino 2001, 7; Koisti-Auer 2008, 18). Sukulaissijoitus voidaan määritellä sijoitukseksi, jossa alle 18-vuotias lapsi asuu avohuollon tukitoimin sijoitettuna tai huostaanotettuna perheessä, jossa sijaisvanhempi on biologista sukua lapselle. Väljemmän määritelmän mukaan sukulaissijoituksiksi lasketaan myös yksityisesti, ilman lastensuojellisia toimenpiteitä yksityiskotiin sijoitetut lapset. (Koisti-Auer 2008, 19.) Tällöin huoltaja on sopinut sukulaisensa kanssa, että lapsi asuu tämän perheessä (Heino 2001, 7).

4.1 Sukulaissijoitusten taustaa ja lähtökohtia

Lisääntyneet sijoitusmäärät asettavat painetta vaihtoehtoisten sijoitusmuotojen kehittämiseksi. Edellä esitettyjen lukujen mukaan laitoshoidon on esimerkiksi perhehoitoon nähden kallista järjestää. On pyritty etsimään erilaisia sijoitusvaihtoehtoja lasten tarpeiden mukaisesti. (Puonti ym. 2004, 4.) Sukulaissijoitukset ovat hyvä esimerkki vaihtoehtoisesta sijaishuollon perhehoidon järjestämisestä. Kun sitoutuvista sijaisperheistä alkaa olla pulaa, tarjoavat sukulaiset ja lapsen luonnolliset verkostot resurssin, jota on alettu Suomessakin hyödyntää (Valkonen 2008, 119, Pesäpuu ry 2009, 5). Kansainvälisten tutkimusten perusteella sukulaissijoitusten määrä on länsimaissa nousussa. Kelley ym. (2000) mukaan Yhdysvalloissa sukulaisten luona asuvien lasten määrä on kymmenessä vuodessa (1980–1990) lisääntynyt 44 % (Heino 2001, 11). Hollannissa noin 40 % perhehoitoon tulevista lapsista sijoitetaan sukulaisperheeseen ja lähiverkostoon (Heino 2001, 15; Valkonen 2008, 109). Suomessa vastaava luku on 15-20 %, mutta tarkkaa tilastoa ei ole saatavilla (Valkonen 2008, 109).

Koisti-Auerin (2008) lisensiaatin tutkimus pyrkii kuvailemaan, millainen suomalainen sukulaissijaisperhe tyypillisimmillään on. Verrattuna muihin sijaisvanhempiin sukulaissijaisvanhemmat olivat tutkimuksen valossa kohtalaisen iäkkäitä. Tätä selittää isovanhempien suuri osuus. Iällä on merkitystä, sillä sijaislapsen hoitaminen ja

vanhemmuus vaativat fyysisiä ja henkisiä voimia. Yleisimmäksi perhemuodoksi osoittautui avioliitto. Kaikkiin perhehoitajiin verrattuna avioliitot ja yksinhuoltajuus ovat kuitenkin sukulaissijaisperheiden keskuudessa yleisempiä. Kaksi kolmesta sukulaissijaisvanhemmasta on suorittanut vähintään keskiasteen koulutuksen. Tulos oli hiukan parempi kuin Suomen väestön koulutustaso keskimäärin, mutta heikompi, kuin perhehoitajien vastaava. Suurin osa sukulaissijaisvanhemmista on työssä ja pitää taloudellista tilannettaan vähintään kohtalaisena. Terveystilansa he arvioivat vähintään kohtalaiseksi, mutta tulos jää hiukan alle kaikkien perhehoitajien tason. Valtaosa asui omistusasunnoissa. (Koisti-Auer 2008, 52–54, 56–62.) Sukulaissijoitustilanne voi syntyä monin eri tavoin. Joissain tapauksissa vanhempien tilanne on ollut huono jo pitkään ja sukulaiset ovat hoitaneet lasta jo entuudestaan paljon. Toisissa tapauksissa tilanne syntyy yhtäkkiä, esimerkiksi vanhemman sairastumisen tai kuoleman myötä. Tilanne on tällöin myös lapsen kannalta erilainen. (Heino 2001, 15.)

4.2 Sukulaissijoitusten etuja tutkimusten valossa

Perhehoito sukulaisperheessä sisältää lapsilähtöisen ja kontekstittietoisin ajatuksen siitä, että lapsi on osa perhettä ja kulttuuria (Väliavaara 2008, 81). Sukulaissijoitukset poikkeavat myönteisesti suvun ulkopuolelle tapahtuneista sijoituksista. Sukulaissijoituksissa toteutuu paremmin muun muassa lapsen yhteys verkostoihinsa ja myös itse sijoituksen jatkuvuus (Back-Kiianmaa 2009, 3). Englantiin sijoituvassa Rowen tutkimusryhmän tutkimuksessa (1984) lapset näyttivät voivan hyvin. 90 % tutkimuksen sukulaissijoituskodeista arvioitiin joko hyviksi tai erittäin hyviksi. Lapsilla oli vähemmän sijaisperheen vaihtoja ja vankka identiteetin tunne. Heillä oli myös tyypillisesti tiivis yhteys biologisiin vanhempiinsa ja biologiset vanhemmat pystyivät kokemuksensa mukaan vierailemaan sijaisperheessä vapaasti. (Laurila 1999, 77–78.)

Noin joka toinen sijoitus tehdään lapsen isovanhemmille ja 60 % todennäköisyydellä kyseessä on äidin puoleinen sukulainen (Koisti-Auer 2008, 64–65). Ritala-Koskinen (2001, 35) toteaa tutkimuksessaan, että erityisesti äidinpuoleisilla isovanhemmilla näyttää olevan merkityksellinen rooli lastenlastensa tukijoina ja merkinä pysyvyydestä avioero- ja uusperheen muodostumistilanteessa. On esitetty, että

sukupolvien väliset perhesiteet aktivoituvat tärkeinä suhteina perheiden stressitilanteissa.

Valkonen (2008, 108–109) puhuu artikkelissaan Yhdysvalloissa toteutetusta laajamittaisesta sijaishuollon asiakaskyselystä. Wilson ja Conroy (1999) tekivät aineistosta otantatutkimuksen, jossa oli mukana 300 sukulaisperheeseen, suvun ulkopuoliseen sijaisperheeseen ja ryhmäkoteihin tai lastenkoteihin sijoitettua lasta. Tutkimustulosten valossa sukulaisperheisiin sijoitetut lapset voivat parhaiten. Heistä 94 % koki tulevansa rakastetuiksi ja 92 % koki olevansa turvassa. Vertailun vuoksi mainittakoon, että ryhmä- ja lastenkodeissa vain alle puolet eli 46 % koki tulevansa rakastetuiksi. Koisti-Auerin (2008, 74) tutkimuksessa lähes kaikki (98 %) sijaisvanhemmat olivat kiintyneitä sijoitettuun lapseen.

Laurilan (1999, 177) pitkäaikaiseen sijaiskotihoitoon ja tyttöjen identiteettiin liittyvästä väitöskirjatutkimuksesta käy ilmi sukulaissijoituksia puoltava argumentti. Tutkimuksen valossa sukulaissijoitukset poikkeavat muista sijoituksista siten, että sukulaissijaisperheisiin sijoitetut tytöt säästyvät identiteetin vaurioilta useammin kuin vierassijoitusperheiden tytöt. Laurila kuitenkin huomauttaa, että tutkimustuloksiin saattaa vaikuttaa valikoituvuus sijoitusvaiheessa: sukulaisia mahdollisesti hyväksytään sijaisvanhemmiksi siinä tapauksessa, että verkosto on toimiva ja lapsen kasvatustehtävää ei arvioida liian haasteelliseksi.

4.3 Sukulaissijoitusten haasteita

Sukulaissijoituksiin liittyy monia erityiskysymyksiä suhteessa vierassijoituksiin. Sijoitus sukulaisperheeseen muuttaa suvun ihmissuhteita ja voi herättää vaikeita tunteita, kuten syyllisyyttä, häpeää, vihaa, katkeruutta sekä lojaliteettiristiriitoja (Back-Kiianmaa 2009, 3, Heino 2001, 25). Heino listaa erityiskysymykseksi sukulaissijaisvanhempien suhteen lapsen biologisiin vanhempiin ja rooliristiriidat. Sukulaissijoituksessa hoitosuhteeseen vaikuttavat henkilösuhteet ja -historiat, jopa sukupolvien takaa. Isoäidin ottaessa lapsenlapsensa hoitoonsa, joudutaan usein tekemisiin vaikeiden tunteiden kanssa. Isoäiti voi kokea, että hänen pitää paikata tyttärensä epäonnistumista äitinä. (Heino 2001, 25.)

Normaalisti isovanhemmat hemmottelevat ja tekevät lapsenlapsiensa kanssa kivoja asioita satunnaisesti ja silloin kuin se heille itselleen sopii. Kun sunnuntaiumummosta tulee sijaisvanhempi, luonnollisen isovanhemmuuden sijaan astuu ympärivuorokautinen kasvatus- ja hoitovastuu. (Pesäpuu ry 2009, 8.) Yhteydenpito biologisiin vanhempiin voi olla sukulaissijoituksissa muita sijoituksia ongelmallisempaa. Vanhempien elämäntilanteen heilahtelut vaikuttavat perheen elämään voimakkaammin kuin muissa sijaisperheissä. Vanhemmat saattavat lisäksi katsoa oikeudekseen tavata lasta sukulaisperheessä milloin tahansa ja missä kunnossa tahansa. (Pesäpuu ry 2009, 11.) Näiden haasteiden takia sukulaissijaisperheet tarvitsevat tehtävänsä tukea ja valmennusta (Back-Kiianmaa 2009, 3).

Sukulaissijoituksiin liittyy usein ennakkoluuloja (Back-Kiianmaa 2009, 3). Koisti-Auerin (2008, 99) tutkimuksen sukulaissijaisperheet ovat kohdanneet työntekijän asenteellisuutta ja epäluottamusta sijoitettavan lapsen sukulaisia kohtaan. Lastensuojelu on jo lähtökohtaisesti tekemisissä erilaisten jännitteiden ja ristiriitaisuuksien kanssa, mutta sukulaissijoitus on teemana erityisen myyttinen ja siitä syystä usein vältelty keskustelunaihe. Suhtautumisessa sukulaissijoituksiin ja niiden tukemiseen on nähtävissä merkittäviä kuntakohtaisia eroja. (Heino 2001, 3, 12.)

Erityistä on myös yhteistyö sosiaalitoimen kanssa. Sukulaisperheet kokevat sosiaalityöntekijän joskus uhkaavana. Ajanpuutteen vuoksi käy usein niin, että kontaktia ei tuputeta vaan sukulaisperheet jäävät vähälle yhteydenpidolle, käytännössä omilleen. (Heino 2001, 21, 25–26) Myös Koisti-Auerin (2008, 96–97) tutkimuksessa sukulaisperheet suhtautuivat kriittisesti väitteeseen, jonka mukaan sosiaalityöntekijät olisivat aktiivisia pitämään heihin yhteyttä.

4.4 Läheisverkoston kartoittamisvaatimus lisää sukulaissijoitusten painoarvoa

Ruotsissa tehtiin vuonna 1999 sosiaalilainsäädäntöön säädös sukulaissijoitusten ensisijaistamisesta sijoitettaessa lasta kodin ulkopuolelle (Heino 2001, 19; Valkonen 2008, 109). Samansuuntainen muutos tehtiin myöhemmin myös Suomen

lastensuojelulakiin. Uusittu lastensuojelulaki edellyttää lapsen läheisverkoston kartoittamista:

Ennen lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle on selvittettävä lapsen vanhemman, jonka luona lapsi ei pääasiallisesti asu, sukulaisten tai muiden lapselle läheisten henkilöiden mahdollisuudet ottaa lapsi luokseen asumaan tai muutoin osallistua lapsen tukemiseen. Selvittäminen voidaan jättää tekemättä, jos sitä ei asian kiireellisyyden tai muun perustellun syyn vuoksi ole tarpeen tehdä. Lapsen asumista ja sijoituspaikkaa koskeva asia on ratkaistava aina lapsen edun mukaisella tavalla. (Lastensuojelulaki 417/2007, 32§)

Sukulais- ja läheisverkoston kartoittaminen tulee siis kyseeseen, kun harkitaan lapsen kodin ulkopuolista sijoitusta joko huostaanottona tai avohuollon sijoituksena.

Lapsen läheispiirin kartoittamisen velvollisuus on lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä. Hänellä on myös velvollisuus huolehtia lapsen edun toteutumisesta. Jos lapsen läheispiiristä esitetään valmistelun aikana selvitystä mahdollisuudesta ottaa lapsi luokseen asumaan, on asiaa riittävästi selvittävä, mutta kenelläkään ei ole subjektiivista oikeutta saada lasta sijoitetuksi itselleen. (Räty 2010, 243.) Lasten sijoittaminen sukulaisten tai läheisten luo ei ole kuitenkaan lakimuutoksen johdosta ensisijaista, sillä sijaishuollon eri toimintamuodoilla ei ole laissa säädettyä etusijajärjestystä. (Saastamoinen 2008, 103–104.) Ensisijaista on tässäkin yhteydessä valita sijoituspaikka lapsen edun mukaisella tavalla (Taskinen 2007, 55).

Läheisverkoston kartoittaminen koskee myös kiireellisiä sijoitustapauksia. Käytännössä tämä ei usein ole mahdollista ajan puutteen vuoksi. (Räty 2010, 243; Saastamoinen 2008, 103.) Kartoittamista olisi lapsen edun toteutumiseksi syytä tehdä myös arvioitaessa avohuollon sijoituksen tai huostaanoton päättämistä ja silloin, kun lapsi on jo sijoitettu. (Räty 2010, 243.) Läheisverkoston kartoittamisella pyritään löytämään mahdollisten sukulaissijasiperheiden lisäksi henkilöitä, jotka voivat olla lapsen tukena sijoituksen aikana. Näin voidaan edistää lapsen yhteyttä hänen biologiseen sukuunsa ja läheisiinsä ja vahvistaa kokemusta jatkuvuudesta. (Räty 2010, 243; Saastamoinen 2008, 104.) Lapsen verkostot ja läheiset ovat lapselle voimavara ja lapseen liittyviä ongelmia on luontevaa ratkaista yhdessä heidän kanssaan (Väliavaara 2008, 81). Lapsen läheisverkoston mukaan ottaminen edistää lapsen identiteettiä. Yhteyden säilyttämistä

lapsen omaan sukuun ja läheisiin on tärkeää tukea erityisesti silloin, kun lapsen vanhemmat eivät itse siihen pysty. (Räty 2010, 243.)

Lastensuojelulaki ei määrittele menettelytapoja lapsen läheisverkoston kartoittamiselle. Läheisverkosto voidaan lastensuojelulain hallituksen esityksen mukaan kartoittaa pitämällä läheisneuvonpito. Siinä selvitetään, ketkä ovat osallistuneet lapsen arkeen ja huolenpitoon ja ketkä ovat lapselle merkityksellisiä, turvallisia ja läheisiä aikuisia. (Saastamoinen 2008, 104.) Se lähtee liikkeelle siten, että puolueeton henkilö toimii koollekutsujana ja valmistelee neuvonpitoa. Valmisteluvaiheessa sovitaan lapsen huoltajan ja lapsen kanssa siitä, mitä asioita käsitellään ja keitä kutsutaan paikalle sekä kuinka neuvonpito on järjestettävissä. Varsinainen läheisneuvonpito sisältää kolme vaihetta: tiedonannon, läheisten oman neuvonpidon ja suunnitelman esittelyn. (Taskinen 2007, 38; Räty 2010, 244.) Sosiaalityöntekijän tulee valita kulloiseenkin tilanteeseen, sen laatuun ja olosuhteisiin sopivin tapa arvioida lapsen tilanne ja lastensuojelun tarve. Työtä ei tässä tapauksessa sidota kaavoihin ja yleisesti hyväksyttyihin menetelmiin. (Räty 2010, 244.)

5 PESÄPUU RY:N TYÖSKENTELY SUKULAISSIJOITUSTEN KEHITTÄMISEKSI

Vuonna 1998 perustettu Pesäpuu ry on lastensuojelujärjestö, joka ylläpitää valtakunnallista lastensuojelun erityisosaamisen keskusta. Järjestön toiminta on yleishyödyllistä ja Raha-automaattiyhdistyksen tukemaa. Järjestö painottaa lapsen äänen entistä selvempää kuulumista lastensuojelutyössä. Työssä korostuu erityisesti lastensuojelun asiakkaana olevien lasten ja erityisesti sijoitettujen lasten kanssa tehtävän työn tärkeys. (Pesäpuu ry i.a., a.) Järjestö pyrkii edistämään lapsen tarpeisiin vastaamista ja lastensuojelun piirissä olevien lasten osallisuuden toteutumista. Strategiset painopistealueet ovat lapsen osallisuuden edistäminen, perhehoidon suunnitelmallinen kehittäminen PRIDE-ohjelman mallin mukaan ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen tehostaminen. (Pesäpuu ry i.a., b.)

5.1 Pesäpuu ry:n kehittämistoiminta

Lastensuojelupalvelujen, kuten muidenkin sosiaali- ja terveyspalvelujen riittävyteen, kustannuksiin ja tuloksellisuuteen kohdistuu voimakkaita paineita. Tästä syystä eri instansseilta, kuten tutkimustyöltä, koulutukselta ja sosiaalialan osaamiskeskuksilta odotetaan merkittävää tukea sosiaalialan kehittämiselle. Kehittämisestä on tullut uudenlainen työelämään vaikuttamisen ja ohjaamisen väline. (Pölkki 2004, 270, 273.)

Pesäpuu ry pyrkii toiminnallaan kehittämään lastensuojelutyötä laadukkaammaksi ja suunnitelmallisemmaksi (Pesäpuu ry i.a., a.) Käytännössä Pesäpuu ry:n työ on työyhteisön tarpeista nousevaa kehittämistyötä. Perinteinen tapa kehittää työyhteisöä on täydennyskoulutus (Pölkki 2004, 303), jota myös Pesäpuu ry järjestää. Työhön kuuluu myös kehittämistyön juurruttaminen monimuotoisen koulutuksen avulla sekä jatkuva arviointi-, seuranta- ja tutkimustyö. Järjestö tuottaa myös konkreettisia välineitä lastensuojelutyöhön. (Pesäpuu ry i.a., a.)

Tämä opinnäytetyö liittyy Pesäpuu ry:n lastensuojelun sosiaalityöntekijöille kehittämään työvälineeseen, sukulaissijaisvanhempien arviointiin ja valmennukseen tarkoitettuun työskentelymalliin ja siihen liittyvään työntekijöiden koulutukseen. Jotta voidaan tarkastella sukulaissijaisvanhempien valmennusta ja arviointia, on ensin hyvä käydä läpi taustalta löytyvää perinteistä sijaisvanhempien valmennusta PRIDE-ohjelmalla. Valtakunnallisesti käytössä oleva PRIDE-ohjelma on hyvä esimerkki Pesäpuu ry:n toiminnasta.

5.2 Sijaisvanhempien valmennus PRIDE-ohjelmalla

Yhdysvalloissa kehitettiin sijaisvanhempien valmennukseen 1980-luvulla PRIDE-ohjelma (Ahto & Mikkola 1999, 37; Back-Kiianmaa & Hakkarainen 2008, 121.). Nimi tulee sanoista Parents, Resources, Information, Development ja Education. Valmennusohjelma on pitkäkestoinen, prosessinomainen ja lapsen tarpeista lähtevä. Kyseessä on ennakkovalmennus, joka tarjoaa mahdollisuuden sovittaa sijaisvanhemman takkia ennen tehtävään ryhtymistä ja ehkäisee näin mahdollisia sijoitusten purkamisia riittämättömän tiedon ja valmentautumisen perusteella. Päätös sijaisvanhemmaksi ryhtymisestä tehdään vasta valmennuksen jälkeen. Valmennuksen tavoitteena on antaa riittävästi tietoa siitä, mitä merkitsee ryhtyä sijaisvanhemmaksi vieraalle, menetyksiä kokeneelle ja paljon tarvitsevalle lapselle. Tiedon tarjoamisen lisäksi ohjelmassa valmennetaan perheitä tunnetasolla sijaisvanhemmuuteen ja sen mukanaan tuomiin tunteisiin elämyksellisten harjoitusten avulla. Osallistujat prosessoivat sijaisvanhemmaksi ryhtymistä myös kotitehtävien avulla. (Back-Kiianmaa & Hakkarainen 2008, 121–124.)

Suomalainen tutkimuskeskustelu näkee sijaisvanhempien kouluttamisen tärkeyden. Esimerkiksi Kallandin ja Sinkkosen (2001) perhehoitoa ja sijoitusten onnistumista koskevan tutkimusprojektin tulokset puhuvat sijaisvanhempien koulutuksen ja heidän sosiaalityöntekijöiltä saamansa tuen puolesta. (Valkonen 2008, 108.) Jo samaan aikaan kun PRIDE kehitettiin Yhdysvalloissa, Suomessa tiedostettiin, että sijaisvanhemmat tarvitsevat laaja-alaista valmennusta ja koulutusta voidakseen vastata sijaislasten mittaviin tarpeisiin. Silloinen valmennus oli suunnittelematonta ja riittämätöntä. PRIDE-valmennus sisälsi ne elementit, joita valmennukselta toivottiin, joten se otettiin

käyttöön myös Suomessa. (Ahto & Mikkola 1999, xx-37; Back-Kiianmaa & Hakkarainen 2008, 121–122.)

Vuodesta 1994 PRIDE-ohjelma kuului Pelastakaa Lapset ry:lle ja Perhehoitoliitto ry:lle, mutta sen käyttöoikeus ja ylläpito siirtyi Pesäpuu ry:lle neljä vuotta myöhemmin. RAY:n rahoittama PRIDE-projekti (1994–1998) oli merkittävä askel suomalaisen perhehoidon historiassa. Projektin myötä valmennusvaiheen paikka perhehoidossa selkiytyi. (Back-Kiianmaa & Hakkarainen 2008, 122.) Ahto ja Mikkola (1999, xx-37) toteavat, että sijaisvanhemmiksi aikovilla on oikeus saada tehtävänsä ennakkovalmennusta, jota Back-Kiianmaa ja Hakkarainen (2008, 123) täydentävät lapsilähtöisellä näkökulmalla: jokaisella sijoitettavalla lapsella on oikeus päästä hyvin valmentautuneeseen perheeseen.

PRIDE-valmennusta antaa sosiaalityöntekijästä ja kokeneesta sijais- tai adoptiovanhemmasta koostuva kouluttajapari. (Ahto & Mikkola 1999, xx-37; Back-Kiianmaa & Hakkarainen 2008, 123.) Valmennus koostuu kahdeksasta kolmen tunnin ryhmäkokouksesta ja Perhehoidon tietopaketti -tapaamisesta. Kullakin kokouksella on oma huolellisesti suunniteltu teemansa. Valmennus kestää kolmesta neljään kuukautta. (Ahto & Mikkola 1999, 37; Back-Kiianmaa & Hakkarainen 2008, 125–126.) Tapaamisten teemat ovat seuraavat: Lapsen oikeus perheeseen – perheen oikeus valmennukseen, Lapsen oikeus pysyvyyteen ja jatkuvuuteen – perheen oikeus tukeen, Lapsen tarve kiintymykseen, Lapsella tulee olla oikeus mahdollisuuksiin käsitellä menetyksiään, Lapsen oikeus perhesuhteisiin, Lapsen oikeus hoivaan, kasvatukseen ja turvallisiin rajoihin, Tietoa ja kokemuksia perhehoidosta ja adoptiosta, Muutokseen valmistautuminen sekä Perhehoidon tietopaketti. (Back-Kiianmaa & Hakkarainen 2008, 126–130.)

5.3 Sukulaissijaisvanhemmuus – perhekohtainen työskentelymalli

Vuonna 1998 Stakesin läheisneuvonpitoprojektissa nousi esille inhimillisiä ja juridishallinnollisia kysymyksiä liittyen lapsen sijoittamiseen sukulaisten luokse. Kysymykset vaativat omaa syventymistä. Stakesin raportin yhteenvedossa (Heino 2001, 2, 30–31) työryhmä esittää, että tarvitaan projekti selvittämään, kartoittamaan ja

kehittämään tapoja tukea ja vakiinnuttaa sukulaisten ja sosiaalityön yhteistyötä lapsen sukulaissijoitusten yhteydessä. Työryhmä ehdottaa Pesäpuu ry:lle hanketta, jossa kehiteltäisiin tuotepaketti sukulaissijaisvanhemmiksi aikovien tukemiseksi.

Näin syntyi Pesäpuu ry:n Sukuperhe-projekti, joka toteutettiin vuosina 2002–2003. Sen aikana ja sen jälkeen syntyi perhekohtainen työskentelymalli ja sosiaalityöntekijän käsikirja sukulaissijaisvanhempien valmennukseen ja valintaan. Malli pohjautuu Pesäpuu ry:n lanseeraamaan sijais- ja adoptiovanhempien PRIDE-valmennusohjelmaan. Erotuksena PRIDE-ohjelmaan siinä on huomioitu sukulaisuudesta aiheutuvat erityishaasteet ja -kysymykset sekä yhtäläisyydet muuhun sijaisvanhemmuuteen. Työskentelymallissa keskeistä on sijaisvanhemmaksi haluavan tunteiden tunnistaminen ja tiedostaminen sekä oman työskentelyprosessin käynnistäminen. Jotta sukulainen pystyy tukemaan lasta, hänen on ensin työstettävä omat vaikeisiin tunteisiin liittyvät prosessinsa. (Pesäpuu ry 2009, 3–6.)

Tässä yhteydessä sukulaissijaisvanhemmilla tarkoitetaan lapsen biologisten sukulaisten lisäksi muita lapselle läheisiä henkilöitä. Työskentelymalli on tarkoitettu sosiaalityöntekijöille välineeksi sukulaissijaisvanhempien perhekohtaiseen valmennukseen ja valintaan. PRIDE:n tavoin malli on tarkoitettu ensisijaisesti perheiden ennakkovalmennukseen: Kun sijaisvanhemmuutta harkitaan ja siihen päädytään prosessin myötä, ehditään sukulaissijaisvanhemmuudessa eteen tuleviin muutoksiin ja haasteisiin varautua. Mallia voidaan kuitenkin soveltaa myös jo toimiviin sukulaissijaisperheisiin. Täydennyskoulutuksen avulla he voivat kehittyä tehtävässään ja arvioida saamansa tiedon myötä uudelleen tekemäänsä päätöstä ryhtyä sukulaissijaisvanhemmaksi. (Pesäpuu ry 2009, 6–7, 9.)

Työskentelymalli sisältää seitsemän vaihetta (LIITE 1: Työskentelymallin prosessi). Ensin perhesijoituksista vastaavan toimiston on tunnistettava päämääränsä. Seuraavaksi määritellään sukulaissijaisvanhempien rooli, tehtävät ja valmiudet. Sitten vastataan tiedusteluihin ja lähetetään informaatiota sukulaissijaisperheeseen. Tämän jälkeen järjestetään kartoitustapaaminen, jonka jälkeen aloitetaan valmennustapaamiset sisältäen yhteisen arvioinnin ja päätöksenteon. Lopuksi sovitaan yhteistyöstä, jatkosuunnitelmista, tuen ja täydennyskoulutuksen järjestämisestä sekä päätetään virallinen yhteistyö. Sukulaissijaisperheiden valmennus ja valinta sisältyvät neljanteen,

viidenteen ja kuudenteen vaiheeseen eli kartoitus- ja valmennustapaamisiin ja jatkotyöskentelystä sopimiseen. (Pesäpuu ry 2009, 15.)

Työskentelymalli sisältää rungon kuudelle tapaamiselle: ensimmäiselle kartoitustapaamiselle ja viidelle varsinaiselle valmennustapaamiselle. Kullakin tapaamisella on oma, sijaisvanhemmuuteen liittyvä teemansa. Tapaamiset järjestetään toimistossa tai valmennettavan perheen kotona. Lähtökohtaisesti ainakin yksi tapaaminen tulisi järjestää kotikäyntinä. Kaikki tapaamiset noudattavat rakennetta, joka koostuu aloituksesta, työskentelyvaiheesta ja lopetuksesta. (Pesäpuu ry 2009, 21–22.)

Kartoitustapaamisen aikana pyritään kartoittamaan kokonaistilanne: mahdollisuudet ja edellytykset sukulaissijoituksen tekemiselle. Silloin selvitetään, haluaako perhe aloittaa valmennus- ja arviointityöskentelyn. Lapsi ja hänen vanhempansa määrittelevät, keitä läheisiä kartoitustapaamiseen kutsutaan. Lapsen mukanaolo harkitaan tilannekohtaisesti. Tapaaminen voidaan tarvittaessa järjestää läheisneuvonpitona. Mikäli kartoitustapaamisessa päädytään jatkamaan valmennusprosessia sijaisvanhemmiksi haluavien sukulaisten kanssa, jatketaan tästä eteenpäin valmennustapaamisilla. (Pesäpuu ry 2009, 25–27.)

Ensimmäinen valmennustapaaminen käsittelee sukulaissijaisperheen arkea ja verkostoja sekä sijaisvanhemmuuden mukanaan tuomaa muutosta. Tässä kohtaa käsitellään niitä muutoksia, joita sijaisvanhemmuus tuo perheeseen. Valmennettaville selvitetään, miten he voivat tukea pysyvyyttä ja jatkuvuutta lapsen muuttuvassa elämässä. Tarkoituksena on, että perhe tiedostaa omat vahvuutensa ja kehittämistarpeensa sukulaissijaisvanhempina. (Pesäpuu ry 2009, 30.)

Toisella valmennuskerralla käsitellään lapsen ja valmennettavien elämäntapahtumia. Tapaamisella pohditaan lapsen aikaisempia myönteisiä ja kielteisiä kokemuksia, kuten menetyksiä ja niiden vaikutusta lapsen elämään sijaisperhehoidon aikana. Pohditaan, millaisia tunteita ja käyttäytymistä menetyksiin liittyy. Tarkoituksena on, että perhe tunnistaa ja tiedostaa omat menetyksensä ja niiden vaikutukset sijaisvanhempina toimimiseen. (Pesäpuu ry 2009, 35.)

Kolmannen valmennustapaamisen aiheena on kasvatus ja huolenpito. Silloin pohditaan erilaisia kasvatuseriaatteita ja –keinoja sekä olosuhteita, jotka aiheuttavat lapselle kehityksellisiä viiveitä tai vaikeuttavat kiintymistä. Näiden valossa pohditaan, miten lapsen ja sukulaissijaisvanhemman välistä kiintymystä voidaan vahvistaa. (Pesäpuu ry 2009, 41.)

Neljäs valmennustapaaminen käsittelee yhteistyötä. Tällöin pohditaan yhteistyötä sukulaissijaisvanhempien, lapsen biologisten vanhempien ja viranomaisen välillä sekä yhteistyöhön liittyviä haasteita. Yhteistyö on tärkeää lapsen hoidon ja suojelemisen onnistumisen kannalta. Tapaamisella käsitellään myös osapuolten erilaisia rooleja sekä lojaliteettiristiriitoja ja niiden vaikutusta lapseen. (Pesäpuu ry 2009, 47.)

Viides ja viimeinen valmennustapaaminen on yhteistä arviointia ja päätöksentekoa varten. Tällöin tehdään yhteenveto ja arvioidaan valmennuksen aikana esiin tulleita perheen vahvuuksia ja kehittämistarpeita liittyen sukulaissijaisvanhemmuuteen. Tehdään päätös, pystyykö sukulaisperhe vastaamaan lapsen tarpeisiin. Mikäli päätös on negatiivinen, esitellään perustelut ja kerrotaan, miten perhe voi toimia, jos se ei hyväksy päätöstä. Mikäli päätös on positiivinen, tehdään suunnitelma sijoitusprosessin etenemisestä. (Pesäpuu ry 2009, 53.)

Henkilökohtainen keskustelu on työmallissa keskeinen työväline. Sitä pyritään tukemaan ja vahvistamaan toiminnallisilla välineillä. Oheismateriaalina käytetään Sijaishuollon peruspilarit -nimistä PRIDE-kirjaa, joka tarjoaa perheelle tietoa sekä koti- ja lukutehtäviä. Tehtävät pohjustavat seuraavaa tapaamista ja auttavat sukulaisia arvioimaan kykyjään sekä valmistautumaan tapaamisiin. Perheelle annettava kotitehtävä voi olla esimerkiksi lapsen elämänjangan tekeminen. (Pesäpuu ry 2009, 19–20.)

5.4 Sukulaissijaisvanhemmuuskoulutus ja sosiaalityöntekijän käsikirja

Jotta sukulaissijoituksia tekevät lastensuojelun sosiaalityöntekijät voisivat ottaa perhekohtaisen työskentelymallin työssään käyttöön, Pesäpuu ry:n kouluttajat järjestävät kunnissa aiheeseen liittyvää koulutusta. Koulutus on kaksipäiväinen.

Koulutuspäivillä tutustutaan työskentelymallin ja sukulaissijoitusten taustatietoihin sekä mallin tavoitteisiin, teemoihin ja kirjalliseen materiaaliin. Koulutuksessa käydään läpi PRIDE-ohjelmaa ja -arviointiprosessia työskentelymallin pohjana. Mallin käyttöä havainnoidaan käytännön harjoituksilla. Lisäksi käydään läpi kokemuksia mallin käytöstä ja keskustellaan mallin soveltamisesta. Tähän asti koulutuksia on järjestetty sosiaalityöntekijöille kahdeksassa kunnassa tai kaupungissa ympäri Suomen. Koulutuksiin on osallistunut vaihteleva määrä sosiaalityöntekijöitä. Enimmillään heitä on ollut 23 ja vähimmillään 8. Kustakin koulutuksesta on kerätty systemaattisesti palaute.

Työskentelymallin käyttämisen helpottamiseksi on koottu materiaalikansio - sosiaalityöntekijän käsikirja. Käsikirja koostuu kolmesta osasta. Ensimmäinen osa sisältää taustatietoja mallista ja sukulaissijoituksista. Toisessa osassa käsitellään työskentelyyn liittyviä yleisiä periaatteita ja keskeisiä työskentelymenetelmiä. Kolmannessa osassa kuvataan varsinaista työskentelymallia: työskentelyprosessia ja tapaamisia yksityiskohtaisine sisältöineen. (Pesäpuu ry 2009, 6) Kouluttavan sosiaalityöntekijän materiaalikansion lisäksi Pesäpuu ry:n toimesta on valmistumassa oma materiaalipaketti sukulaissijaisvanhemmuusvalmennukseen osallistuvalle perheelle (Pesäpuu ry i.a., c.).

6 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TUTKIMUSTEHTÄVÄT

Opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kokemuksia Pesäpuu ry:n lanseeraamasta, sukulaissijaisvanhempien valmennukseen ja valintaan tarkoitettuun perhekohtaiseen työskentelymallista ja siihen kuuluvasta koulutuksesta sekä niiden toimivuudesta ja tarkoituksenmukaisuudesta. Tähän pyritään empiirisen tutkimuksen keinoin kuvaamalla koulutukseen osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden kokemuksia mallista, sen käytöstä ja koulutuksesta. Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa tietoa siitä, miten koulutus ja työskentelymalli vastaavat työelämän tarpeita ja miten niitä voitaisiin kehittää. Työskentelymallin ja koulutuksen kehittäminen vaikuttaa sijaishuollon käytäntöihin valtakunnallisesti parantamalla tätä valmennus- ja arviointimenetelmää.

Työn tutkimustehtävät on määritelty seuraavasti:

1. Miten lastensuojelun sosiaalityöntekijät kokevat Pesäpuu ry:n sukulaissijaisvanhemmuustyöskentelymallin ja siihen liittyvän koulutuksen?
2. Miten työskentelymallia ja koulutusta voitaisiin sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan kehittää, jotta ne palvelisivat työelämää nykyistä paremmin?

7 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

Laadullisen tutkimusmetodin valintaan vaikutti halu selvittää sukulaissijaisvanhemmuustyöskentelymallin ja koulutuksen toimivuutta sitä käyttävien sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Kyselyllä ja palautelomakkeella kerätyn aineiston ja sisällönanalyysin avulla tutkimukseen osallistujien ääni tulee kuuluviin ja tulokset perustuvat heidän kertomiinsa autenttisiin kokemuksiin. Laadullinen aineisto on perinteisesti ilmiasultaan tekstiä. Se voi olla syntynyt tutkijasta riippuen tai riippumatta. (Eskola & Suoranta 2000, 15). Tässä opinnäytetyössä on käytetty molempia: primaarista kyselyaineistoa, joka on kerätty opinnäytetyötä varten (n=39) sekä sekundaarista aineistoa, joka on kerätty jo aiemmin muussa yhteydessä (n=n.160).

7.1 Opinnäytetyön aihe ja perusjoukko

Opinnäytetyön aiheen valintaa ohjasivat kriteerit työelämälähtöisyydestä, valtakunnallisesta vaikuttavuudesta ja ajankohtaisuudesta. Valintaan liittyi lisäksi subjektiivisia intressejä, sillä aihe tarjosi mahdollisuuden tutustua valtakunnallisen lastensuojelun erityisosaamisen keskuksen kouluttamis- ja kehittämistoimintaan. Opinnäytetyön tekeminen kartutti tietoa sukulaissijaisvanhemmuuden tämänhetkisestä asemasta sijaishuollon järjestämisen muotona.

Opinnäytetyön perusjoukon muodostavat kaikki ne lastensuojelun sosiaalityöntekijät, joilla on kokemusta Pesäpuu ry:n sukulaissijaisvanhemmuuskoulutukseen osallistumisesta ja työskentelymallista sekä mallin soveltamisesta käytäntöön. Käytännössä perusjoukko koostuu niistä työntekijöistä, jotka ovat vuosien 2004–2009 aikana osallistuneet Pesäpuu ry:n järjestämiin sukulaissijaisvanhemmuuskoulutuksiin. Vuosien aikana on järjestetty 11 koulutusta kahdeksassa kunnassa ja niihin on osallistunut yhteensä 160 sosiaalityöntekijää.

7.2 Primaarinen aineisto

Opinnäytetyötä varten kerättiin kevään 2010 aikana verkkokyselyllä aineisto. Se kuvaa Pesäpuu ry:n koulutukseen osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden kokemuksia koulutuksesta ja työskentelymallista mallin käyttöönottamisen jälkeen sekä käyttökokemuksiin perustuvia kehittämis ehdotuksia. Haluttiin kuvata osallistujien kokemuksia koulutuksesta hieman pitemmällä aikavälillä. Ajalta, jolloin koulutuksen anti oli mahdollisesti siirretty käytäntöön. Tutkimusta varten kerätyllä primaarisella aineistolla on siis hiukan erilainen näkökulma kuin Pesäpuu ry:n koulutusryhmiltään keräämällä palautteella, jota on käytetty opinnäytetyössä lisäaineistona. Koska kyseessä on suurehko tutkimukseen osallistujien joukko, aineisto kerättiin verkkokyselylomakkeella (LIITE 2: Verkkokysely). Tässä tapauksessa tutkimukseen osallistujilla on useimmiten työnsä puolesta mahdollisuus Internetin käyttöön, joten aineisto kerättiin sähköisen kyselylomakkeen avulla hyödyntäen webropol-ohjelmaa. Tällöin sosiaalityöntekijät pystyivät vastaamaan kyselyyn verkossa omalta työkoneeltaan, omasta työ sähköpostiosoitteestaan.

Kyselylomakkeen sisältöä on hahmoteltu yhdessä Pesäpuu ry:n yhteyshenkilön kanssa. Pesäpuu ry on kerännyt koulutuksistaan kirjallista palautetta. Kyselylomakkeen kysymyksiä luotaessa pyrittiin siihen, ettei tarpeetonta päällekkäisyyttä aiemmin kerätyn palautteen kanssa pääsisi syntymään. Pyrittiin syventämään ja laajentamaan sitä tietoa, mitä koulutustilaisuuksissa kerätyllä palautteella on saatu. Haluttiin sosiaalityöntekijöiden kokemuksia koulutuksen annista käytäntöön sekä mallin käytöstä ja sovellettavuudesta työelämän moninaisiin tarpeisiin. Näitä asioita koulutukseen osallistujat olivat voineet koulutuspalautteessaan vain arvioida. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa voidaan käyttää myös tilastoja (Eskola & Suoranta 2000, 118). Kyselylomakkeeseen laadittiin laadulliseen tutkimusmetodologiaan soveltuvien avoimien kysymysten lisäksi määrällisen tutkimusperinteen suosimia strukturoituja kysymyksiä, jotka tuottavat tilastomuotoista aineistoa. Tässä vaiheessa kysymykset laadittiin lähinnä tutkimuskysymysten näkökulmasta oikean sisällön kannalta, ottamatta vielä huomioon niiden asettelun tilastollista mielekkyyttä. Hahmoteltiin, mitä Pesäpuu ry haluaa tutkimukseen osallistujilta kysyttävän, jotta opinnäyte työ palvelisi tarkoitustaan parhaiten. Strukturoitujen kysymysten tilastollisen

mielekkyyden varmistamiseksi konsultoitii tilastotieteilijää, joka tarkisti lomakkeen tilastollisesti merkittävät muodolliset seikat.

Lomakkeen tekemiseen kiinnitettiin erityistä huomiota, sillä tutkimukseen osallistuminen riippuu paljon kyselyn teknisestä toteutuksesta. Kyselystä pyrittiin laatimaan napakka, ettei liika pituus aiheuttaisi vastaajakatoa. (Heikkilä 2004, 18, 20.) Lomaketta työstettiin, kunnes se saavutti sisällöllisesti, tilastollisesti ja esteettisesti mielekkään muodon. Seuraavaksi kyselylomake se esitettiin. Pesäpuu ry toimitti kyselylomakkeen arvioitavaksi henkilöille, joilla on aiheeseen liittyvää valtakunnallisesti merkittävää tietämystä ja kokemusta. He vastasivat kyselyyn ja antoivat sen sisällöstä palautetta. Esitestaajien vastausten ja palautteen perusteella lomakkeeseen tehtiin edelleen muutoksia, kunnes se sai lopullisen muotonsa ja oli valmis lähetettäväksi varsinaisille tutkimukseen osallistujille. Kyselylomakkeen yhteydessä vastaajille lähetettiin saatekirje (LIITE 3: Verkkokyselyn saatekirje). Se kertoo, mistä opinnäytetyössä on kysymys, kuka sitä tekee ja mihin tuloksia tullaan käyttämään. Saatekirje on tärkeä, koska sen perusteella vastaaja joko motivoituu vastaamaan tai hylkää koko lomakkeen (Vehkalahti 2008, 48).

Kaikkia koulutukseen vuosien varrella osallistuneita ei enää tavoitettu, joten kysely lähetettiin 160:n sijasta 138 vastaanottajalle. Ensimmäisellä kierroksella vastaajien prosentuaalinen osuus jäi matalaksi, joten kysely lähetettiin koko joukolle uudestaan, tällä kertaa Pesäpuu ry:n saatekirjeen kanssa. Vastauksia palautui kaiken kaikkiaan 39 kappaletta, jolloin vastausprosentiksi saatiin matalahko 28 %.

7.3 Sekundaarinen aineisto

Matalan vastausprosentin takia päädyttiin käyttämään täydentävää lisäaineistoa. Lisäaineistoksi otettiin Pesäpuu ry:n järjestämissään sukulaissijaisvanhemmuuskoulutuksissa keräämä palaute, jota ei ollut vielä systemaattisesti analysoitu. Sekundaarinen aineisto on kerätty vuosina 2005-2009 Pesäpuu ry:n koulutusten yhteydessä. Yhteensä 11 koulutuksessa kaikilta osallistuneilta sosiaalityöntekijöiltä on kerätty palautelomakkeella systemaattisesti kirjallista palautetta. Aineistona käytettyä palautetta on kerätty lomakkeella, josta on kaksi

versiota. Näistä lomakkeista uudempi on liitteenä (LIITE 4: Palautelomake). Opinnäytetyössä hyödynnetään sekundaarisena aineistona näiden palautteiden sanallista materiaalia.

Koska sekundaarisena aineistona käytetään koko perusjoukolta kerättyä palautetta, opinnäytetyöhön osallistui aineistona käytetyn palautteen ansiosta 39:n sijaan yhteensä n. 160 henkilöä ja voidaan katsoa, että kyseessä on kokonaistutkimus, jossa otanta kattaa koko perusjoukon. Käytetty lisäaineisto parantaa tulosten luotettavuutta merkittävästi, mutta toisaalta laaja aineisto lisää analyysiprosessin työmäärää ja haastavuutta. Sain palautteen yhtä koulutusryhmää lukuun ottamatta paperilla. Palautetta oli yhteensä 24 sivua, josta analysoitavan tekstin osuus oli 16 sivua.

7.4 Aineiston käsittely ja sisällönanalyysi

Aineistot analysoitiin, jotta niihin saatiin selkeyttä ja voitiin tuottaa uutta tietoa (Eskola & Suoranta 2000, 137). Tekstimuotoiset aineistot analysoitiin induktiivisella sisällönanalyysillä. Liikkeelle lähdettiin aineistoista itsestään, ilman tietoisesti asetettuja esioletuksia tai hypoteeseja tuloksista. (Eskola & Suoranta 2000, 19). Koska aineistojen perinpohjainen tunteminen on analysoinnin lähtökohta (Eskola & Suoranta 2000, 151), aloitettiin analysointiprosessi lukemalla aineistojen tekstiä useaan kertaan, kunnes se tuli tutuksi. Analyysiyksiköksi valittiin lausuma ja molemmista aineistoista poimittiin tutkimuskysymyksiin vastaavia asioita lausumien muodossa. Lähtökohtana olivat sosiaalityöntekijöiden vastauksien alkuperäiset ilmaukset, joilla tuloksia on pyritty myös havainnollistamaan ja todentamaan. Molemmilta aineistoilta kysyttiin samat tutkimuskysymykset, mutta nostettuja lausumia käsiteltiin erillään toisistaan.

Nostetut lausumat koodattiin. Primaarisen aineiston lausumat saivat koodiinsa kirjaimen P ja sekundaarisen aineiston lausumat kirjaimen S. Sekundaarisen aineiston lausumat saivat lisäksi kirjaimen tai kirjaimen ja numeron sen perusteella, minkä kaupungin ja kuinka monennen koulutusryhmän palautteesta oli kysymys. Lisäksi koodiin merkittiin kysymyksen numero 1-18 ja mahdollinen kirjain a tai b. Jotkut pitkät ja useita erillisiä asioita sisältävät lausumat pilkottiin tässä vaiheessa edelleen osiin ja osat numeroitiin juoksevasti. Seuraavaksi koodatut lausumat yksinkertaistettiin.

Tämän jälkeen aineisto ryhmiteltiin siten, että samaa tarkoittavat yksinkertaistetut lausumat yhdistettiin alaluokiksi, joille annettiin sisältöä kuvaava nimi. Näistä alaluokista samansisältöiset yhdisteltiin yläluokiksi ja edelleen pääluokiksi. (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2001, 26–29.) Aineiston analyysin etenemistä havainnollistettiin liitteenä olevalla kuviolla. (LIITE 5: Esimerkki sisällönanalyysin induktiivisesta etenemisestä). Kuviosta voi seurata miten yksittäisistä lausumista päädyttiin eritasoihin luokituksiin aina pääluokkaan saakka. Pääluokkia oli yhteensä neljä ja kunkin pääluokan alla oli useita yläluokkia omine alaluokkineen, jotka koostuivat lausumista.

Aineistojen lausumat käsiteltiin erillään toisistaan käytännöllisistä syistä, sillä aineistot olivat erilaisissa muodoissa. Verkkolomakkeella kerätty primaarinen aineisto oli sähköisessä, tekstinkäsittelyohjelmalla käsiteltävässä muodossa, mikä helpotti työskentelyä mahdollistaen analyysin tekemisen tietokoneella. Sekundaarinen aineisto oli yhtä palautetta lukuun ottamatta paperilla, mistä syystä analyysi tehtiin niiden osalta manuaalisesti käsin. Paperilla olleet lausumat koodattiin ja leikattiin erilleen toisistaan. Tämä vaihe oli sähköisen aineiston käsittelyyn verrattuna työläs. Manuaalisen luokittelun etuna oli se, että koko aineisto oli näkyvillä yhtä aikaa ja lausumien luokittelu ja erilaisten variaatioiden luova kokeileminen oli yksinkertaisempaa kuin tietokoneella tehdyssä luokittelussa.

Kyselyllä saadut tulokset esitetään webropol-ohjelman automaattisesti tekeminä taulukoina. Taulukot ovat informatiivisia ja tekevät tekstiin integroituna esimerkiksi aineiston taustatiedot nopeasti luettaviksi. Lukemisen helpottamiseksi niitä ei ole sijoitettu liitteeksi vaan asiayhteyteensä.

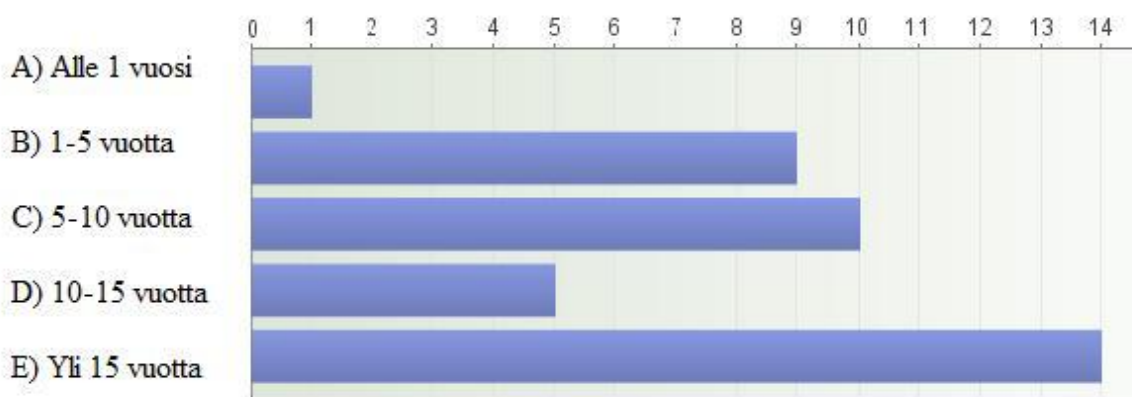
8 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET

Opinnäytetyön aineistosta löytyi vastauksia tutkimuskysymyksiin. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät toivat esille kokemuksiaan työskentelymallista ja koulutuksesta sekä monia hyviä ja konkreettisia asioita, joilla koulutusta ja työskentelymallia voidaan heidän kokemanaan kehittää. Ennen opinnäytetyön varsinaisia tuloksia esitellään hieman primaarisen aineiston vastaajien taustatietoja.

8.1 Primaarisen aineiston vastaajien taustatiedot

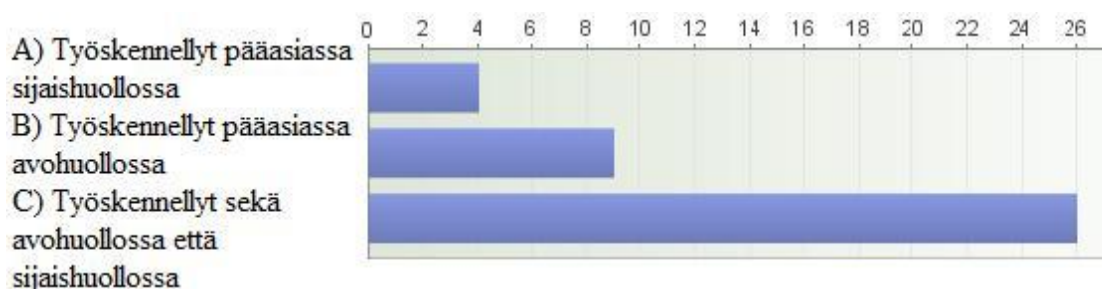
Kyselyyn vastanneet työntekijät ovat olleet alalla suhteellisen pitkään (TAULUKKO 1). Heistä noin puolet (49 %) ovat työskennelleet lastensuojelun sosiaalityöntekijöinä yli kymmenen vuotta ja joka kolmas (36 %) yli 15 vuotta. Vain yksi vastaajista on ollut alalla alle vuoden. Vastaajilla on työssäolovuosiensa perusteella mittava kokemus lastensuojelutyöstä.

TAULUKKO 1. Vastaajien työkokemus lastensuojelun sosiaalityöntekijänä työvuosina

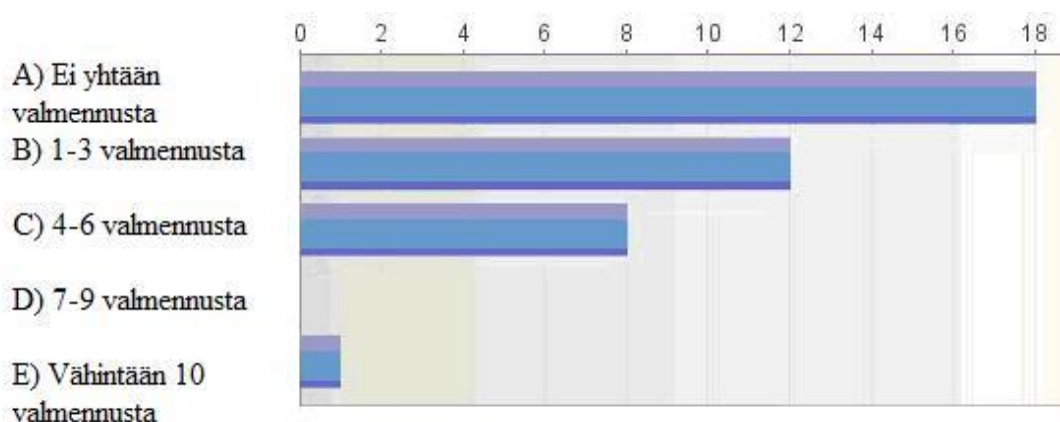
Vastaajilla on keskimäärin suhteellisen monipuolinen kokemus lastensuojelutyöstä myös työnkuvansa perusteella. Vastaajista kaksi kolmasosaa (67 %) on työskennellyt sekä avohuollossa että sijaishuollossa (TAULUKKO 2). Noin neljännes (23 %) on työskennellyt pääasiassa avohuollossa ja kymmenen prosenttia vastaajista on työskennellyt pääasiassa sijaishuollossa.

TAULUKKO 2. Vastaajien työnkuva lastensuojelun sosiaalityöntekijänä

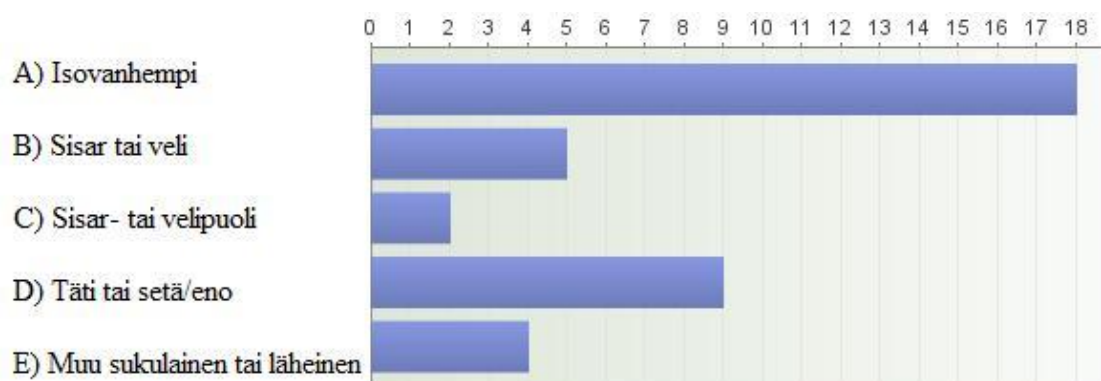
Vastaajien kokemus sukulaisperheiden valmennuksesta ja arvioinnista Pesäpuu ry:n koulutukseen osallistumisen jälkeen oli vaihtelevaa (TAULUKKO 3). Hieman alle puolet (46 %) vastaajista ei ollut tehnyt yhtään sukulaissijaisvanhemman valmennusta. Yli puolet (51 %) vastaajista oli tehnyt yhdestä kuuteen valmennusta. Yksi vastaaja oli tehnyt koulutuksen jälkeen ainakin kymmenen valmennusta.

TAULUKKO 3. Koulutuksen jälkeen tehtyjen sukulaisperheiden valmennusten määrä

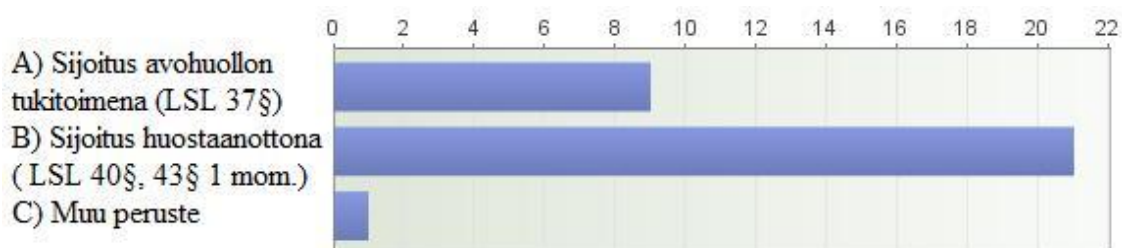
Toteutuneissa sukulaissijoituksissa sijaisvanhempien sukulaisuussuhteet olivat erilaisia sijoitettavaan lapseen nähden (TAULUKKO 4). Tyypillisin sukulaisuussuhde sijoitettavaan lapseen oli isovanhemmuus. Vastanneista sosiaalityöntekijöistä suurin osa (78 %) oli sijoittanut lapsen isovanhemmalleen. Seuraavaksi yleisintä oli sijoittaa lapsi hänen biologisen vanhempansa siskolle tai veljelle. Vastaajista 39 % oli sijoittanut lapsen hänen tädilleen, sedälleen tai enolleen. 22 % vastaajista oli tehnyt sijoituksen lapsen siskolle tai veljelle ja 9 % sisar- tai velipuolelle. Sijoituksia oli tehty myös muille sukulaisille ja läheisille, esimerkiksi sijoitettavan lapsen äidin serkulle.

TAULUKKO 4. Sijaisvanhempien sukulaisuussuhteet tehdyissä sukulaissijoituksissa

Vastaajat olivat tehneet sukulaissijoituksia vaihtelevin laillisin perustein (TAULUKKO 5). Kahta lukuun ottamatta kaikki sukulaissijoituksia tehneet vastaajat olivat sijoittaneet lapsia sukulaiselle huostaanottoperustein. Avohuollon tukitoimena sukulaissijoituksia oli tehnyt alle puolet (43 %) vastaajista. Yksi vastaaja oli tehnyt muutaman sukulaissijoituksen kiireellisenä sijoituksena. Näistä tapauksista oli vireillä hakemus huostaanotosta.

TAULUKKO 5. Tehtyjen sukulaissijoitusten lailliset perusteet

Vastaajat arvioivat suhtautumistaan sukulaissijaisvanhemmuuteen ennen osallistumistaan Pesäpuu ry:n sukulaissijaisvanhemmuuskoulutukseen (KUVIO 1). Suhtautuminen oli ollut suurimmaksi osaksi (64 %) myönteistä. Vain kahden vastaajan osalta suhtautuminen oli ollut melko kielteinen. Toinen näistä vastaajista selitti negatiivisen suhtautumisensa aiheutuneen aiemmista kokemuksistaan. Loput vastaajista arvioivat suhtautumisensa olleen jotain siltä väliltä, eikä yksikään arvioinut suhtautumisensa olleen täysin kielteistä.

Suuri osa vastaajista (65 %) koki suhtautuneensa sukulaissijaisvanhemmuuteen ennakkoluulottomasti tai melko ennakkoluulottomasti ennen koulutukseen osallistumista. 16 % vastaajista koki suhtautuneensa melko ennakkoluuloisesti. Joka

viides vastaaja oli sitä mieltä, että heidän suhtautumisensa oli ollut jotain siltä väliltä. Kukaan vastaajista ei kokenut suhtautumisensa olleen täysin ennakkoluuloinen. Vaihtoehtoisesti vastaajat saivat kuvata suhtautumistaan haluamallaan termillä. Vastaajat kuvasivat suhtautumistaan termeillä ristiriitainen, realistinen ja epävarma. Joku piti sukulaissijaisvanhemmuutta selkeästi huomioitavana ja selvitetävänä vaihtoehtona.

	1	2	3	4	5		Yhteensä	Ka.
Myönteinen	8	10	8	2	0	Kielteinen	28	2,14
Ennakkoluuloton	5	15	6	5	0	Ennakkoluuloinen	31	2,35

KUVIO 1. Suhtautuminen sukulaissijaisvanhemmuuteen ennen koulutusta

8.2 Kokemukset sukulaissijaisvanhemmuuskoulutuksesta

Useat vastaajat olivat ilmeisen tyytyväisiä koulutukseen. Koulutus muutti osallistujien itsensä kokemana heidän asennoitumistaan sukulaissijaisvanhemmuusasioihin jossain määrin aiempaa positiivisemmaksi. Koulutuksen sisällöstä ja toteutuksesta tuli esille monenlaisia kokemuksia ja useimmat vastaajat kokivat saaneensa koulutuksesta eväitä työhönsä.

8.2.1 Yleiskokemukset koulutuksesta

Koulutusta kuvattiin muun muassa antoisaksi, innostavaksi, kivaksi, hyväksi kokonaisuudeksi, selkeäksi, erittäin tarpeelliseksi, onnistuneeksi, informatiiviseksi, mielenkiintoiseksi ja ylipäätään positiiviseksi kokemukseksi. Ilmapiiristä ja tunnelmasta oli hyviä kokemuksia: Ilmapiiriä kuvattiin rauhalliseksi,

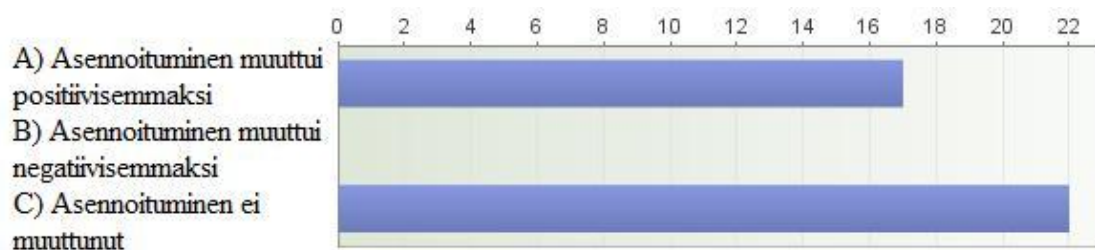
lämmينhenkiseksi, avoimeksi, leppoisaksi ja innostuneeksi. Eräs vastaaja koki, että iloa ja huumoria oli höysteenä sopivasti.

Vastaajat jakoivat kokemuksiaan koulutuksen vuorovaikutteisuudesta. Ryhmäläisten vuorovaikutus sekä mahdollisuus keskusteluun ja ajatusten vaihtoon koettiin hyväksi. Vastaaja totesivat hyötyneensä siitä, että mukana oli pitkään työskennelleitä konkareita ja sai kuulla toisten kokemuksia. Osa vastaajista koki, että koulutus sisälsi riittävästi vuorovaikutuksellisia osia, mutta toiset kokivat, että olisi ollut hedelmällistä, jos koulutettavat olisivat voineet osallistua enemmän. Jotkut vastaajat kokivat, että keskustelu oli ajoittain liian rönsyilevää ja muiden osanottajien keskustelu häiritsi. Vastaajat kokivat hyväksi, että koulutus mahdollisti tutustumisen muiden kuntien sosiaalityöntekijöihin ja lisäsi verkostoitumista.

8.2.2 Koulutuksen aiheuttama asennoitumisen muutos

Kyselyyn vastanneista sosiaalityöntekijöistä 44 % koki, että heidän asennoitumisensa sukulaissijaisvanhemmuutta kohtaan muuttui Pesäpuu ry:n koulutuksen jälkeen positiiviseen suuntaan (TAULUKKO 6). Kukaan ei kokenut, että asennoituminen olisi muuttunut negatiiviseen suuntaan. Yli puolet (56 %) kyselyyn vastanneista koki, että koulutukseen osallistuminen ei vaikuttanut heidän asennoitumiseensa sukulaissijaisvanhemmuuteen. Tulos ei yllätä, kun otetaan huomioon, että suurin osa vastaajista suhtautui sukulaissijoitukseen myönteisesti ja ennakkoluulottomasti jo lähtötilanteessa ennen koulutusta (KUVIO 1).

TAULUKKO 6. Kokemukset koulutuksen vaikutuksesta asennoitumiseen

Kysyttäessä, mikä asennoitumisen muutoksen vastaajien mielestä aiheutti, vastaajat totesivat, että koulutus auttoi ymmärtämään, tarjosi tietoa ja näkökulmia, antoi työkaluja sekä selkeytti rooleja. Koettiin, että koulutuksessa jäsentynyt tieto, tutkimustietoon perehtyminen, asioiden tarkempi pohtiminen ja syvempi ymmärtäminen muuttivat asenteita. Koulutuksen myötä opittiin näkemään sukulaissijoitusten hyviä puolia. Ymmärrettiin esimerkiksi se, että lapsella on oikeus läheisiin ihmisiin. Sukulaissijoitukset turvaavat lapsen sukulaissuhteiden jatkuvuuden ja sukuun liittymisen. Erään vastaajan vakuutti tieto siitä, että sijaisvanhemman sukulaisuudella on positiivinen vaikutus lapsen itsetuntoon. Koulutus antoi erään vastaajan kaipaamaa tietoa isovanhempien ikäkysymykseen. Vastaajat ymmärsivät, että sukulaiset sitoutuvat lapseen vahvasti ja lapsen erilaisuuden tunne on vähäisempi, kuin tavallisessa sijaisperheessä.

Asennoituminen muuttui vastaajien mielestä positiiviseksi siitä syystä, että koulutuksessa tarkasteltiin sukulaissijaisvanhemmuuden etuja ja haittoja eri näkökulmista: lapsen, biologisten vanhempien ja esimerkiksi isovanhempien lähtökohdista käsin. Lapsen näkökulmaa vahvisti erityisesti mielikuvaharjoitus koulutuksen alussa. Harjoituksessa eläydyttiin tilanteeseen, jossa ei itse voi asua vanhempiensa kanssa. Koulutus selkeytti rooleja antaen selkeämmän kuvan siitä, mitä sukulaiselta tulee sijaisvanhemmuudessa edellyttää ja vaatia. Osa vastaajista koki, että asennoituminen muuttui positiiviseen suuntaan, sillä koulutus tarjosi konkreettisia välineitä sukulaissijaisvanhempien kanssa työskentelyyn. Valmennus ja selkeä malli siihen koettiin erittäin tervetulleeksi. Vastaaja koki, että tietyn mallin mukaan valmentaminen selkeyttää tiedon jakamista sukulaisille. Koulutus antoi työkaluja esimerkiksi sukulaissijoitusten arviointiin. Eräällä vastaajalla oli kokemus, että paremman valmennuksen myötä sukulaissijoitukset näyttävät onnistuvan entistä paremmin. Valmennusmalli koettiin monipuoliseksi.

8.2.3 Koulutuksen sisältö ja toteutus

Monet vastaajat olivat tyytyväisiä koulutuksen erinomaiseksi ja antoisaksi kuvattuun sisältöön. Tieto-osuuksia pidettiin selkeinä ja informatiivisina ja niiden asiasisältöä pidettiin hyvänä ja tärkeänä. Vastaajat kokivat, että koulutuksen aihe oli paitsi uusi ja

ajankohtainen, myös hyvä ja kiinnostava. Vastauksissa todettiin, että teoreettiseen tutkimustietoon perustuvia luentoja ja käytännöllisiä harjoituksia ja esimerkkejä oli hyvässä suhteessa. Koulutuksen todettiin olevan yhtä aikaa hyvä tietopaketti ja sovellettavuuden kannalta hyödyllinen. Eräs vastaaja kiteytti kokemuksensa koulutuksen sisällöstä seuraavasti:

Sisältö oli hyvä, motivoi tähän työhön ja oppimaan lisää. (SH1-16)

Kritiikkiäkin esitettiin. Jotkut vastaajat kritisoivat tutkimustulosten liian yksityiskohtaista esittelyä. Tutkimustiedosta ei koettu olevan vielä paljoakaan hyötyä. Joillekin vastaajille asia oli ennestään tuttua, joten tuttujen asioiden läpi käyminen turhautti. Muutamat vastaajat kokivat koulutuksen ajoittain sekavaksi, välillä hieman puuduttavaksi ja kokonaisuuden hahmottamisen hankalaksi. Joku koki luento-osuudet unettaviksi. Kokemusten vastakkaisuuteen saattoi vaikuttaa erot koulutukseen osallistuneiden omassa vireystilassa. Joku mainitsikin pitkän ajomatkan verottaneen omaa vireystilaa.

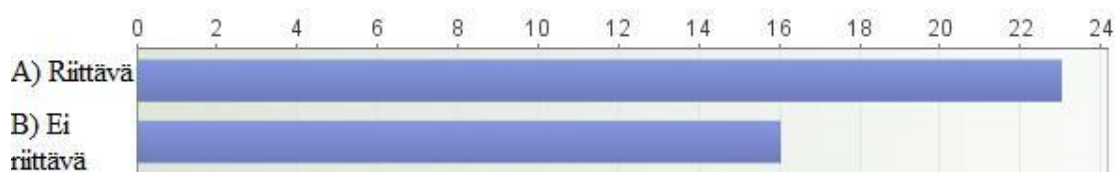
Koulutustapaan oltiin vastauksissa tyytyväisiä ja sitä kuvattiin toiminnalliseksi, käytännönläheiseksi ja monipuoliseksi. Koulutuksen suunnittelu, rakenne ja toteutus saivat kiitosta. Kouluttajat koettiin poikkeuksetta hyviksi. Heitä kuvailtiin asiantunteviksi, asiallisiksi, avarakatseisiksi, sujuvasanaisiksi ja selkeää esitystapaa kehuttiin.

Huomaa, että kouluttajat osasivat asian ja olivat perehtyneet asiaan, esiintuonti sujui kuin tanssi. (SP-7)

Koulutettavia ryhmiä pidettiin vastauksissa hyvinä ja sopivan kokoisina. Koulutuksen tiloihin ja puitteisiin oltiin vastauksissa pääosin tyytyväisiä, mutta myös tyytymättömyyttä esitettiin, esimerkiksi ilmastoinnin suhteen.

Kysymys koulutuksen sisällöllisestä riittävydestä mallin käyttöön ottamiseksi jakoi mielipiteitä (TAULUKKO 7). Enemmistö (59 %) vastaajista piti kahden päivän mittaista koulutusta sisällöllisesti riittävänä mallin käyttöön ottamiseksi. Huomattava osa (41 %) piti koulutusta kuitenkin tästä näkökulmasta riittämättömänä.

TAULUKKO 7. Koulutuksen sisällöllinen riittävyys mallin käyttöön ottamiseksi

Koulutuksen ryhmä- ja paritöihin oltiin tyytyväisiä. Harjoitukset puolestaan jakoivat mielipiteitä. Jotkut vastaajat kokivat harjoitukset mukaviksi ja tarpeellisiksi. Niiden koettiin antavan näkökulmaa ja auttavan mallin soveltamisessa.

harjoitusten myötä joutui miettimään myös sijasperheen näkökulmaa. (SO-2.22)

Käytännön harjoitteet auttaa soveltamaan. (SJ-2.23)

Jotkut kokivat eläytymisharjoitukset hankaliksi. Niitä pidettiin teennäisinä ja vieraassa ryhmässä vaivaannuttavina. Harjoitukset olisivat vaatineet enemmän sisäistämistä ja eläytyminen koettiin vaikeaksi. Myös harjoitusten toteutukseen oltiin osittain tyytymättömiä. Toiminnalliset menetelmät koettiin mukaviksi elävöittäjiksi, vaikka erään vastaajan mukaan niihin käytettiin liikaa aikaa.

Myös koulutuksen aikataulutus jakoi mielipiteitä. Joidenkin vastaajien mielestä ajankäyttö oli hyvin suunniteltu; aikaa ja taukoja oli riittävästi ja aikataulussa pysyttiin. Useissa vastauksissa kuitenkin koettiin, että koulutuksen aikataulu oli liian tiukka ja liian raamitettu. Monet mainitsivat kiireen. Eräs vastaaja koki harjoituksen jääneen kesken. Eräs vastaaja ehdotti lääkkeeksi ruokatauon lyhentämistä. Asioiden esittämisenopeudesta ja kiireen tunnusta esitettiin myös vastakkaisia mielipiteitä: Muutamat vastaajat pitivät PRIDE-aloitusta pitkitettynä ja hitaasti etenevänä suhteessa siihen, että kyseessä oli itselle tuttu aihe. Joku vastaaja piti koko ensimmäistä päivää hidastahtisena ja olisi halunnut mennä käytännönharjoituksiin ja syventämiseen nopeammin.

8.2.4 Koulutuksen anti käytännön työhön

Vastaajat arvioivat saaneensa koulutuksesta eväitä työhönsä. Monet kokivat saaneensa koulutuksesta sukulaissijaisvanhemmuustyöskentelymallin lisäksi uusia konkreettisia työvälineitä, joita osaavat nyt soveltaa työssään. Eräs vastaaja koki sijaisvanhempien valmiuksien esittelyn selkiyttäneen ajatteluaan. Vastauksissa koulutuksen koettiin antaneen monenlaisia eväitä konkreettisten välineiden lisäksi abstraktilla tasolla. Vastaajien mukaan koulutus paitsi selkeytti työskentelymallia, myös antoi vinkkejä systemaattiseen ja suunnitelmalliseen työotteeseen yleisesti. Eräs vastaaja koki saaneensa valmiuksia asiakasprosessin ohjaamiseen. Koulutuksen todettiin innostaneen ja antaneen virtaa työhön. Eräs vastaaja totesi, että koulutus lisäsi ennakointikykyä ja itsevarmuutta työskennellä sukulaissijaisvanhemmuuden teeman parissa. Koulutus antoi osallistujille ymmärrystä, ajattelun aihetta ja herätti reflektoimaan. Eräs vastaaja koki, että oli mukava pysähtyä miettimään arkityön kiireen keskellä. Koulutus antoi näkökulmia ja tietoa, jota voidaan soveltaa muuhunkin lastensuojelutyöhön. Koulutuksen koettiin jämäköittävän työskentelyä.

Useat vastaajat jakoivat kokemuksen siitä, että aikaisempi kokemus PRIDE-koulutuksesta ja -työskentelystä helpotti koulutuksen sisällön omaksumista. Vastaajat totesivat, että sukulaissijaisvanhemmuusmallissa oli paljon tuttua PRIDE-koulutuksen asiaa. Samaa kokivat vastaajat, jolla ei ollut PRIDE-koulutusta.

Jos minulla olisi ollut Pride-koulutus pohjalla, olisin varmasti aurinkoisempi. (SH1-28)

8.3 Kokemukset työskentelymallista

Vastaajilla oli työskentelymallista enimmäkseen positiivisia kokemuksia. Työskentelymallia arvioitiin voitavan soveltaa monialaisesti ja kokemusten perusteella näin oli myös tehty. Mallia oli käytetty erilaisin sisällöllisin painotuksin ja kartoitustapaamisten käytännöt osoittautuivat vaihteleviksi. Mallin käytössä oli koettu monenlaisia haasteita, kuten resurssien puutetta. Asiakkailta oli kerätty harvoin systemaattista palautetta, mutta palaute osoittautui myönteiseksi. Useat valmennukset

olivat päätyneet valmennettavien sukulaisperheiden hyväksyntään lapsen sijaishanhemmiksi, mutta aina näin ei ollut tapahtunut.

8.3.1 Yleiskokemukset työskentelymallista ja materiaalista

Useiden työntekijöiden kokemukset sukulaissijaishanhemmuytyöskentelymallin sisällöstä olivat positiivisia.

Valmennus tuntui toimivan ja jäi halu ottaa heti käyttöön. Kiitos! (SH1-26)

Kiitosta saivat paitsi mallin kattavuus, sovellettavuus, työskentelyyn antamat konkreettiset eväät ja materiaali myös se, että malli kiinnittää huomion oikeisiin asioihin.

Malli nostaa esiin olennaiset asiat, joita voi käyttää myös soveltaen. (P18.11.3)

Vastauksissa todettiin, että jäsennetty työskentelymalli tuo arviointiin systemaattisuutta ja selkeän struktuurin, mikä edelleen parantaa työn laatua, avoimuutta, tasa-arvoisuutta ja yhdenmukaisuutta. Eräs vastaaja piti siitä, että malli lisää sukulaissijaishanhempien arvostusta ja ymmärrystä. Toisella vastaajalla oli kokemus, että mallin avulla työskenneltäessä yhteistyö lähtee sujumaan hyvin, sillä tällöin sosiaalityöntekijälle avautuu mahdollisuus tutustua sijaishanheseen kunnolla.

Monet vastaajat olivat tyytyväisiä työskentelymallin monipuoliseksi, erinomaiseksi ja upeaksi kuvailtuun materiaaliin, eli Sosiaalityöntekijän käsikirja -kansioon. Materiaalin kuvailemisessa ei sanoja säästelty, vaan sitä keuhuttiin monipuoliseksi, erinomaiseksi, hyödylliseksi, loistavaksi ja upeaksi. Vastaajat kokivat saavansa käsikirjasta toimivan työkalun käytännön työhönsä. Eräs vastaaja piti erityisesti materiaalin selkeistä ohjeista. Todettiin, että hyvä materiaali jatkaa siitä, mihin koulutus jäi:

Kiitos materiaalista – oma oppimisprosessi jatkuu ja syvenee kun saa materiaalin mukaan. (SJ2-26)

8.3.1 Työskentelymallin soveltaminen

Koulutuspalautteessa kysyttiin, miten koulutukseen osallistuneet arvioivat voivansa jatkossa soveltaa työskentelymallia käytäntöön. Monet vastaajat uskoivat, tai ainakin toivoivat, voivansa alkaa toteuttaa työskentelymallia työssään, kun mahdollinen sukulaissijoitustilanne sattuu kohdalle. Vastaajat kokivat osaavansa nyt käyttää käsikirjaa ja opittua tietotaitoa harkitessaan ja selvitellessään sukulaissijoituksen mahdollisuutta sekä valmentaessaan ja arvioidessaan tulevia sukulaissijaisvanhempia. Eräs vastaaja mainitsi tutkivansa kaikissa tulevilla tapauksissa mahdollisuudet sukulaissijoituksiin. Monet aikoivat alkaa toteuttaa mallia yhteistyössä työparin kanssa. Mallia aiottiin käyttää joko sellaisenaan tai soveltuvien osien.

Otan koko paketin mahdollisimman täysimääräisesti käyttöön, (SO-2.1)

aion soveltaen (ehkä lyhennettynä tilanteesta riippuen) käyttää omassa työssäni. (SJ2-12.2)

Mallia aiottiin vastauksissa käyttää eri laajuksena. Jotkut vastaajat aikoivat poimia keskeisiä ja sopivia asioita tilanteen ja asian mukaan. Jotkut aikoivat käyttää mallia runkona tai raameina. Eräs vastaaja totesi, että mallin kehikkoa voi mainiosti kehittää. Vastaavasti eräässä vastauksessa todettiin, että malli toimii, kun siitä tekee omanlaisensa. Monet vastaajat uskoivat, että mallia voidaan käyttää paitsi tuleviin sukulaissijoituksiin myös jo olemassa oleviin, koulutusta ennen tehtyihin sukulaissijoituksiin. Lisäksi eräs vastaaja koki, että mallia voidaan soveltaa sukulaissijaisvanhempien kanssa työskentelyssä sijoituksen aikana.

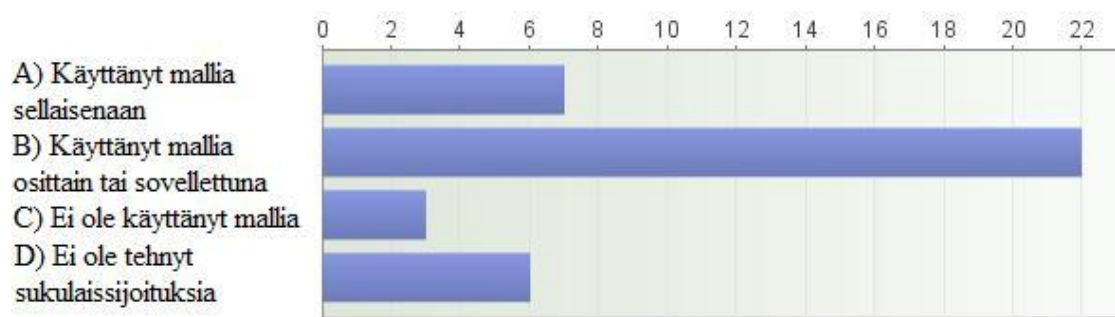
Useat vastaajat kokivat, että mallia ja sen osia voidaan soveltaa myös muissa lastensuojelutyön yhteyksissä kuin sukulaissijaisvanhemmuustyöskentelyssä: Vastauksissa ehdotettiin, että mallia voidaan soveltaa huostaanotto-prosessissa vanhempien arvioinnissa, huoltoriidoissa, sijoituspaikan valinnassa, selvitystyössä, PRIDE-valmennuksessa, kehittämistyössä, olemassa olevien sijoitusten arvioinneissa ja seurannassa, käräjäoikeuden selvityksissä, lastensuojelutarpeen selvittämisessä, avohuollon lyhytaikaisissa perhehoidon sijoituksissa sekä ylipäättään asiakas- ja kenttätöissä. Jotkut vastaajat toivat esille ajankohtaisen läheisverkoston hyödyntämisen ja huomioimisen ajatuksen:

Työskentelymallia pysyy (pystyy) soveltamaan myös - - muussakin pitkäjänteisessä työssä, kun mietitään miten kukin lapsen läheisverkostosta voi osaltaan olla tukemassa lasta. (SJ2-5.2)

Muutamat vastaajat totesivat, että mallin mukaisia sijaisperheiden valmiuksia on hyvä pohtia myös muiden sijaisvanhempien ja asiakastapausten kanssa. Toinen vastaaja aikoi kopioida materiaalia asiakkaille. Eräässä vastauksessa todettiin, että menetelmien käytössä vain mielikuvitus on rajana.

Koulutukseen osallistumisen jälkeen tehdyn verkkokyselyn perusteella lastensuojelun sosiaalityöntekijät ovat todella hyödyntäneet työskentelymallia työssään monin tavoin. Malli todisti olevansa käyttökelpoinen, sillä kolme neljästä (76 %) vastaajasta oli käyttänyt sitä sukulaissijaisvanhemmuustyöskentelyssä (TAULUKKO 8). Lähes joka viides vastaaja (18 %) oli käyttänyt työskentelymallia sellaisenaan, mutta suurin osa (58 %) oli käyttänyt sitä osittain tai sovellettuna. Kolme vastaajaa oli tehnyt sukulaissijoituksia käyttämättä mallia. On mahdollista, että he ovat tehneet nämä sukulaissijoitukset ennen osallistumistaan koulutukseen, niin kuin muutamat vastaajat toivat vastauksissaan esille.

TAULUKKO 8. Työskentelymallin käyttökokemukset

Useat vastaajat kertoivat soveltaneensa mallia tai käyttäneensä osia siitä kulloisenkin tilanteen mukaan asiakasperheen tarpeista riippuen. Muutamat vastaajat kertoivat esimerkiksi käyttäneensä mallia tai ottaneensa osia siitä avuksi tehdessään selvitystyötä ja vanhemmuuden arviota. Alkuselvityksissä on pyritty mallin avulla motivoimaan perheet prosessin vaatimaan itsereflektioon ja -arviointiin.

Osittain alkuselvityksissä, olen näin pyrkinyt saamaan perheet työskentelemään ajatuksella onko minusta tähän vai ei. (P10b23.1)

Tehtäväkokonaisuuksia ei ole noudatettu orjallisesti, vaan on sovellettu tärkeäksi arvioituja alueita. Mallin käytössä on keskitytty perheen kannalta tärkeimpiin asioihin esimerkiksi tilanteessa, jossa sijoitettava lapsi on viettänyt paljon aikaa sukulaisperheessä tai kun mallia on sovellettu jo olemassa olevaan, aikaisemmin tehtyyn sukulaissijoitukseen. Myös mallin järjestyksestä on saatettu poiketa.

Eräänä syynä siihen, että mallia sovelletaan ja käytetään vain osittain, voidaan pitää sijoitukseen käytettävissä olevan ajan rajallisuutta. Samasta syystä sosiaalityöntekijät ovat usein käyttäneet mallia sellaisenaan, mutta tiivistettynä. Tällöin mallin runkoa on käytetty pohjana, mutta asioita ei ole käsitelty yhtä perusteellisesti kuin mallissa. Esimerkiksi loppuarviot on saatettu tehdä vain suullisesti.

olemme käyttäneet mallia sellaisenaan, mutta tiiviillä aikataululla, tapaaminen/viikko. Sukulaissijoitukset ovat yleensä nopeampitempoisia kuin muut. (P10b10.1)

Ensimmäisellä kerralla käytin mallin mukaisesti, toisilla kerroilla vähän tiivistettynä, koska aika ei tahdo riittää muutoin mallin toteuttamiseen (P10b19.1)

Lyhennettynä ja vähemmillä tapaamiskerroilla mallia on käytetty erityisesti kiireellisissä sijoituksissa ja tilanteissa, joissa sukulaisvanhemmat ovat olleet lapsen työskentelyssä ja elämässä mukana. Lyhennettynä versiona mallia on käytetty myös valmennustarkoituksessa sukulaisille, joille sijoitus on toteutumassa joka tapauksessa.

Työskentelymallia on sovellettu myös niin, että siihen on tehty lisäyksiä. Eräs vastaaja totesi, että jokainen työntekijä tuo malliin oman antinsa ja lisänsä. Mallin toteutusta on tuettu esimerkiksi käyttämällä lisäksi PRIDE:n kotitehtäviä. PRIDE:n materiaalia on hyödynnetty myös arvionnissa.

Hyödynnän sukulaissijaisarvioissa Priden kirjallista arviointilomaketta yhteisen arvioinnin tekemisessä. Perhe saa kirjallisen arviointiraportin myös itselleen. (P18.6.3)

Sukulaissijoitusten lisäksi mallia on hyödynnetty muussa lastensuojelutyössä. Mallin menetelmiä on sovellettu asiakastyöhön laajemmalla mittapuulla. Lisäksi mallinnusta on hyödynnetty tukiperhekoulutuksessa, jossa useat koulutettavat tukiperheet ovat juuri sukulaisperheitä. Eräässä tapauksessa mallia on käytetty lapsen kuoleman jälkeen kartoitettaessa mahdollisia huoltajia.

8.3.2 Työskentelyssä tärkeäksi koetut asiat

Työskentelymallia on sovellettu ja käytetty erilaisin painotuksin. Oli mielenkiintoista tietää, mitä mallin asioita sosiaalityöntekijät ovat sukulaissijaisvanhemmuustyöskentelyssä korostaneet. Tästä syystä sosiaalityöntekijöiltä kysyttiin, millaisia asioita he ovat painottaneet ja mitkä asiat he kokevat erityisen tärkeäksi sukulaissijaisperheiden valmennuksessa.

Hyvin monet vastaajat pitivät tärkeinä sukulaisten välisiä suhteita, erityisesti lapsen suhdetta biologisiin vanhempiinsa, jota sukulaissijaisperheen täytyy tukea. Koettiin, että sukulaissijaisperheen täytyy hyväksyä lapsen molemmat vanhemmat sukulaisineen ja kunnioittaa heitä. Lapsella on oikeus heidän tapaamiseensa.

Lapsen oikeus läheisiin ihmissuhteisiin suvusta riippumatta, neutraali suhtautuminen lapsen molempiin sukuihin, lapsen läheisten kunnioittaminen ja arvostaminen (P11.22)

Vastaajat tunnustivat sukulaisten välisten suhteiden vaikeuden, esimerkiksi sukujen kesken vallitsevat ristiriidat. Vastauksissa koettiin, että sukulaissijaisvanhemmat ovat haastavassa asemassa suhteessa lapsen biologisiin vanhempiin.

Sukulaissijoituksessa biologisten vanhempien ja sijaisvanhempien välit ovat erilailla koetuksella kuin muissa sijoituksessa ja "tunteet pelissä" eri tavoin. Näiden huomioiminen ja puheeksi otto on tärkeää. (P11.14.3)

Osa vastaajista tähdensi sitä, että sukulaissijaisperhe ymmärtää ja hyväksyy huostaanoton syyt ja tunnustaa vanhemmalla olevat ongelmat. Vastaajat painottivat, että sukulaissijaisperheen tulee kyetä tarvittaessa asettamaan biologisille vanhemmille lapsen tapaamiseen liittyviä rajoja ja pitää niistä kiinni. Todettiin, että rajoittaminen voi olla vaikeaa kun kyseessä on oma läheinen.

Useat vastaajat korostivat kiintymyssuhteen muodostumisen merkitystä ja pitkäaikaista sitoutumista lapseen.

Että perhe tiedostaa, että he eivät voi elää sittenkun -odotuksessa, eli sitoutua lapsiin vain siksi aikaa kunnes biol. vanhemmat saavat asiansa kuntoon. (P11.2.2)

Koettiin tärkeäksi, että huomioidaan lapsen näkökulma ja kiintymyssuhde molempiin tahoihin – biologiseen perheeseen ja sukulaissijaisperheeseen.

Vastaajat pitivät merkittävänä valmennettavien sukulaissijaisperheiden tunteita ja kokemuksia. Todettiin, että sukulaissijaisvanhemmuuteen liittyy monenlaisia tunteita, kuten raivoa, hämmennystä ja surua. Koettiin, että perheen täytyy käsitellä niitä tunteita, joita lasten käyttäytyminen ja oireilu tai heidän vanhempiensa käyttäytyminen tuovat esiin. Lisäksi vaikuttavat sukulaissijaisperheen kokemat menetykset ja erilaiset elämäntapahtumat.

Vastauksissa koettiin huomionarvoiseksi valmennettavan sukulaisperheen voimavarat sekä sijaisvanhemmuuden edellyttämät valmiudet. Voimavaroista mainittiin erityisesti terveys ja ikä. Valmennettavien realistinen käsitys omista voimavaroistaan ja valmiuksien kanssa työskentely koettiin tärkeäksi. Eräs vastaaja korosti tukiverkostojen toimivuutta. Toinen toi esille perheen jaksamisen turvaamisen ja avun hakemisen merkityksen.

Todettiin, että sukulaissijaisvanhempien on hyvä tunnistaa ja huomioida lapsen tarpeet. Tämän edellytyksenä pidettiin, että heillä on realistinen käsitys lapsen historiasta, kokemuksista ja niiden mahdollisista seurauksista. Lisäksi heille on tarjottava tietoa siitä, miten ja millä palveluilla lasta voidaan auttaa. Todettiin, että perheen on otettava huomioon ja kohdattava lapsen suru ja muut tunteet sekä niiden taustalla olevat tilanteet. Näitä asioita ei voi sivuuttaa, sillä lapsen huostaanotolle on ollut todelliset perusteet.

Lasten erityistarpeista tiedon jakaminen. Sukulaiset näkevät lapsen helposti hyvin "tavallisena" vaikka tausta olisi hurja (P11.6.1)

Vastaajat tähdensivät valmennettaville sukulaissijaisvanhemmille tarjottavaa tietoa. Valmennettavien tulee tarvittaessa saada yleistä tietoa lastensuojelusta ja siitä, mitä sijaisvanhemmuus on. Vastaajien mukaan valmennuksessa on hyvä selkiyttää ja avata eri asianosaisten rooleja sekä oikeuksia ja velvollisuuksia. Eräs vastaaja koki, että valmennuksessa täytyy realisoida mielikuvia ja antaa faktatietoa. Toisessa vastauksessa koettiin tärkeäksi tiedottaa sukulaisperheitä auttajatahoista. Myös huostaanottoon

liittyviä asioita painotettiin: sen hyväksymistä ja merkitystä sijaisperheen ja lapsen kannalta.

Vastaajat korostivat eri tekijöiden välistä yhteistyötä. He katsoivat tärkeäksi, että valmennettavilla on yhteistyötaitoja ja –valmiuksia. Vastauksissa todettiin, että yhteistyön tulee sujua lapsen biologisen perheen ja muiden lähisukulaisten, mutta myös sosiaalityöntekijöiden ja muiden viranomaisten kanssa. Eräs vastaaja nosti keskinäisen yhteistyön rinnalle edellä mainittujen osapuolten välisen tasapuolisuuden.

Monissa vastauksissa nostettiin esille roolimuuotosten käsitteleminen. Korostettiin valmennettavien tulevaa roolin muutosta sukulaisesta lapsen sukulaissijaisvanhemmaksi ja sitä, mitä se merkitsee suhteessa lapseen, hänen vanhempiinsa ja viranomaisiin.

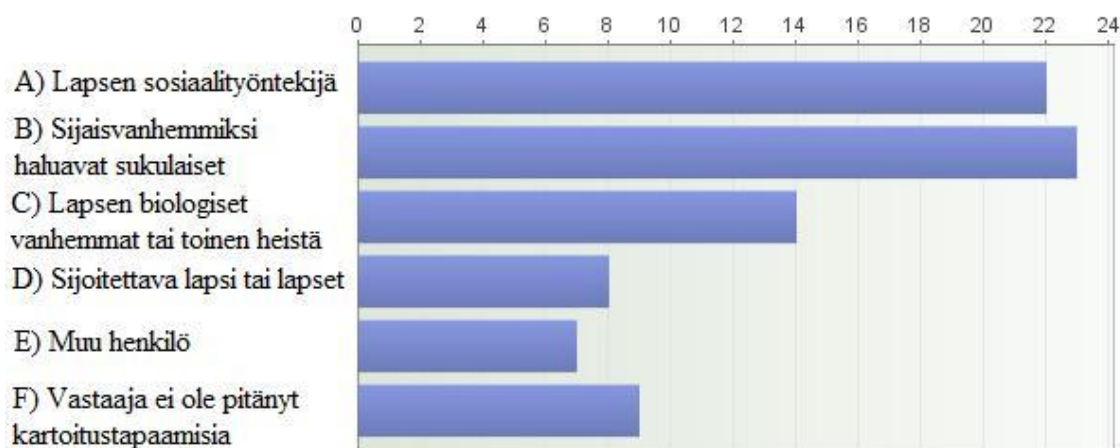
rooli olla sukulainen ja sij.vanhempi yht.aikaa ja mikä merkitys sillä on yht.työssä vanhempien kanssa, sitoutumisessa yht.työhön sos.työntekijän kanssa, (P11.28.3)

Mainittiin roolimuuotukseen liittyvät ristiriidat esimerkiksi isoäidin muuttuessa kasvattajaksi. Eräs vastaaja totesi, että muutosta usein vähätellään. Toinen vastaaja esitti, että sijaisvanhemmaksi tuleminen on oltava tietoinen päätös.

8.3.3 Kartoitustapaamisen järjestäminen

Sosiaalityöntekijöiltä kysyttiin, miten he ovat järjestäneet työskentelymallin mukaiset kartoitustapaamiset ja ketkä tapaamisiin tavallisesti osallistuivat (TAULUKKO 9). Kartoitustapaamisia käyttäneiden sosiaalityöntekijöiden vastauksissa kartoitustapaamisiin oli osallistunut sijaisvanhemmiksi haluavia sukulaisia, joko yksi tai useampia. Lisäksi tapaamisiin oli tavallisesti osallistunut lapsen sosiaalityöntekijä. Lapsen biologisten vanhempien ja lapsen itsensä osallistuminen kartoitustapaamiseen oli vaihtelevampaa. Biologiset vanhemmat tai toinen heistä oli osallistunut kartoitustapaamiseen noin kahdessa kolmesta tapauksesta (61 %) ja sijoitettava lapsi tai lapset vain noin joka kolmannessa tapauksessa (35 %). Lapsia on kartoitustapaamisissa kuultu käytännössä vain vähän, mitä vastaajat perustelivat heidän nuorella iälläään.

TAULUKKO 9. Kartoitustapaamisten osallistujat

Muiksi kartoitustapaamisiin osallistujiksi oli avoimissa vastauksissa mainittu vastaanottokodin työntekijä, läheisneuvonpidon vetäjät, muu läheinen henkilö, isovanhemmat, lapsen kummit, aviopuoliso sekä sijaishuoltoyksikön sosiaalityöntekijä. Vain yhdessä vastauksessa mainittiin läheisneuvonpito kartoitustapaamisen järjestysmuodoksi. Läheisneuvonpitoon oltiin vastauksessa tyytyväisiä.

Läheisneuvonpidolla on hyvä aloittaa sijaisperheen kartoitus. Kaikki osalliset saavat yhdessä miettiä asiaa lapsen kannalta, tieto prosessista tulee kaikkien tietoon samanaikaisesti. Puoluettomat vetäjät. (P18.3)

Vastaajat kertoivat tapauksista, joissa oli ollut useita lapsen sijaisvanhemmuudesta kiinnostuneita sukulaisperheitä. Tällöin kaikki halukkaat olivat osallistuneet kartoitustapaamiseen, joka antoi tietoa tulevasta valmennuksesta. Seuraavista tapaamisista sovittiin vain hyväksytyjen ja sitoutuvien perheiden kanssa. Eräs vastaaja kuvasi valmennusta, johon osallistui kaksi sukulaisperhettä:

Yhdessä tapauksessa aloitimme selvityksen tekemisen kahdesta sukulaisperheestä, koska kaikki läheiset olivat siihen valmiita, tietoisena siitä, että ainakin toinen tulee hylätyksi, koska vain yksi perhe voi tulla valituksi. (P14.12.2)

Vastauksista löytyi kahdenlaisia syitä siihen, miksi kartoitustapaamisiin oli osallistunut vain yksi sukulaisperhe. Useissa tapauksissa vain yksi perhe on osallistunut kartoitustapaamiseen, koska sijaisvanhemmiksi haluavia sukulaisia ei ole ollut useampia. Toisissa tapauksissa sosiaalityöntekijät ovat pohtineet valintaa etukäteen, jolloin jäljelle on jäänyt vain yksi mahdollinen ja potentiaalinen sukulaisperhe. Eräs

vastaaja kertoi pyytävänsä lapsen sosiaalityöntekijää valitsemaan mieleisensä sukulaisperheen valmennettavaksi ja kutsuttavaksi kartoitustapaamiseen. Toinen vastaaja kertoi käytännöstä, jossa vaihtoehdot pohditaan jo etukäteen.

Vain yhdet sukulaisijaisvanhemmiksi haluavat kerrallaan. Tosin asiakastapauksissani on ollut jokaisessa vain yksi vaihtoehto, koska asiaa on pohdittu perustellisesti etukäteen ja sukulaisverkostossa ei ole ollut muita vaihtoehtoja (P14.14)

Jotkut vastaajat kertoivat, miten sijoitettavan lapsen sukulaisille oli järjestetty useampia kartoitustapaamisia. Ensimmäisessä tapaamisessa mukana olleista sukulaisista kootulle pienemmälle ryhmälle on järjestetty tarvittaessa toinen tapaaminen.

aluksi info kaikille haluaville ja sitten eriytetymmin. (P14.6.1)

Vastauksissa kävi ilmi, ettei kartoitustapaamisia järjestetä kaikissa tilanteissa.

Ei tässä tapauksessa, koska lapsi oli sijoitettu isovanhemilleen avohuollon toimesta. (P14.3)

8.3.4 Työskentelymallin käytössä koetut haasteet

Vastaajat toivat esille työskentelymallin käyttöön liittyviä haasteita. Haasteet liittyivät useimmiten käytettävissä oleviin resursseihin. Vastaajat jakoivat kokemustaan sijaishuollon aliresursoinnista.

Vahvistaa käsitystäni/mielipidettäni siinä, että sijaishuolto vaatii oman yksikkönsä ja resurssin. Nykyinen tapa tehdä työtä on mahdoton (kaikki tekevät kaikkea). (SL-12)

Työpaineet ovat valtavat. Jatkuvat ylityöt eivät helpota tilannetta, koska asiakkaita on liikaa. (SK-11)

Miten päättäjät ymmärtäisivät ja antaisivat resursseja. (SJ1-44)

Vastaajat kokivat, että koulutuksen anti oli hyvä ja mallille olisi käyttöä. Osa vastaajista uskalsi kuitenkin arvioida käytäntöön soveltamista vain varovasti, sillä työmäärä ja resurssit ovat mitä ovat.

Tämä on silti oikeaa sosiaalityötä, johon meidät on yliopistossa koulutettu. (ST-11)

Jos olisi mahdollista toteuttaa, niin hyödyllinen koulutus. (SS-19)

Todettiin, että malli on sellaisenaan massiivinen ja aikaa vievä, eikä nykyisillä resursseilla usein käytännössä ehditä sen täysipainoiseen hyödyntämiseen. Eräs vastaaja epäili, ettei aika riitä tapaamisten suunnitteluun ja valmistautumiseen sekä valmennuksen toteuttamiseen. Todettiin, että esimerkiksi avohuolto määrittää aikarajat, joissa tulee pysyä.

Koulutuksen ideaali on aika kaukana arjen kiireestä. (ST-11)

Aina kiire ei ole kuitenkaan kiinni resursseista. Erään sosiaalityöntekijän kokemuksen mukaan kiireisissä sijoituksissa ei ehdi soveltaa mallia perheen kanssa työskentelyyn.

Sijoitus on tapahtunut nopeasti sukulaisille, joten kartoitusta ja työskentelyvaihetta ei ole ehditty käydä sukulaisten kanssa läpi. (P10b13.1)

Joissain tapauksissa valmennettavat perheet tekivät mallin käytön haasteelliseksi. Vastaajat kertoivat kokemuksistaan, että sukulaisperheillä on erilaiset valmiudet lähteä mukaan työskentelyprosessiin ja keskusteluihin. Perheen motivoiminen esimerkiksi pohtimaan omia valmiuksiaan tai haluaan alkaa sijaisvanhemmiksi saattoi olla haastavaa. Sosiaalityöntekijöiden kokemusten perusteella perheet kokivat joissain tapauksissa mallin mukaisen työskentelyn vaikeaksi tunnetasolla.

Perheiden on vaikea aluksi ymmärtää, miksi asioista pitää keskustella ja kaikki eivät motivoitu niin hyvin. Joillakin on tarve puhua huostaanoton syistä ja toinen on kiinnostunut omista eduistaan jne (P10b12.2)

Perhe ei aina tehnyt "kotitehtäviä", kokivat ne osittain vaikeana ja varsinkin tunnetasolla. Paljon meni aikaa konkreettisten tilanteiden ja tunteiden purkamiseen. (P10b2.2)

Myös vaihtelevat tilanteet, joihin mallia sovelletaan asettavat omat haasteensa. Erityisen hankalaksi koettiin ennakkovalmennus ja arviointi tilanteissa, joissa sijoitettava lapsi jo oli sukulaisperheessä. Eräs sosiaalityöntekijä koki, että tällaisessa tilanteessa perhe ei ota valmennusta riittävän vakavasti.

8.3.5 Valmennettavilta saatu palaute

Useimmat (80 %) sukulaissijaisperheitä valmentaneet sosiaalityöntekijät eivät olleet keränneet valmennettavilta systemaattisesti palautetta (TAULUKKO 10). Vain joka viides (20 %) vastaajista oli kerännyt palautetta systemaattisesti.

TAULUKKO 10. Valmennettavilta systemaattisesti kerätty palaute

Avoimissa vastauksissa ilmeni, että palautetta oli kerätty usein suullisesti. Sosiaalityöntekijät kuvasivat vastauksissaan saamaansa palautetta lähes poikkeuksetta positiiviseksi. Eräs vastaaja luetteli valmennettavien korostaneen suullisessa palautteessa erityisesti saamaansa tietoa sijaisvanhemmuudesta, vertaistapaamisen tärkeyttä sekä sitä, että oma prosessi on lähtenyt liikkeelle. Ainoastaan yhdessä vastauksessa mainittiin kriittinen palaute, joka näyttäytyi varsin lempeänä.

kotitehtävistä tai lukemisen määrästä on tullut kritiikkiä pilke silmäkulmassa (P16b6.2)

Muutamit vastaajat olivat saaneet palautetta valmennuksen hyödyllisyydestä. Eräs vastaaja kertoi, miten valmennus on auttanut sukulaissijaisperhettä ymmärtämään lapsia ja näkemään heidän käytöksensä taakse. Toisessa vastauksessa todettiin, että valmennetut olisivat hyötäneet saamastaan tiedosta jo aiemmin.

Valmennetut näkivät, että heillä olisi ollut tarvetta tämänlaiselle tiedolle/koulutukselle jo aiemmin. (P16b2.3)

Valmennetut olivat sosiaalityöntekijöiden mukaan tyytyväisiä selvityksen perusteellisuuteen. Erään vastaajan saamasta palautteesta oli kummunnut kokemus siitä, että selvitys tehdään perusteellisesti, vaikka se viekin aikaa ja epävarmuus lapsen sijoituspaikasta on läsnä kunnes päätös on tehty. Samankaltaista palautetta on saatu myös sukulaisilta, joita ei hyväksytty sijaisvanhemmiksi.

Myös ne sukulaiset, joita ei ole voitu hyväksyä lapsen edun pohjalta

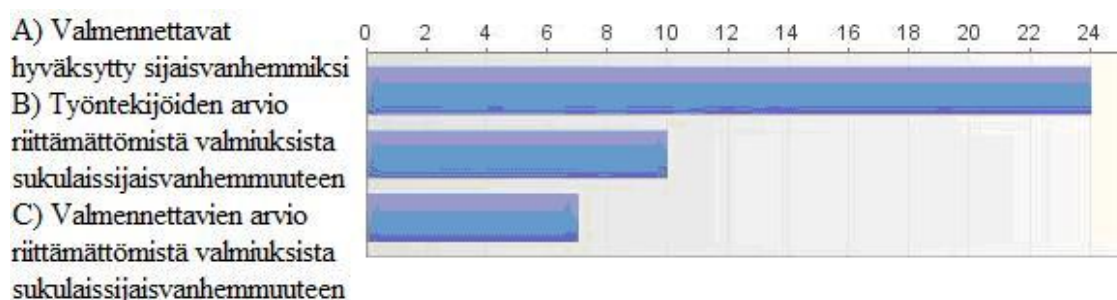
sijoituspaikaksi ovat pitäneet tärkeänä, että selvitys on tehty perusteellisesti. (P16b4.4)

8.3.6 Mallin mukaan tehtyjen valmennusten lopputulokset

Sosiaalityöntekijöiltä kysyttiin heidän tekemiensä sukulaissijaisvanhempien valmennusten lopputuloksia. Luotettavuuden nimissä on mainittava, että tuloksia ei voida suoraan yleistää perusjoukkoon. Kysymykseen vastanneiden (n=24) prosentuaalinen osuus koko valtakunnan kattavasta perusjoukosta (n=160) on yleistämiseen nähden turhan vaatimaton (15 %). Tulokset kertovat kuitenkin oman tarinansa sukulaissijaisvanhemmuustyöskentelymallin käytöstä ja tuloksista.

Kysymyksen tulosten mukaan sukulaissijaisvanhemmuusvalmennuksia oli tehty kaiken kaikkiaan 83 kappaletta. Kaikki kysymykseen vastanneet sosiaalityöntekijät olivat tehneet valmennuksia, jotka olivat päätyneet valmennettavien hyväksymiseen sijaisvanhemmiksi (TAULUKKO 11). Hyväksyntään päätyneitä valmennuksia oli tehty yhteensä 60, yhdestä kahdeksaan kappaletta sosiaalityöntekijää kohti. Suurin osa (71 %) vastaajista oli tehnyt lisäksi valmennuksia, jotka eivät olleet päätyneet valmennettavien hyväksymiseen. Hylkäämiseen päätyneitä valmennuksia oli tehty 23, yhdestä kahteen kappaletta sosiaalityöntekijää kohti. Valmennukset olivat johtaneet valmennettavien hyväksymisen kannalta negatiiviseen lopputulokseen sekä viranomaisten että valmennettavien itsensä päätöksestä. Hieman useammin negatiivisen päätöksen tekivät kuitenkin viranomaiset, yhteensä 14 tapauksessa. Valmennettavien itsensä päätöksestä valmennus päättyi negatiiviseen päätökseen yhdeksässä tapauksessa.

TAULUKKO 11. Vastaajien tekemien sukulaissijaisvanhempien valmennusten lopputulokset

8.4 Koulutuksen kehittämis ehdotukset

Sosiaalityöntekijät ehdottivat koulutuksen pituuden ja määrän lisäämistä. Sisältöön esitettiin jonkin verran erilaisia painotuksia. Vuorovaikutuksellisuutta toivottiin enemmän sekä harjoituksiin, tapausesimerkkeihin ja materiaaleihin ehdotettiin muutosta.

8.4.1 Pituuden ja määrän lisääminen

Määrällisesti eniten kannatusta sai toive koulutuksen pidentämisestä. Useat vastaajat olivat sitä mieltä, että kahden päivän mittainen koulutusaika oli liian lyhyt ja koulutus pitäisi jakaa pidemmälle ajalle työskentelyprosessin vaatiman osaamisen sisään ajamiseksi.

Koulutus oli liian lyhyt koulutusmateriaaleihin ja asiaan. (P9.13)

Nykyisessä koulutuksessa oli vastaajien mukaan liian paljon asiaa, liian tiiviissä paketissa. Koulutuksen laajaa sisältöä ja materiaalia ei kokemusten mukaan ehditty sisäistää kahden päivän ajassa. Ei ollut riittävästi aikaa prosessoida asioita. Kyseessä oli kuitenkin iso ja vastaajille ennalta suhteellisen tuntematon kokonaisuus. Aihe koettiin tärkeäksi ja ajankohtaiseksi, mutta vieraaksi. Kaiken materiaalin ja asian mahtumista kahteen koulutuspäivään kritisoiitiin. Osallistujille jäi tunne, että koulutus raapaisi vain pintaa.

Monissa vastauksissa ehdotettiin ratkaisuksi kolmatta koulutuspäivää. Jotkut ehdottivat useampaakin jatkopäivää.

Jonkin verran lisää sen (mallin) sisäistämiseen tarvittaisiin koulutuspäiviä.(P18.2.2)

Erään vastaajan ehdotuksen mukaan omaksumista parantaisi, jos kolmas koulutuspäivä järjestettäisiin viikon kuluttua. Toisaalta myös tiiviimpää sisältöä esitettiin ratkaisuksi tietoähkyyn. Joku koki, että koulutuspäivien aikana tuli liikaa tekstiä. Eräs vastaaja esitti, että materiaalin omaksumiselle tulisi olla enemmän aikaa koulutuksen aikana,

sillä omalla ajalla sitä ei tule luettua. Materiaali koettiin kuitenkin sellaiseksi, että jälkeenpäin syventymällä siitä voi oppia ja oivaltaa vielä lisää.

Useissa vastauksissa toivottiin koulutukselle tulevaisuudessa jatkoa. Jatkoa voitaisiin sosiaalityöntekijöiden mukaan järjestää täydennys-, kertaus- tai jatkokoulutustilaisuuden taikka kokemustenvaihtopäivän muodossa. Myös työnohjauksellista jatkoa toivottiin. Ehdotettiin työnohjauksellista seminaaria ja jatkoseurantaa samalla ryhmällä. Työnohjauksellisen seminaarin nähtiin edistävän mallin juurtumista ja tukevan työskentelyä. Vastaajat esittivät pidettäväksi kokoontumista esimerkiksi puolen vuoden kuluttua koulutukseen osallistumisesta, kun selvityksiä on tehty enemmän. Tällöin voitaisiin käsitellä ryhmäläisten omia kokemuksia, kysymyksiä sekä esimerkkejä hankalista tilanteista ja niiden mahdollisia ratkaisuja.

Kahden päivän intensiivikoulutuksen jälkeen vaikka esim 1-2 kuukauden päästä kertauspäivä, kokemusten vaihtopäivä tms (P9.11)

Muutamat vastaajat toivoivat useita työnohjauskertoja. Eräs kaavaili jokaiselle koulutukseen osallistujalle mahdollisuutta saada työnohjausta esimerkiksi yhteen tapaukseen niin, että mallin saisi vietyä saattaen käytäntöön. Sama vastaaja kuitenkin tiedosti, että kyseinen järjestely vaatisi ison resursoinnin.

Lisäksi toivottiin, että kuntiin pitäisi saada kaiken kaikkiaan lisää aiheeseen liittyvää koulutusta, jotta malli saataisiin juurtumaan käytäntöön. Erään vastaajan kokemuksen mukaan avohuollon työntekijät eivät ole tarpeeksi tietoisia sukulaissijaisvanhemmuustyöskentelystä, jolloin vastuu jää hänen tapauksessaan liiaksi sijaishuollon työntekijälle.

koulutusta lisää kuntiin, jotta malli leviää (P18.11.1)

8.4.2 Koulutuksen sisällön kehittäminen

Vastaajat toivoivat koulutukseen enemmän työskentelymallin sisällön käsittelyä. Mallin perusteellisempaa läpikäymistä toivottiin teoriassa ja käytännössä. Jonkun mielestä tarkemmin läpi käyty teoria auttaisi selventämään, mitä konkreettisesti

tilanteessa tehdään. Mallin esittelyn todettiin liikkuvan nyt suhteellisen yleisellä tasolla. Muutamat vastaajat toivoivat mallin työstämistä käytännön harjoitteena – alusta loppuun, rauhassa ja ajan kanssa. Myös työskentelymallin tapaamiskertojen, niiden sisältöjen, teemojen ja eri vaiheiden konkreettisempaa avaamista ja perusteellisempaa tarkastelua toivottiin.

Perusteellisemmin kaikki eri 'vaiheet/teemat' läpi. (P9.6)

Tapaamiskertojen käsittelyyn toivottiin käytännöllisempää otetta.

kulloiseekin käytännön tilanteeseen sopivaksi, voisi suoraa ohjeistusta tulla jo koulutuksessa esim. eri ikäisten lasten sijoitustilanteisiin ja tilanteisiin, jossa lapsella on jo olemassa kiinteä tunnesuhde sukulaiseen tai tunnesidettä ei ole ljuuri ainkaan (P9.14)

Eräs jäi kaipaamaan uusia oivalluksia ja syvempää tietoa. Toinen totesi saaneensa mielikuvan raameista, mutta olisi toivonut saavansa vielä enemmän raamien sisälle. Joku toivoi koulutukseen enemmän keskittymistä arviointiin, toinen vähemmän yleisen tason keskustelua. Koulutuksen ja työskentelymallin sisältöihin ehdotettiin lisäyksiä. Vastaajat nostivat esille kysymyksen ehdottomista esteistä. Ne jäivät koulutuksessa ikään kuin ilmaan ja koettiin, että niistä olisi pitänyt käydä keskustelua. Myös tapauskohtaisesti mietittäviin esteisiin toivottiin seudullisia linjauksia.

8.4.3 Vuorovaikutteisuuden lisääminen

Koulutukseen toivottiin vuorovaikutteisempaa otetta. Tämä ilmeni muun muassa siinä, että useissa vastauksissa toivottiin koulutukseen lisää aikaa, tilaa ja mahdollisuuksia yhteiselle keskustelulle, kysymyksille, pohdinnalle ja mielipiteiden vaihdolle. Keskustelua erityisesti eriäviä mielipiteitä herättäneistä näkemyksistä oli, mutta sitä olisi kaivattu enemmän. Koettiin, että kiire haittasi keskustelua.

Keskustelun lisäksi vastauksissa toivottiin usein kokemusten vaihtoa. Toivottiin sekä vapaata kokemusten vaihtoa kurssilaisten kesken että johdettua jakamista. Paljon nähneillä ja tehneillä koettiin olevan arvokasta annettavaa noviiseille ja haluttiin kuulla kokemuksia kentältä.

yhteinen päivä jo toimivien sijaisvanhempien kanssa. (P9.7)

Vastaajat peräänkuuluttivat koulutuksessa mukana olevien omien, jo tehtyjen sukulaissijoitusten käsittelyä: kokemusten koontia ja tapausten läpikäyntiä. Myös menetelmien käytöstä toivottiin käytännön kokemusten vaihtoa. Muutamat vastaajat ehdottivat pienryhmätyöskentelyä. Eräs koki, että jos osallistujat olisivat saaneet purkaa alustuksen jälkeen ajatuksiaan pienryhmässä, olisi purkautunut paineita.

8.4.4 Harjoitusten, tapausesimerkkien ja materiaalien kehittäminen

Myös harjoituksiin ja tapausesimerkkeihin esitettiin parannusehdotuksia. Suhtautuminen niihin kuitenkin vaihteli ja ehdotukset olivat usein keskenään vastakkaisia. Monet toivoivat enemmän harjoituksia ja tapausesimerkkejä, kun toiset kokivat, etteivät saaneet niistä mitään irti ja ajan olisi voinut käyttää toisinkin. Joku ei pitänyt rooliharjoituksista ja toivoi enemmän tietoon painottuvaa koulutusta, kun toinen halusi enemmän käytännön harjoituksia soveltaa mallia käytäntöön. Muutamat vastaajat toivoivat, että harjoitukseen ja tapausesimerkkiin tutustumiseen olisi varattu enemmän aikaa. Eräs vastaaja koki esiintymisen vaikeaksi ja ehdotti, että rooliharjoituksen voisi muuttaa yhteisesti työskenneltäväksi.

Harjoitusten lisäksi vastauksissa usein kaivattiin koulutukseen mukaan aitoja esimerkkejä asiakastapauksista.

Aitoja caseja mukaan koulutukseen (P9.4.1)

Esille nousi ehdotus yhdestä tapausesimerkistä, joka kulkisi läpi koulutuksen mukana ja kaikkia vaiheita tarkasteltaisiin suhteessa siihen. Se selkiyttäisi ison kokonaisuuden hahmottamista eikä tarvitsisi jatkuvasti eläytyä uuteen tilanteeseen.

Koulutusta havainnollistaviin kalvoihin toivottiin yksinkertaistamista. Kokonaisuus jäsentyisi paremmin ja olisi selkeämpää, jos kalvoilla olisi vain oleelliset asiat. Muutamat esittivät toiveen saada koulutuksen materiaalit ennakoon. Eräs vastaaja koki, että jos olisi ehtinyt tutustua materiaaliin etukäteen, olisi mahdollisesti syntynyt

vielä hedelmällisempiä keskusteluja. Myös rooliharjoituksen materiaaleja esitettiin jaettavaksi edellisenä päivänä tutustumista varten.

8.5 Työskentelymallin kehittämisehdotukset

Työskentelymallin suhteen ilmeni koulutusta vähemmän kokemuksia kehittämistarpeesta. Eri näkökulmiin toivottiin vahvistusta ja joitakin asioita toivottiin painotettavan enemmän. Materiaaleihin ehdotettiin joitakin konkreettisia lisäyksiä.

8.5.1 Eri näkökulmien ja erityistilanteiden käsitteleminen

Lapsen nostamista esille ja lapsen näkökulman vahvistamista toivottiin. Lisäksi jäätiin kaipaamaan kokemuksia siitä, miten lapset ovat kokeneet mallin avulla työskentelyn. Joku toivoi, että sukulaissijaisvanhempien valmennuksen osaksi liitettäisiin lapsen kanssa työskentelyä.

Lasten näkökulman lisäksi toivottiin miesten kokemusmaailmaa, sillä tapausesimerkeistä puuttuivat vaarit, sedät, isät ja muut miespuoliset sukulaiset. Muutamat toivoivat malliin perheen ja parisuhteen näkökulmaa. Myös perheen omat biologiset lapset ja heidän roolimuuoksensa tulisi huomioida.

mitä mahdollinen sijaisvanhemmuus tekee parisuhteelle. Perheen omien biologisten lasten huomiointi; suhde ja rooli muuttuu vs. aiemmin sukulaisuuteen pohjautuva nyt eletään perheenä. (P12.13)

Vastauksissa jäätiin kaipaamaan niiden varsin yleisten tilanteiden käsittelemistä, joissa lapsi on jo sukulaisperheessä.

Painottaa enemmän sellaisia tilanteita, joissa lapsi jo on sukulaisperheessä ja siitä lähtökohdasta lähdetään miettimään sijoituksen jatkamista. Sukulaisperheen itsearviointin vahvistaminen ja kiintymyssuhteen tukeminen mikäli lapsi/lapset jää perheeseen. (P9.2)

Sukulaisperheen itsearviointia ja tunteiden purkamista siinä tilanteessa, kun lapset ovat vaan "tulleet" heille ts. kriisitilanteen seurauksena jääneet

ja syntyy tietynlainen lojaliteetti. (P12.2)

Lisäksi toivottiin, että käsiteltäisiin lapsen mahdollista seksuaalisesti virittynyttä oireilua.

Lisäksi esim. lapsen mahdollinen seksuaalisviritteinen oireilu ja siihen vastaaminen jäivät melko ohuelle käsittelylle (P12.9.2)

8.5.2 Materiaalien kehittäminen

Materiaaleihin oltiin ilmeisen tyytyväisiä, sillä niihin liittyviä parannusehdotuksia oli ehdotettu vain vähän. Eräs vastaaja koki, että materiaalia pitäisi selkeyttää helppokäyttöisemmäksi. Toinen kaipasi tekstitarkennuksia. Materiaaleihin ehdotettiin kuitenkin muutamia lisäyksiä. Joku toivoi kyselylomakkeita ja muuta, mitä voi käyttää keskustelujen pohjana. Toinen toivoi lisää tehtäviä, joilla voi päästä käsiksi perheen syviin ajatuksiin ja tunteisiin. Myös kartoitusvaiheeseen toivottiin lisää arviointityökaluja. Eräs vastaaja ehdotti, että valmisteltaisiin palautelomake systemaattiseen palautteen keräämiseen.

Sukulaissijaisvanhemmiksi aikovia varten toivottiin materiaalia. Eräs vastaaja koki, että sukulaissijaisvanhempien käsikirja olisi tarpeellinen, sillä Sijaishuollon peruspilarit –kirjassa asiat tulevat esille eri tavalla kuin työskentelymallin tapaamiskerroilla. Monet vastaajat ehdottivat, että olisi hyvä olla olemassa malli tai esimerkki sukulaissijaisvanhemmiksi haluaville lähetettävästä kirjeestä, jossa selostettaisiin tärkeimmät asiat lyhyesti ja kerrotaisiin, miksi sukulaisiakin pitää valmentaa.

Voisiko kirjeestä (lähetetään sukulaissijaisvanh. aikoville) olla vielä joku malli (helpottaisi muistamista)? (SH1-55)

Joku koki, että sukulaissijaisvanhempien oma käsikirja olisi tarpeellinen, koska PRIDE-kirjassa asiat esitetään eri tavalla kuin työskentelymallin tapaamiskerroilla.

9 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUKSESTA JA TULOKSISTA

Kvalitatiivisen tutkimusmenetelmän käyttö ei ole helppo tie opinnäytetyön tekijälle. Ammattikorkeakoulutasolla töiden vaatimustaso on korkealla. Opinnäytetyöt ovat yhä useammin yliopistojen pro gradu –tutkielmien mittaisia ja laajuisia. Prosessi on kuitenkin, kaikessa haastavuudessaan, ollut opettavainen ja innostava.

9.1 Eettisyys

Opinnäytetyössä pyrittiin sitoutumaan tutkimuseetiikkaan ja tekemään ratkaisut ensisijaisesti sen pohjalta. Esimerkiksi opinnäytetyön aihe on tutkimuseettisesti hyväksyttävä siinä mielessä, että sukulaissijaisvanhemmuudesta on tehty vain vähän suomalaista tutkimusta. Pesäpuu ry:n sukulaissijaisvanhemmuustyöskentelymallista tutkimusta ei ole ollenkaan, joten aihetta on syytä tutkia. Tietoisten valintojen lisäksi olen pyrkinyt tekemään koko opinnäytetyöprosessin huolellisesti ja rehellisesti.

Aineiston keruussa huomioitiin tiedonantajiin liittyvät eettiset seikat. Jokaiselle osallistujalle annettiin saatekirjeessä riittävä tieto tutkimuksen luonteesta ja tavoitteesta (Eskola ja Suoranta 2000, 56). Osallistujien valinnanvapautta on kunnioitettu siten, että vastaaminen oli vapaaehtoista. Jokainen kyselyn vastaanottaja on tehnyt itse ratkaisun täyttää ja lähettää lomake. Tutkimuseettisistä ja käytännöllisistä syistä Pesäpuu ry hoiti kyselylomakkeen toimittamisen vastaajille, jolloin heidän täydellinen anonymiteettinsä säilyi, sillä vastanneiden tai vastaamatta jättäneiden sosiaalityöntekijöiden henkilötiedot eivät tulleet missään vaiheessa tietooni. Myös raportoinnissa on huolehdittu tietosuojasta, jottei tutkimukseen osallistujien henkilöllisyys paljastu (Eskola & Suoranta 2000, 57).

Eettiset näkökohdat huomioitiin aineistoon liittyvissä kysymyksissä. Kyselyllä kerättiin vain tutkimuksen kannalta tarpeellista tietoa. Taustatiedoissa ei kysytä niin tarkkoja kysymyksiä, että vastaajat olisivat tunnistettavissa. Aineistosta nostetut lausumat on koodattu niin, ettei vastaajia voi niistä tunnistaa. Kerättyä aineistoa on käytetty

ainoastaan opinnäytetyötarkoitukseen ja sitä on säilytetty ja käsitelty luottamuksellisesti.

9.2 Luotettavuus

Vaikka kyseessä on laadullinen tutkimusmetodi, joka ei sinänsä pyri määrällisen tutkimuksen tavoin yleistettävyyteen ja objektiivisuuteen, pyrittiin opinnäytetyöprojektissa mahdollisimman kattavaan luotettavuuteen ja objektiivisuuteen. Onhan empiirisessä tutkimuksessa aina jollain tavoin kysymys yleisen tiedon tavoittelemisesta. (Eskola & Suoranta 2000, 60–62.) On kuitenkin muistettava, että täydellistä objektiivisuutta ei voida saavuttaa. Eskola ja Suoranta (2000, 17–18) toteavat, että objektiivisuus syntyy oman subjektiivisuuden tunnistamisesta ja kaiken subjektiivisen tiedostamisesta. Tämä on tärkeä, vaikkakin varsin ideaalinen tavoite.

Opinnäytetyön luotettavuutta parantaa se, että tulokset perustuvat kahteen erilliseen aineistoon, jotka kuvaavat ilmiötä hiukan eri tavalla. Erilaisten aineistojen avulla saatiin mahdollisimman kattavaa ja tarkkaa tietoa vastaajien kokemuksista. Tietoa saatiin tuoreeltaan heti koulutuksen jälkeen sekä hiukan myöhemmin käytännön kokemuksen kartuttua. Tuloksia tarkastellessa on hyvä huomioida, että primaarisesta aineistosta saadut tulokset koskevat ensisijaisesti niitä sosiaalityöntekijöitä, jotka osallistuivat opinnäytetyöhön vastaamalla kyselyyn, eikä tuloksia voida niiden osalta suoraan yleistää koko perusjoukkoa koskeviksi.

Tarkoituksena oli, että kaikilla sosiaalityöntekijöillä, joilla on kokemusta sukulaissijaisvanhemmuustyöskentelymallista ja -koulutuksesta olisi teoreettinen mahdollisuus vastata kyselyyn. Kyselylomakkeet toimitettiin kaikille niille Pesäpuu ry:n sukulaissijaisvanhemmuuskoulutukseen vuosien 2004–2009 aikana osallistuneille, jotka vielä voitiin tavoittaa (n=138). Aineisto kerättiin koko perusjoukolta erillisen otoksen sijaan, mikä parantaa tulosten yleistettävyyttä. (Heikkilä 2004, 14.) Laadullinen tutkimus perustuu usein suhteellisen pieneen tapausmäärään. Tämän opinnäytetyön tutkimukseen osallistujien joukko on kuitenkin melko suuri. Suuri

tapausmäärä on tässä tapauksessa perusteltua, sillä myös se parantaa tulosten edustavuutta ja yleistettävyyttä.

Primaarinen aineisto kerättiin kyselyllä, joka on tehokas ja taloudellinen tapa kerätä tietoa, kun tutkittavia on paljon. Samalla myös haastattelijan vaikutus haastateltaviin ja tuloksiin vältettiin. Kyselyä käytettäessä kaikki haastattelutilanteet ovat samanlaisia. Näiden asioiden ansiosta saavutetaan suurempi objektiivisuus. (Eskola & Suoranta 2000, 17.) Aineisto kerättiin sähköisen kyselylomakkeen avulla. Suhteessa paperilomakkeeseen verkkolomakkeen etuja ovat myös tallentamisvaiheeseen liittyvä ajan säästäminen ja tallentajan tekemien virheiden riskin välttäminen (Vehkalahti 2008, 48). Toisaalta verrattuna esimerkiksi haastatteluun väärinkäsitysmahdollisuus on suhteellisen suuri ja vastausten tarkkuus kyseenalainen. (Heikkilä 2004, 16, 19–20.) Tämä näkyi aineistossa, sillä vastaukset olivat osittain varsin niukkasanaisia. Lyhyet vastaukset lisäsivät tulkinnallisuutta ja on mahdollista, että en analyysissä välttämättä täysin tavoittanut vastaajan alkuperäistä ajatusta.

Luotettavuutta heikentää kyselyn vastausprosentti (28 %), joka on suhteellisen vaatimaton. Vastausprosentin alhaisuuteen vaikutti todennäköisesti sosiaalityöntekijöiden kiireisyys. Oletettavasti he saavat paljon sähköpostia, jolloin kysely on saattanut jäädä muiden viestien varjoon. Lisäaineistona käytetty Pesäpuu ry:n keräämä koko joukon kattava palaute parantaa kuitenkin tulosten luotettavuutta. Palaute kerättiin kaikilta 160:lta koulutukseen osallistuneelta lastensuojelun sosiaalityöntekijältä. Laadullisessa tutkimuksessa tulosten kannalta oleellisempaa on kuitenkin vastausten määrän sijaan niiden laatu. Aineiston koon määrittämiseksi ei ole olemassa mekaanisia sääntöjä, mutta usein puhutaan aineiston kylläntymisestä eli saturaatiosta. Aineistoa on silloin riittävästi, kun se alkaa toistaa itseään. (Eskola & Suoranta 2000, 62–63.) Aineistosta poimituissa lausumissa oli havaittavissa selkeästi samankaltaisuutta ja tietty peruslogiikka toistui. Saturaatiopisteen voidaan katsoa löytyneen ja aineistoa oli tutkimustehtävien kannalta riittävästi.

Sekundaarisen paperilla olevan aineiston olisi voinut kirjoittaa tietokoneelle tekstinkäsittelyohjelmalla käsiteltävään muotoon. Kirjoittamisvaiheessa olisi kuitenkin voinut tapahtua virheitä. Lausumien alkuperäisestä kirjoitusasusta olisi saatettu epähuomiossa poiketa, jolloin luotettavuus ja uskollisuus aineistolle olisivat kärsineet.

Tästä syystä sekundaarinen aineisto analysoitiin manuaalisesti ilman tekstinkäsittelyohjelmaa.

Aineiston käsittelyn ja analysoinnin etenemistä pyrittiin todentamaan, mikä lisää prosessin läpinäkyvyyttä. Sisällönanalyysiprosessin etenemistä kuvattiin sanallisesti ja havainnollistavalla kuviolla. Kuvio osoittaa, miten vastaajien alkuperäisistä ilmaisuista on päästy tuloksissa esiteltyihin ala-, ylä- ja pääluokkiin. Luotettavuuden ja havainnollistamisen nimissä käytettiin tulosten esittelyssä esimerkkeinä sosiaalityöntekijöiden alkuperäisiä ilmaisuja. Lainatut lausumat tuovat opinnäytetyöhön osallistujien ääntä näkyvästi esille, jolloin lukija voi itse muodostaa niistä omat tehdyistä tulkinnoista riippumattomat johtopäätöksensä. Lausumat ylläpitävät lukijan mielenkiintoa, mikä parantaa työn tavoittavuutta. Lausumissa on kielipollisia puutteita, mutta ne on esitetty aineistolle uskollisesti täysin alkuperäisessä tekstiasussaan.

Opinnäytetyössä löytyi vastaus tutkimuskysymyksiin. Tulokset kuvaavat lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kokemuksia Pesäpuu ry:n sukulaissijaisvanhemmuuskoulutuksesta ja työskentelymallista ja uutta tietoa syntyi siitä, miten mallia ja koulutusta voidaan sosiaalityöntekijöiden kokemana kehittää. Opinnäytetyön tulokset vastaavat siis alkuperäistä tavoitetta. Tulokset tukevat monelta osin aikaisempaa tutkimustietoa sukulaissijaisvanhemmuudesta. Niiden vertailu jäi kuitenkin suhteellisen ohueksi siitä syystä, että aiheesta on tehty vain vähän ajankohtaista, suomalaista tutkimusta.

9.3 Tulosten vertailu aiempiin tutkimuksiin

Tulosten mukaan sosiaalityöntekijät ovat kiireisiä ja valtavien työpaineiden alaisia. Monet sosiaalityöntekijät totesivat, että näin laajaa valmennusta ei ole mahdollista ainakaan sellaisenaan toteuttaa nykyresursseilla. Useat kertoivat käytännössä lyhentäneensä mallia. Tämä vahvisti Koisti-Auerin (2008, 93) arvion siitä, että sukulaissijaisperheiden valmentamattomuus kertoo lisääntyneestä kiireestä ja työpaineista. Koisti-Auer esitti tutkimuksessaan toisenkin kysymyksen: Koetaanko valmennus ja perheiden arviointi vaikeana siksi, että lapsi kenties asuu jo perheessä?

Tulosteni valossa vastaus on kyllä. Sosiaalityöntekijät kuvasivat haasteelliseksi arviointi- ja valmennustyöskentelyn juuri niiden perheiden kanssa, joissa lapset jo olivat. Koisti-Auerin tutkimuksessa (2008, 113) yli puolet tutkimukseen osallistujista olivat lapsen isovanhempia. Tätä heijastelivat myös omat tulokseni. Kaikki tutkimukseen osallistuneet sosiaalityöntekijät jotka olivat tehneet sukulaissijoituksia, olivat tehneet niitä lapsen isovanhemmille. Isovanhemmat olivat selvästi yleisin sukulaisuusmuoto tapahtuneissa sijoituksissa.

Tulokset vahvistavat vallitsevaa näkemystä siitä, että sukulaiset ja läheiset nähdään yhä useammin lapsen sijoituskäytännöissä potentiaalina ja varteenotettavina vaihtoehtoina sijaisvanhemmiksi. Tuloksista ilmeni, että sosiaalityöntekijät aikoivat koulutuksen jälkeen järjestelmällisesti tutkia sijoitus- ja huostaanottotapauksissa läheisten ja sukulaisten mahdollisuudet ottaa lapsi luokseen, mikä oli myös uudistetun lastensuojelulain yhtenä tavoitteena. Myös Laisin (2004, 113) havainto oli, että sukulaiset nähdään yhä useammin sijaishuollon tasavertaisena vaihtoehtona.

Laisin (2004, 119) opinnäytetyön tulosten perusteella sukulaissijoitusten erityisyyttä kuvaa tiivistetysti tuttuus, tunteet ja toivo. Näistä erityisesti tuttuus ja tunteet nousivat esille opinnäytetyön tuloksissa. Sosiaalityöntekijät pitivät sukulaisten valmennuksessa tärkeänä erilaisten tunteiden käsittelyä, sillä tunteet ovat sukulaissijaisvanhemmuudessa pelissä eri tavalla kuin perinteisessä sijaisvanhemmuudessa. Sosiaalityöntekijät kokivat, että lasten tuttuus vaikeutti sukulaissijaisvanhempien valmennusta, sillä valmennettavat eivät suhtautuneet valmennukseen tarpeeksi vakavasti. Joissain tapauksissa valmennusta lyhennettiin, koska sukulaiset tunsivat sijoitettavan lapsen entuudestaan hyvin.

Tuloksissa sosiaalityöntekijät olisivat halunneet tietoa ehdottomista esteistä, joiden koettiin jääneen koulutuksessa vähäiselle käsittelylle. Sosiaalityöntekijöillä on epätietoisuutta niistä tekijöistä, jotka ovat ehdottomia esteitä sukulaisten sijaisvanhemmuudelle. Samaa ilmentää Laisin (2004, 117) havainto siitä, ettei näille esteille ole olemassa yksiselitteisen selkeää ohjeistusta.

9.4 Pohdintaa ja johtopäätöksiä

Tulosten mukaan koulutukseen osallistuminen muutti sosiaalityöntekijöiden asennoitumista sukulaissijaisvanhemmuusasioihin jossain määrin aiempaa positiivisemmaksi. Suurta muutosta asennoitumisessa kuitenkin ei koettu tapahtuneen. Asenteiden suhteellisen suuri muuttumattomuus voidaan luultavasti selittää sillä, että tutkimukseen osallistuneet kuvasivat suhtautumistaan sukulaissijoituksia kohtaan suhteellisen myönteiseksi ja ennakkoluulottomaksi jo ennen osallistumistaan koulutukseen. Aihe on ajankohtainen ja siitä on käyty alalla keskustelua viime vuosina. Sosiaalityöntekijöiden tietoisuus sukulaissijaisvanhemmuuskysymyksistä etuineen ja haasteineen on ilmeisesti lisääntynyt, jolloin tietoa on ollut jo ennen koulutusta. Lisääntynyt tietämys ja lastensuojelulain edellyttämä läheisverkoston kartoittamisvaatimus ovat oletettavasti vähentäneet työntekijöiden asenteellisuutta sukulaissijaisvanhemmuutta kohtaan.

Palaute ja käyttökokemukset kertovat siitä, että sosiaalityöntekijät ovat motivoituneita valmentamaan sukulaissijaisperheitä ja kokevat sen tärkeäksi. Mallin käytössä oli kuitenkin koettu monenlaisia haasteita, kuten ajallisten ja työn määrään liittyvien resurssien puutetta. Mallia oli jouduttu lyhentämään tai valmennusta ei ollut ehditty tekemään. Sosiaalityöntekijät viestivät vastauksissaan alan ylikuumenemisesta, kiireestä ja liiasta työmäärästä. Monissa tapauksissa sosiaalityöntekijät kokivat tarvitsevansa työnohjauksellista tukea ja lisää koulutusta osatakseen ja uskaltaakseen soveltaa mallia käytäntöön. Tämä vaatisi kuitenkin lisäresursoinnin niin koulutuksen järjestäjätaholta kuin kunniltakin. Lisäresursointi puolestaan sotisi vallalla olevaa markkinatalouden kyllästävästä yhteiskuntatason sosiaalipolitiikkaa vastaan, joka pyrkii mieluummin säästöihin ja leikkauksiin. Tuottavuutta ei pitäisi kuitenkaan tehostaa toimivuuden kustannuksella. Jotta työtä voidaan kehittää suunnitelmallisemmaksi, systemaattisemmaksi ja pitkällä tähtäimellä tehokkaammaksi, tarvitaan kehitystyöhön ja uusien toimivampien käytäntöjen juurruttamiseen riittävästi resursointia.

Malli on tulosten perusteella kattava ja perusteellinen, mutta ehkä sen ongelma onkin käytännössä juuri siinä. Onko ajan ja resurssien kustannustehokkaan käytön kannalta järkevää kouluttaa ja juurruttaa niin laajaa mallinnusta, että kentällä ei ole mahdollista sitä sellaisenaan toteuttaa? Olkoonkin, että mallia on alun perin tarkoitettu soveltaa ja

lyhentää sijoitustilanteen mukaan. Työskentelyn on lyhennettynäkin oltava riittävän laajaa, jotta sillä voidaan saavuttaa tarkoituksenmukainen hyöty. Tulevilla sukulaissijaisperheillä on oikeus saada riittävää valmennusta ja sijoitettavilla lapsilla on oikeus tulla sijoitetuksi valmennettuun perheeseen, mutta onko valmennus riittävää, jos työskentelyprosessi typistetään olosuhteiden pakosta muutamiin tapaamisiin?

Useissa tapauksissa työskentely oli päätynyt valmennettavan sukulaisperheen hyväksymiseen lapsen sijaisvanhemmiksi, mutta aina näin ei ollut tapahtunut. Koska kyseessä on arviointimalli, sitä toteutettaessa tiedostetaan, että työskentelyn päätteeksi voidaan tulla kielteiseen päätökseen sukulaissijaisvanhempien soveltuvuudesta tehtävään. Tällöin lasta ei sijoiteta valmennettavaan perheeseen ja valmennukseen käytetyt resurssit menevät näennäisesti hukkaan. Sukulaissijoitusten riittävä ennakoarviointi ja -valmennus ovat kuitenkin tärkeitä, sillä ne ennaltaehkäisevät huonojen, katkeamiseen päätyvien sijoitusten tekemistä. Sijoitusten kestävyys on kaikkien osapuolten etu.

Valmiuksien riittävyyden arviointi osoittautui ongelmalliseksi niissä tilanteissa, joissa mallia sovellettiin jo tapahtuneeseen sijoitukseen. Tämä on valitettavaa, mutta olosuhteiden takia ymmärrettävää. Eräs vastaajista kertoi käytännöstä, jossa työskentelymallia toteutettiin sijoituksen valmistelussa arvioinnin sijaan valmennustarkoituksessa. Mallia käytettiin niissä tapauksissa, joissa oli jo varmaa, että sijoitus tehdään kyseiseen perheeseen. Tällöin mallin arviointiulottuvuus ei pääse oikeuksiinsa, kun valmennettavilla ei ole käytännössä mahdollista tulla kielteiseen päätökseen omien valmiuksiensa riittävyydestä ryhtyä tehtävään.

Kartoitustapaamisten käytännöt olivat vaihtelevia ja joissain tapauksissa kyseenalaisia. Useat vastaajat kertoivat pitävänsä kartoitustapaamisen kaikille sukulaisille, jotka ilmoittautuvat kiinnostuneiksi tehtävästä. Toiset kertoivat käytännöstä, jossa valitaan potentiaalisin valmennettava perhe, joka kutsutaan kartoitustapaamiseen. Jos kartoitustapaamiseen kutsutaan vain esikarsinnan läpäisseitä perheitä, sijaisvanhemmiksi haluavat sukulaiset ovat toisiinsa nähden epätasa-arvoisessa asemassa. Toki on tilanteita, joissa on todella olemassa vain yksi tehtävään haluava ja soveltuva sukulaisperhe. Muissa tapauksissa on hyvä miettiä, onko karsiminen ennen kartoitustapaamista perusteltua ja tarkoituksenmukaista. Oman tulkintani mukaan koko

läheisverkoston mahdollisuudet ryhtyä tehtävään on huomioitava tasapuolisesti. Tätä käytäntöä todennäköisesti selventäisi ja yhdenmukaistaisi, jos sukulaissijaisvanhemmaksi ryhtymisen ehdottomat esteet saataisiin jäsennetyksi ja kaikkien työskentelymallia soveltavien tietoon.

Sukulaissijaisvanhemmuustyöskentelymalli ja sosiaalityöntekijöiden kokemukset siitä haastavat kirkon ja seurakunnan, jotka useissa eri yhteyksissä korostavat moniammatillisen yhteistyön tarpeellisuutta, jotta lasten turvallinen kasvu ja kehitys voitaisiin yhteisössä taata. Mahdollisuuksia tähän on. Konkreettisena esimerkkinä mainittakoon työskentelymallin mukaisissa kartoitustapaamisissa hyödynnettävät läheisneuvonpidot, joihin tarvitaan vetäjäksi ulkopuolinen ja puolueeton maallikko tai ammatilainen. Seurakunnan edustaja olisi luotettava ja varteenotettava vaihtoehto edustaen kestävää arvopohjaa ja toivon näkökulmaa.

9.5 Jatkotutkimushaasteet

Opinnäytetyön tuloksista sekä niiden suhteesta aiempaan tutkimustietoon ja viitekehykseensä nousi esille kaksi teemaa, jotka kaipaisivat jatkotutkimusta. Ensinnäkin valmennetuilta sukulaissijaisperheiltä oli kerätty vain harvoin systemaattista palautetta valmennuksesta ja se oli ollut usein suullista. Lisäksi palautteen sisältöön on voinut vaikuttaa se, että kerääjä on ollut viranomaisen edustaja eikä puolueeton taho. Käytäntöjen kehittämiseksi olisi kuitenkin välttämätöntä saada valmennettavilta itseltään palautetta siitä, miten valmennus koetaan ja mitä mahdollisia parannuksia siihen voitaisiin tehdä. Jatkossa olisi kenties hyvä tutkia sukulaissijaisvanhempien kokemuksia valmennus- ja arviointiprosessista.

Toinen jatkotutkimushaaste liittyy diakonian ja lastensuojelutyön suhteeseen. Diakonian tarkoitus on auttaa niitä, joiden hätä on suurin. Vastauksena lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden huutavaan resurssipulaan ja lasten kasvavaan pahoinvointiin diakonia voisi profiloitua enemmän juuri ennaltaehkäisevään lastensuojelutyöhön. Tämä auttaisi siihen yhteiskunnalliseen dilemmaan, jossa vähennetään jatkuvasti sosiaalityön ennaltaehkäisevän työn resursseja samalla kun julkisessa keskustelussa korostetaan ennaltaehkäisevän työn merkitystä. Diakonian kehitystä entistä laajempaan

ja systemaattisempaan ennaltaehkäisevään lastensuojelu- ja perhetyöhön puoltaa se, että diakoniatyöntekijät itse näkevät perheet huomioivan ennaltaehkäisevän työn tärkeyden. Ei ole kuitenkaan tarkoituksenmukaista tai toivottavaa, että diakoniaa jatkossakaan typistettäisiin pelkäksi kunnallisen sosiaalityön paikkaajaksi. Diakonisen ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön profiilin ja konkreettisen sisällön määrittämiseksi tarvittaisiin lisätutkimusta.

LÄHTEET

- Ahto, Anja & Mikkola, Pirjo 1999. Perhehoito lastensuojelussa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 13. Saarijärvi: Lastensuojelun keskusliitto
- Asetus ammattikorkeakouluopinnoista 3.3.1995/256. Viitattu 23.6.2010.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950256>
- Back-Kiianmaa, Raili 2009. Esipuhe. Teoksessa Pesäpuu ry 2009. Sukulaissijaisvanhemmuus – perhekohtainen työskentelymalli sukulaissijaisvanhempien valmennukseen ja valintaan. Sosiaalityöntekijän käsikirja. Jyväskylä: Pesäpuu ry. 3-4.
- Back-Kiianmaa, Raili & Hakkarainen, Pirjo 2008. Sijaisvanhemmat tarvitsevat riittävät valmiudet ryhtyä sijaisvanhemmiksi. Teoksessa Ketola, Jari (toim.) 2008. Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona. Juva: PS-Kustannus. 121-144.
- Bardy, Marjatta; Salmi, Minna & Heino, Tarja 2006. Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Raportteja 263. STAKES.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2000. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Heikkilä, Tarja 2004. Tilastollinen tutkimus. Helsinki. Edita
- Heino, Tarja 1998. Selvitys lastensuojelun keskeisistä käsitteistä ja toimintamuodoista. Teoksessa Laakso, Riitta & Saikku, Peppi 1998. Hyvä huostaanotto? Aiheita-monistesarja 28/1998. Helsinki:Stakes. 122-129.
- Heino, Tarja 2001. Sijoitukset sukulaisperheisiin lastensuojelussa. Aiheita-monistesarja 19/2001. Helsinki: Stakes.
- Heino, Tarja 2007. Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Työpapereita-monistesarja 30/2007. Helsinki: Stakes.
- Heino, Tarja 2009. Lastensuojelu – kehityskulkuja ja paikannuksia. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna; Karvonen, Sakari & Ahlström Salme (toim.) 2009. Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 198-214.

- Helminen, Jari 2001. Lähtökohtana lapsen etu. Teoksessa Lastensuojelun käsikirja. Etelä-Suomen lääninhallituksen sosiaali- ja terveysosaston julkaisuja 1/2001. A2-A3.
- Hiitola, Johanna 2008. Selvitys vuonna 2006 huostaanotetuista ja sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista. Lastensuojelun sijaishuollon kehittäminen Tampereella, Tampereen seutukunnissa ja Etelä-Pirkanmaalla –hanke. Työpapereita-monistesarja 21/2008. Helsinki: Stakes.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Holmila, Marja; Huhtanen, Petri; Martikainen Pekka; Mäkelä, Pia & Virtanen, Ari 2009. Lasten huoltajien alkoholinkäytön ja haittojen kehitys. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna; Karvonen, Sakari & Ahlström Salme (toim.) 2009. Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. 104-114.
- Janhunen, Tarja 2008. Jotta sijoitukset kestäisivät. Teoksessa Ketola, Jari 2008 (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Juva: PS-kustannus. 123-146.
- Karvonen, Sakari; Moisio, Pasi & Simpura, Jussi 2009. Suomalaisten hyvinvointi ja elinolot 2000-luvulla. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna; Karvonen, Sakari & Ahlström Salme (toim.) 2009. Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. 20-35.
- Ketola, Jari (toim.) 2008a. Lukijalle. Teoksessa Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona. Juva: PS-kustannus. 11-14.
- Ketola, Jari 2008b. Perhehoito ennen ja nyt. Teoksessa Ketola, Jari (toim.) 2008. Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona. Juva: PS-kustannus. 15-26.
- Kirkkohallitus 2007a. Meidän kirkko. Osallisuuden yhteisö. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon strategiaa vuoteen 2015 laatineen työryhmän mietintö. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinto. Sarja C 2007:10. Helsinki: Kirkkohallitus
- Kirkkohallitus 2007b. Kirkko ja lastensuojelutyö. Tausta-aineistoa varhaisesta tukemisesta ja lastensuojelusta seurakunnan työntekijöille. Päivitetty 1.4.2008. Viitattu 31.10.2010 www.evl.fi/KirkkojaLastensuojelutyo.pdf

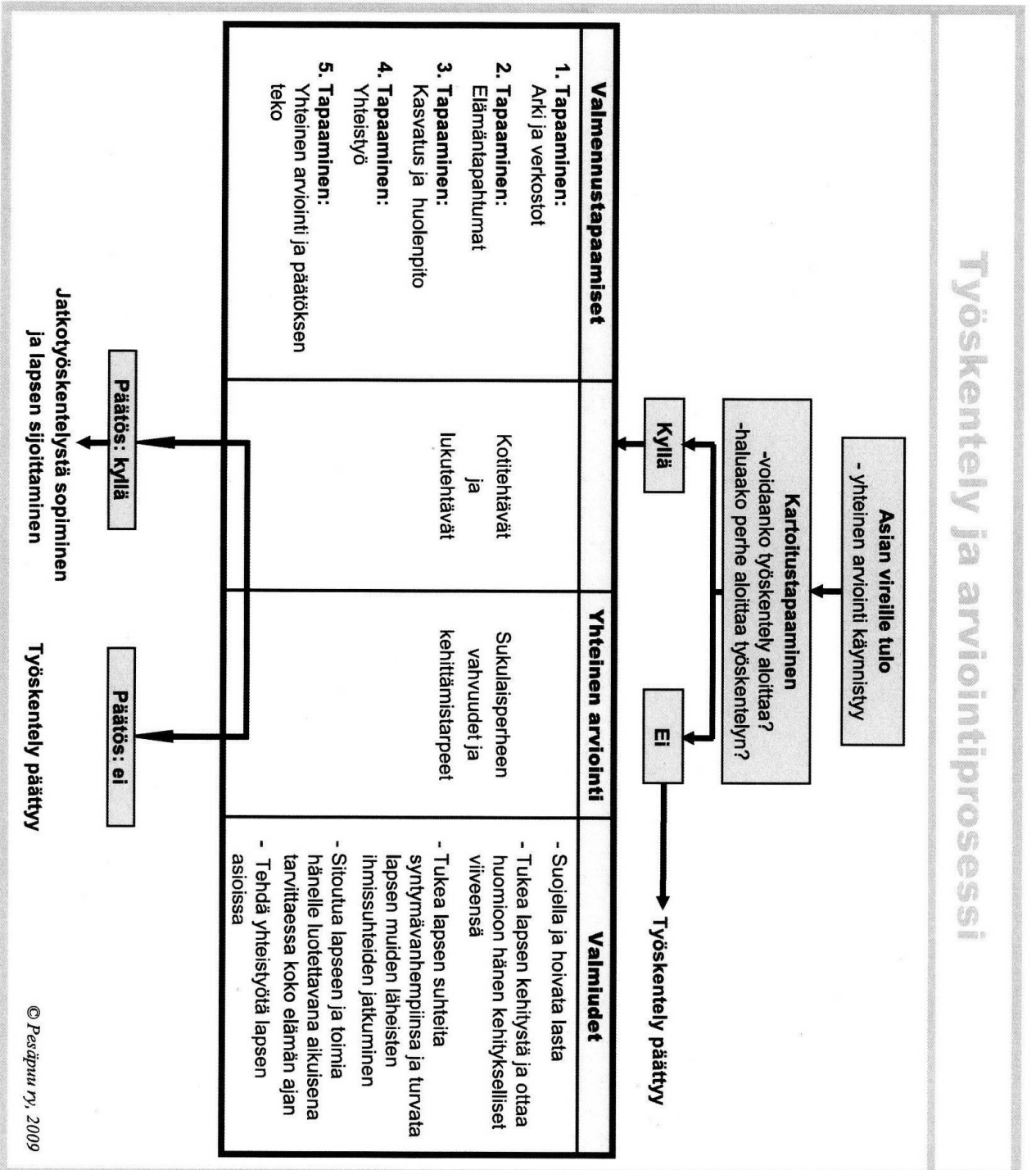
- Koisti-Auer, Anna-Liisa 2008. Sukulaissijaisvanhemmuuden profiili. Tutkimuksia 1/2008. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoisala. Lisensiaatintutkimus.
- Laituri-projekti 2004. Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 18. Jyväskylä: Lastensuojelun keskusliitto ry.
- Laisi, Nina 2004. Sukulaisista sijaisvanhempia – Sosiaalityöntekijöiden näkökulma sukulaissijoituksiin. Laurea-ammattikorkeakoulu. Vantaa-instituutti. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Laki yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta 9.8.1996/603. Viitattu 15.7.2010. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19960603>
- Lammi-Taskula, Johanna; Karvonen, Sakari & Ahlström Salme (toim.) 2009. Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Lammi-Taskula & Bardy, Marjatta 2009. Vanhemmuuden ilot ja murheet. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna; Karvonen, Sakari & Ahlström Salme (toim.) 2009. Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 60-67.
- Lammi-Taskula, Johanna & Salmi, Minna 2009. Työ, perhe ja hyvinvointi. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna; Karvonen, Sakari & Ahlström Salme (toim.) 2009. Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 38-48.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 Viitattu 23.6.2010. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- Latvala, Eila & Vanhanen-Nuutinen, Liisa 2001. Laadullisen hoitotieteellisen tutkimuksen perusprosessi: Sisällönanalyysi. Teoksessa Janhonen, Sirpa & Nikkonen, Merja (toim.) 2001. Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö. 21-43.
- Laurila, Anja 1999. Toinen mahdollisuus. Pitkäaikainen sijaiskotihoito ja aikuistuneen tytön identiteetti, minäkäsitys ja sijaisäitirepresentaatio. Tampereen yliopisto. Psykologian laitos. Väitöskirja.
- Läsnäolon kirkko 2002. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon missio, visio ja strategia 2010. Kirkon keskusrahaston rahoittaman toiminnan painopisteet. Suomen ev.-lut. kirkon keskushallinto. Sarja C 2002:5.

- Mikkola, Matti 2004. Lastensuojelu ja eurooppalaiset ihmisoikeudet. Teoksessa Puonti Annamaija; Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) 2004. Lastensuojelu tänään. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 61-76.
- Paarma, Jukka; Huotari, Voitto; Salmi, Samuel; Peura, Simo; Huovinen, Eero; Pihkala, Juha; Heikka, Mikko & Björkstrand, Gustav 2008. Rakkauden lahja. Piispojen puheenvuoro perheestä, avioliitosta ja seksuaalisuudesta. Helsinki: Kirjapaja
- Perhehoitajalaki 3.4.1992/312. Viitattu 15.7.2010.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920312>
- Pesäpuu ry 2009. Sukulaissijaisvanhemmuus – Perhekohtainen työskentelymalli sukulaissijaisvanhempien valmennukseen ja valintaan. Sosiaalityöntekijän käsikirja. Jyväskylä: Pesäpuu ry.
- Pesäpuu ry i.a. a. Pesäpuu on lupaus lapselle. Viitattu 23.6.2010.
<http://www.pesapuu.fi/jarjesto/>
- Pesäpuu ry i.a. b. Visio ja strategiat. Viitattu 23.6.2010.
<http://www.pesapuu.fi/jarjesto/visio-ja-strategia/>
- Pesäpuu ry i.a. c. Sukulaissijaisvanhemmuus. Viitattu 23.6.2010.
<http://www.pesapuu.fi/toiminta/sijaisvanhempien-valmennus-ja-tuki/kehittaminen/>
- Puonti, Annamaija; Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) 2004. Lastensuojelu tänään. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Puska, Pekka 2009. Saatteeksi. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna; Karvonen, Sakari & Ahlström, Salme (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. 3-4.
- Pösö, Tarja 2004. Kasvatustyö sijaishuollossa. Teoksessa Puonti, Annamaija; Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) 2004. Lastensuojelu tänään. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 202-213.
- Ritala-Koskinen, Aino 2001. Mikä on lapsen perhe? - Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/ 2001. Väestöntutkimuslaitos. Väestöliitto. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Väitöskirja.
- Rousu, Sirkka & Holma, Tupu 2003. Lastensuojelupalvelujen hankinta ja tuottaminen. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

- Rättyä, Lea 2009. Diakoniatyö yksilöllisenä ja yhteisöllisenä auttamisena yhteiskunnallisessa muutoksessa. Kuopion yliopisto. Hoitotieteen laitos. Väitöskirja.
- Räty, Tapio 2010. Lastensuojelulaki - käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita Prima Oy
- Saastamoinen, Kati 2008. Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Salmi, Minna; Sauli, Hannele & Lammi-Taskula, Johanna 2009. Lapsiperheiden toimeentulo. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna; Karvonen, Sakari & Ahlström Salme (toim.) 2009. Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveystien ja hyvinvoinnin laitos. 78-93.
- Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710. Viitattu 15.7.2010.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1982/19820710>
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2003. Vastuun ja osallisuuden yhteisö. Diakonia- ja yhteiskuntatyön linja 2010. Suomen evankelis-luterilainen kirkko. Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön keskus.
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2009. Diakoniatyö 2009. Tilastot. Power point – esitys. Viitattu 23.11.2010.
<http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=Content418CE5>
- Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. Viitattu 15.7.2010.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Taskinen, Sirpa 2007. Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. Oppaita 65. Vaajakoski: STAKES
- Thitz, Päivi 2006. Diakonian yhteisölliset merkitykset. Kuopion yliopisto. Sosiaalipsykologian ja sosiologian laitos. Pro gradu –tutkielma.
- Tuovila, Pirjo 2008. Menetykset ja lapsen kehitys. Teoksessa Ketola, Jari (toim.) 2008. Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Juva: PS-kustannus. 29-75.
- Vehkalahti, Kimmo 2008. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Helsinki: Tammi
- Väliavaara, Christine 2008. Lapsilähtöisiä vuorovaikutuksen välineitä. Teoksessa Ketola, Jari (toim.) 2008. Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Juva: PS-kustannus. 77-98.

Työskentely ja arviointiprosessi

LIITE 1: Työskentelymallin prosessi

LIITE 2: Verkkokysely

Kyselylomake

Olkaa hyvät ja valitkaa sopivin vaihtoehto tai kirjoittakaa sanallinen tai numeerinen vastaus sille varattuun tilaan.

I TAUSTATIEDOT

1. Työkokemuksesi lastensuojelun sosiaalityöntekijän tehtävässä työvuosina

- ☐ A) Alle 1 vuosi
☐ B) 1-5 vuotta
☐ C) 5-10 vuotta
☐ D) 10-15 vuotta
☐ E) Yli 15 vuotta

2. Työnkuvasi lastensuojelussa

- ☐ A) Olen työskennellyt pääasiassa sijaishuollossa
☐ B) Olen työskennellyt pääasiassa avohuollossa
☐ C) Olen työskennellyt sekä avohuollossa että sijaishuollossa

3. Kuinka monta sukulaisperheen valmennusta ja arviointia olet tehnyt Pesäpuu ry:n koulutukseen osallistumisesi jälkeen?

- ☐ A) En yhtään. Siirry kysymykseen 6A.
☐ B) 1-3 kappaletta
☐ C) 4-6 kappaletta
☐ D) 7-9 kappaletta
☐ E) 10 kappaletta tai enemmän

4. Minkälaisia ovat olleet sukulaissijaisvanhemmiksi päätyneiden sukulaissuhteet suhteessa sijoitettaviin lapsiin? Merkitse kaikki tekemissäsi sukulaissijoituksissa toteutuneet vaihtoehdot lukumäärineen. Sijaisvanhempi on ollut sijoitettavalle lapselle

- ☐ A) isovanhempi. Kuinka monta sijoitusta?
☐ B) sisar tai veli. Kuinka monta sijoitusta?
☐ C) sisar- tai velipuoli. Kuinka monta sijoitusta?
☐ D) täti tai setä/eno. Kuinka monta sijoitusta?
☐ E) muu sukulainen tai läheinen, mikä? Kuinka monta sijoitusta?

5. Minkä lastensuojelulain pykälän perusteella tekemäsi sukulaissijoitukset on järjestetty? Lisää kunkin vaihtoehdon kohdalle myös kyseisellä perusteella tekemäsi sukulaissijoitusten lukumäärä.

- ☐ A) Lapsi on sijoitettu avohuollon tukitoimena (LSL 37§). Kuinka monta avohuollon sijoitusta?
☐ B) Lapsi on otettu huostaan (LSL 40§, 43§ 1 mom.). Kuinka monta huostaanottoa?
☐ C) Muu peruste, mikä? Kuinka monta sijoitusta?

II SUKULAISSIJAISSIVANHEMMUUSKOULUTUS

6. A) Millainen oli suhtautumisesi sukulaissijaisvanhemmuuteen ennen osallistumistasi Pesäpuu ry:n sukulaissijaisvanhemmuuskoulutukseen? Valitse numeroista kullakin akselilla omaa aikaisempaa suhtautumistasi kuvaavin vaihtoehto.

	1	2	3	4	5	
Myönteinen	☐	☐	☐	☐	☐	Kielteinen
Ennakkoluuloton	☐	☐	☐	☐	☐	Ennakkoluuloinen

6. B) Muunlainen, millainen?

7. A) Onko koulutukseen osallistuminen muuttanut asennoitumistasi sukulaissijaisvanhemmuuteen?

- ☐ A) Asennoituminen muuttui alkuperäisestä positiiviseen suuntaan
☐ B) Asennoituminen muuttui alkuperäisestä negatiiviseen suuntaan
☐ C) Asennoituminen sukulaissijaisvanhemmuuteen ei muuttunut koulutuksen myötä

7. B) Jos valitsit edellisessä kysymyksessä A tai B vaihtoehdon, mikä muutoksen mielestäsi aiheutti?

8. Onko kahden päivän mittainen koulutus ollut sisällöllisesti riittävä mallin käyttöön ottamiseksi?

- ☐ A) Kyllä
☐ B) Ei

9. Miten koulutusta voitaisiin mielestäsi muuttaa tai kehittää, jotta se palvelisi paremmin mallin käyttöönottamista?

III SUKULAISSIJAISVANHEMMUUSTYÖSKENTELYMALLI

10. A) Miten olet käyttänyt Pesäpuu ry:n työskentelymallia työssäsi?

- ☐ A) Olen käyttänyt mallia sellaisenaan
☐ B) Olen käyttänyt mallia osittain tai sovellettuna
☐ C) En ole käyttänyt mallia
☐ D) En ole tehnyt sukulaissijoituksia

10. B) Jos valitsit edellisessä kysymyksessä vaihtoehdon B ja olet käyttänyt mallia osittain tai sovellettuna, kuvaile miten olet sitä käyttänyt ja miksi.

11. Millaisia asioita olet painottanut ja mitkä asiat koet erityisen tärkeäksi sukulaissijasiperheiden valmennuksessa?

12. Onko jotain, mitä työskentelymallista puuttuu ja mitä siihen pitäisi lisätä?

13. Valmentaessasi sukulaisperheitä mallin mukaisesti, ketkä osallistuivat tavallisesti valmennuksen kartoitustapaamiseen? Valitse sopivat vaihtoehdot.

- ☐ A) Lapsen sosiaalityöntekijä
☐ B) Sijaisvanhemmaksi haluava sukulainen/haluavat sukulaiset
☐ C) Lapsen biologiset vanhemmat tai toinen heistä
☐ D) Sijoitettava/sijoitettavat lapsi/lapset
☐ E) Muita, ketä?
☐ F) En ole käyttänyt kartoitustapaamisia.

14. Kuvaile, miten kartoitustapaaminen käytännössä useimmiten toteutettiin. Osallistuiko tapaamiseen useampia sukulaissijasivanhemmiksi mahdollisesti aikovia?

15. Onko valmennukseen osallistuminen kokemuksiesi mukaan useimmiten muuttanut valmennettavien asenteita lapsen sijoitusta kohtaan?

- ☐ A) Valmennettavien asenteet ovat muuttuneet useimmiten positiiviseen suuntaan
☐ B) Valmennettavien asenteet ovat muuttuneet useimmiten negatiiviseen suuntaan
☐ C) Valmennukseen osallistuminen ei ole vaikuttanut valmennettavien asenteisiin
☐ D) En osaa sanoa

16. A) Onko valmennetuilta kerätty systemaattisesti palautetta?

- ☐ A) Kyllä
☐ B) Ei

16. B) Mikäli vastasit edelliseen kyllä, millaista palautetta valmennuksesta on saatu?

17. Kuinka monen perheen osalta valmennus päättyi

- ☐ A) perheen hyväksymiseen sukulaissijaisvanhemmiksi?
☐ B) työntekijän/työntekijöiden arviointiin perheen riittämättömistä valmiuksista toimia sukulaissijaisvanhempina?
☐ C) perheen omaan arviointiin siitä, ettei heillä ole riittäviä valmiuksia toimia sukulaissijaisvanhempina?

18. Onko vielä jotain sukulaissijaisvanhemmuuskoulutukseen ja -työskentelymalliin liittyvää, mitä haluat tuoda tässä yhteydessä julki?

Lämmin kiitos osallistumisestasi sekä arvokkaiden mielipiteidesi ja kokemustesi jakamisesta!

LIITE 3: Verkkokyselyn saatekirje

Oulussa 22.3.2010

Hyvät lastensuojelun sosiaalityöntekijät!

Olen Milla Sämpi, sosionomi(AMK)-diakoni –opiskelija Oulun Diakonia-ammattikorkeakoulusta. Teen opinnäytetyötä sukulaissijaisvanhemmuudesta yhteistyössä Pesäpuu ry:n kanssa. Tarkoituksena on kartoittaa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kokemuksia Pesäpuu ry:n sukulaissijaisvanhemmuuskoulutuksesta ja -työskentelymallista. Olen kiinnostunut siitä, miten te koulutukseen osallistuneet koette kyseisen koulutuksen ja mallin toimivuuden ja sovellettavuuden käytännön työssänne. Opinnäytetyön tavoitteena on löytää mahdollisia kehittämiskohteita, jotta koulutusta ja mallia voitaisiin Pesäpuu ry:n toimesta jatkotoimenpiteenä muokata vastaamaan entistä paremmin työelämän tarpeisiin.

Sukulaissijoituksia työssään tekevien mielipiteet ja kokemukset kyseisestä koulutuksesta ja mallista ovat ensiarvoisen tärkeitä. Niiden perusteella voidaan jäsentää sitä, miten ammattilaisten työvälineeksi ja työn helpottamiseksi suunniteltu malli todella palvelee tarkoitustaan. Siksi tutkin koulutuksen ja mallin toimivuutta teidän näkökulmastanne. Opinnäytetyön onnistuminen ja tavoitteiden saavuttaminen

edellyttää teidän apuanne. Siksi toivonkin teiltä halua osallistua kyselyyn ja sitä kautta koko sukulaissijaisvanhemmuuteen liittyvän lastensuojelutyön valtakunnalliseen kehittämiseen.

Kyselylomake on verkossa, joten vastaaminen on helppoa ja nopeaa. Pääset vastaamaan kyselyyn klikkaamalla seuraavaa linkkiä.

<http://www.webropol.com/P.aspx?id=415043&cid=15763542>

Mikäli linkki ei jostain syystä avaudu, pääset kyselyyn kopioimalla osoitteen ja liittämällä sen Internet-selaimesi osoitekenttään. Lomakkeessa on 18 kysymystä ja sen täyttäminen vie arviolta n. 15 minuuttia aikaa. Ohjeet kyselyyn vastaamiseen ovat lomakkeessa.

Kyselyyn vastataan nimettömänä eivätkä henkilötietonne tule missään vaiheessa tietooni, sillä kysely on toimitettu teille Pesäpuu ry:n kautta. Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti. Tulokset esitetään niin, etteivät yksittäiset vastaajat ole tunnistettavissa. Toivon, että vastaatte kyselyyn mahdollisimman pian, kuitenkin sunnuntaihin 18.4.2010 mennessä. Vastaan mielelläni kaikkiin kyselyä ja opinnäytetyötäni koskeviin kysymyksiinne.

Lämmin kiitos osallistumisesta ja aurinkoista kevättä!

Yhteistyöterveisin,

Milla-Sofia Sämpi

sosionomi(AMK)-diakoni –opiskelija, LTO-pätevyys

Diak Pohjoinen, Oulu

puhelin: 050 562 5883

e-mail: milla.sampi@student.diak.fi

LIITE 4: Palautelomake

Sukulaissijaisvanhemmuus – perhekohtainen työskentelymalli sukulaissijaisvanhempien valmennukseen ja valintaan –koulutus, Kajaani 25.-26.11.2009

Laita rasti kehälle:

1 = eri mieltä, 2 = joihinkin eri mieltä, 3 = en osaa sanoa, 4 = joihinkin samaa mieltä, 5 = samaa mieltä

<p>SOVELTAMINEN</p> <p>Pystyn hyödyntämään sosiaalista käsikirjaa.</p> <p>Harjoitukset olivat hyödyllisiä.</p> <p>Vireystilani koulutuksessa oli hyvä.</p> <p>Sain voimia arkityöhöni.</p>	<p>ITSEARVIOINTI</p> <p>Löysin uusia näkökulmia.</p> <p>Ajatukseni ja/tai tunteeni lähtivät liikkeelle.</p>	<p>MENETELMÄ</p> <p>Koulutus oli riittävän vuorovaikutuksellista.</p> <p>Koulutus oli innostava.</p> <p>Koulutus vastasi hyvin sille asetettuja tavoitteita.</p> <p>Koulutustila oli toimiva.</p> <p>Järjestelyt toimivat hyvin.</p>	<p>TOTEUTUS</p> <p>Vetäjät hallitsivat aiheen.</p>
---	--	---	---

Miten voin soveltaa koulutuksen antia käytännössä?

Muita kommenttejani:

LIITE 5: Esimerkki sisällönanalyysin induktiivisesta etenemisestä

